

□ statsvetenskaplig tidskrift

2007/3

uppsatser

Jan-Erik Lane – Reinert Meland: Mot en minikonstitution för EU:
Förändring av Ministerrådet

Mario Jansson – Mario Wendt – Cecilia Åse: Køn och nation i vardag och vetenskap
Odd Gunnar Skagestad: Et åremål i perspektiv: Hundreårsminnet om
folkeavstemningen 12.-13. november 1905

Johannes Lindvall: Fallstudiestrategier

Hans Wreber: De offentliga tjänstemännens värdegrunder
– hur genomförs normativ analys för självvärdering?

Michele Micheletti – Lars-Göran Stenbo: Utlåtande angående sökande
till anställning som professor i Statskunskap vid Uppsala universitet

översikter och meddelanden

Mats Lundström: Statsvetenskapen och rättvisans sfärer

Hans Hegeland: Nationell EU-parlamentarism. Riksdagens arbete
med EU-frågorna. Anm. av Sverker Gustavsson

Thomas Larue: Agents in Brussels: Delegation and Democracy
in the European Union. Anm. av Jonas Tallberg

Lenita Freidenvall: Vägen till Varannan Damernas. Om kvinnorepresentation,
kvotering och kandidaturval i svensk politik 1970-2002. Anm. av Lena Wängnerud

Jan Olsson & Joakim Åström (red.): Democratic eGovernance: Approaches and
Research Directions. Anm. av Karl Löfgren

litteraturgranskningar

Vertical line on the left side of the page.

Vertical line on the right side of the page.

109 2007/3 Innehåll

In memoriam: Nils Elvander	211
Uppsatser	
<i>Jan-Erik Lane – Reinert Mæland: Mot en minikonstitution för EU: Förändring av Ministerrådet</i>	213
<i>Maria Jansson – Maria Wendt – Cecilia Åse: Kön och nation i vardag och vetenskap</i>	239
Översikter och meddelanden	
<i>Odd Gunnar Skagestad: Et åremål i perspektiv: Hundreårsminnet om folkeavstemningen 12.-13. november 1905</i>	257
<i>Johannes Lindvall: Fallstudiestrategier</i>	268
<i>Hans Wreber: De offentliga tjänstemännens värdegrunder – hur genomförs normativ analys för självvärdering?</i>	277
<i>Michelle Micheletti – Lars-Göran Stenelo: Utlåtande angående sökande till anställning som professor i Statskunskap vid Uppsala universitet</i>	287
Statsvetenskapliga förbundet	
<i>Mats Lundström: Statsvetenskapen och rättvisans sfärer</i>	307
Litteraturoversikter	
<i>Hans Hegeland: Nationell EU-parlamentarism. Riksdagens arbete med EU-frågorna. Anm. av Sverker Gustavsson</i>	311
<i>Thomas Larue: Agents in Brussels: Delegation and Democracy in the European Union. Anm. av Jonas Tallberg.</i>	319
<i>Lenita Freidenvall: Vägen till Varannan Damernas. Om kvinnorepresentation, kvotering och kandidaturval i svensk politik 1970-2002. Anm. av Lena Wängnerud.</i>	329
<i>Jan Olsson & Joakim Åström (red.): Democratic eGovernance: Approaches and Research Directions. Anm. av Karl Löfgren.</i>	333

Statsvetenskaplig tidskrift

Utgiven av Fahlbedska stiftelsen med stöd av Vetenskapsrådet. **redaktionssekreterare** Mats Sjölin (ansvarig utgivare) **bitr redaktionssekreterare** Teresia Rindejäll **förbundsredaktör** Helena Wockelberg **redaktionsråd** Christina Bergqvist, Uppsala universitet, Mikael Gilljam, Göteborgs universitet, Patrik Hall, Malmö högskola, Cynthia Kite, Umeå universitet, Mats Lindberg, Örebro universitet, Michelle Micheletti, Karlstads universitet, Ulf Mörkenstam, Stockholms universitet, Teresia Rindejäll, Lunds universitet, biträdande redaktionssekreterare, Mats Sjölin, Växjö universitet, redaktionssekreterare, Helena Wockelberg, förbundsredaktör **teknisk redaktör** Bengt Lundell

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år **prenumerationspris** 2007 360 kr **enstaka nummer** 95 kr **medlemmar** i Statsvetenskapliga förbundet och **studenter** erhåller tidskriften till rabatterat pris. Prenumeration sker via hemsidan, genom insättning av avgiften på plusgiro 27 95 65-6 med angivande av namn och adress eller genom meddelande till tidskriftens expedition

Eftertryck av tidskriftens innehåll utan angivande av källan förbjudes

Adress Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52, 221 00 Lund **telefon** 0470-708217 (Sjölin) 046-222 4602 (Rindejäll) 046-222 1071 (Lundell) **telefax** 046-222 4006

e-post statsvetenskaplig.tidskrift@svet.lu.se **hemsida** www.statsvetenskapligtidskrift.se

■ www.statsvetenskapligtidskrift.se

Besök Statsvetenskaplig tidskrifts hemsida www.statsvetenskapligtidskrift.se. Där finns bl. a.:

- Utförliga anvisningar till författare om utformningen av manuskript för Statsvetenskaplig Tidskrift (kan hämtas hem som pdf-dokument).
 - Tidigare årgångar av Statsvetenskaplig Tidskrift i fulltextformat – med sökfunktion till artikelarkivet. För närvarande finns artiklar i fulltext tillbaks till år 1998. Materialet kommer successivt att utökas.
 - Information om innehållet i kommande nummer och en aktuell utgivningsplan för Statsvetenskaplig Tidskrift.
 - Information om prenumerationspriser och möjlighet att teckna prenumeration på Statsvetenskaplig Tidskrift.
 - Kontaktuppgifter till redaktionen och redaktionsrådet för Statsvetenskaplig Tidskrift.
 - Enklaste möjligheten till prenumeration på tidskriften.
-

■ In memoriam

Nils Elvander
1928 – 2006

Som sin far, Ivar Andersson – som var historiker, chefredaktör och ledande riksdagspolitiker – var Nils Elvander en mångsidig och mycket aktiv man. Under sin studietid i Uppsala på femtiotalet var han redaktör för den då inflytelserika tidningen *Ergo*. Under hela sitt vuxna liv medverkade han ofta i pressen med debattartiklar i olika samhällsfrågor. På det politiska området förknippas Nils framförallt med forskarutbildningsreformen, som genomfördes under sextiotalet. Här var han som studentpolitiker och akademiker i karriären – och med goda kontakter på regeringsnivån – en verklig initiativtagare. Han var också ledamot i den utredning (SOU 1966: 67), som föregick propositionen i ärendet.

Nils disputerade i statskunskap 1961. Avhandlingen bar titeln *Harald Hjärne och konservatismen. Konservativ idédebatt i Sverige 1865-1922*. Det var, som framgår, en idéanalytisk studie. I sin genre och som lärdomsprov av den gamla sorten är den en riktig pärla. Men därefter ville Nils ägna sig åt något annat, av mer konkret och aktuell betydelse. Han valde att studera det moderna organisationsväsendet. Boken i ämnet – *Intresseorganisationerna i dagens Sverige* (1966) – blev mycket läst. Under många år kom den att gälla som den mest initierade, systematiska skildringen av hur det ”verkligen går till” i det politiska livet här i landet. Därefter följde en omfattande undersökning av skattepolitik, som resulterade i boken *Svensk skattepolitik 1945-1970. En studie av partierna och organisationernas funktioner* (1972). Den utgör ett pionjärbete på sitt område.

Från sjuttiotalets mitt ägnade Nils sin främsta möda åt det som kom att bli hans framtida paradgren: studiet av arbetsmarknadsrelationer. Sverige stod i centrum för intresset. Men undersökningarna hade ofta en tydligt komparativ uppläggning; på så sätt belystes på ett klargörande sätt de speciella förhållanden på arbetsmarknaden

som har gällt i Sverige. Till de viktigare skrifterna hör *Skandinavisk arbetarrörelse* (1980), *I framtidens kölvatten* (1985), *Förhandlingssystem, inkomstpolitik och arbetsmarknadskonflikter i Norden* (1988), *Den svenska modellen. Löneförhandlingar och inkomstpolitik 1982-1986* (1988) och *Lokal löneemarknad. Lönebildning i Sverige och Storbritannien* (1991). Det bör tilläggas att Nils samtidigt bemödade sig, med framgång, om att få artiklar på dessa områden internationellt publicerade.

Nils hade efter sin avhandling blivit docent och lärare vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala. 1966 utnämndes han till preceptor, en tjänst som senare omvandlades till en professur. Denna tjänst lämnade han i början av åttiotalet, då han blev forskningschef på FA-rådet. Här verkade han fram till 1991, då han tillträdde en professur i arbetsmarknadsrelationer, inrättad för hans räkning, vid Uppsala universitet, förlagd till Nationalekonomiska institutionen.

Nils var ett föredöme på många vis. Hans arbetskapacitet var enorm och hans kunighet likaså. Genom sitt öppna, positiva, och prestigelösa sätt var han lätt att få kontakt med – vilket särskilt yngre kolleger uppskattade. Samtidigt var han självständig och principfast, en man som gick sin egen väg och inte lät sig kuvas. Som forskare var han på flera fält en nydanare. Vad som ska visa sig bli hans mest bestående bidrag är förstås svårt att säga. Kvantitativt (med hänsyn till antalet skrifter), och som institutionsbyggare, står insatserna på arbetsmarknadsområdet i särklass. Men också på andra områden, som här nämnts, har han gjort unika insatser av stort värde.

AXEL HADENIUS

■ Mot en minikonstitution för EU: Förändring av Ministerrådet

JAN-ERIK LANE – REINERT MÆLAND¹

ABSTRACT

Towards a mini constitutional revision of the EU Council. The theory of social choice has recently benefited much from advances within the power index approach in game theory. One may start from the classical Wicksell framework of a unanimity regime and proceed to state the advantages of deviations from his model. A case can be stated for quantitative voting using some majority voting scheme, as it empowers the choice participants, also providing for blocking power. The power distinctions generated from the power index framework may be applied to the institutional evolution of the Council of Ministers with the EC or EU. It allows one to state in a concise manner the comparative advantages and disadvantages of alternative regimes for the European Community or Union.

Inledning

Det är föga troligt att EU:s medlemsstater aktualiserar den i Dublin 2004 föreslagna konstitutionen för EU. Vad som däremot säkert kommer att bli föremål för debatt är en s.k. minikonstitution för EU, dvs. vissa centrala förändringar i den nuvarande strukturen, den så kallade Nice-konstruktionen. En sådan minirevision skulle kunna beröra reglerna för beslutsfattandet i Ministerrådet.

Beslutsreglerna för rådet har alltid tilldragit sig stort intresse, eftersom de ligger till grund för s.k. policymaking i EU. En central fråga för ett medlemsland som Sverige måste vara vilken makt som landet kan utöva över besluten om lagar, budget och övriga policies. Beslutsfattandet inom EU inbegriper fler aktörer än rådet, t.ex. även de roller som Kommissionen (agenda-makt) och Parlamentet (veto-makt) spelar. Här skall vi dock enbart jämföra två olika regimer för Ministerrådet: Nice och Dublin. En jämförelse av dessa två regimer för EU – den gällande Niceregimen och den alternativa Dublinregimen – följande huvudresultatet att om man i en minikonstitution inför Dublinreglerna för rådets beslutsfattande, så skulle

¹ Jan-Erik Lane är professor i statsvetenskap vid universitetet i Geneve. Han undervisar också vid University of South Pacific. Reinert Mæland är statistiker vid Lunds universitet.
E-post: Jan-erik.lane@politic.uige.ch, E-post: Reinert.Maeland@stat.lu.se

1. Beslutsmässigheten i rådet öka kraftigt;
2. Proportionaliteten i röstmakten förbättras;
3. Blockeringsmakten fortsatt vara hög för samtliga medlemsstater.

Vi skall argumentera för att när det gäller beslutsreglerna i rådet så är Dublinregimen att föredra framför Niceregimen, speciellt om man utgår från Sverige som aktör. För att visa detta utvecklar vi nedan en metod för att analysera grupp-makt som har generell intresse för statsvetenskapen.

Beslutsregler i grupper av aktörer har varit föremål för stort intresse och väckt mycket diskussion om rättvisa och effektivitet i allmänhet och proportionalitet i synnerhet, inom statsvetenskap, sociologi och nationalekonomi. Nyckelansatsen är Knut Wicksells teori om gruppbeslut i skattefrågor, lanserad redan 1895-6 (Stevens 1993, Mueller 2003, Shepsle – Bonchek 1997). För att förstå debatten om makt i EU:s Ministerråd, måste man se på utvecklingen av beslutsreglerna sedan 1959 samt analysera de olika regimer som förekommit med en enhetlig ansats, t.ex. kooperativ spelteori. Vi skall belysa *proportionalitetsproblemet* genom att relatera olikheter i medlemsstaternas röst-makt till skillnaderna i ländernas befolkningsstorlek.

Proportionalitetsproblemet

Niceregimen eller Dublinregimen för rådet? Det är här fråga om två olika beslutsregler för EU, som kan sägas böttna i två olika filosofier om den Europeiska gemenskapen. Nice prioriterar en enskild stats förmåga att kontrollera rådets beslutsfattande (blockeringsmakten), medan Dublin prioriterar hela gruppens besluts-mässighet (förändringsmakten).

Det bör vara av intresse för Sverige att diskutera om landet har samma inflytande som andra medlemsländer på rådets beslutsfattande. Vi skall kalla denna fråga för *proportionalitetsproblemet*, dvs. frågan om huruvida den röst-makt som genereras i rådet till medlemsstaterna är mer eller mindre lika när befolkningskillnaderna mellan länderna beaktas. Två principer kan användas vid allokeringen av röster (a) staternas likhet såsom medlemmar; (b) medlemsländernas olikheter i befolkning. I en union måste å ena sidan varje medlemsland kunna göra sin röst hörd, dvs. ingen får vara s.k. *dummy* utan röst-makt. Å andra sidan är det rimligt att större länder väger tyngre, speciellt om de bidrar mycket till att finansiera unionen. Hur skall man finna en balans mellan dessa två principer?

Enligt Amsterdamfördraget, som trädde i kraft 1999, utsträcktes röstandet inom rådet till en rad beslutsområden. Unionens politik skulle bestämmas med först och främst kvalificerad majoritet (KM) i rådet och under medbeslutande från Parlamentet. I unionens fördrag specificeras för varje beslutsområde vilken besluts-metod som skall användas. Enhällighet används fortfarande i några ärenden, men det är klart att EU börjat använda röstande i stor omfattning. Parlamentet röstar med enkel majoritet (EM), vilket också gäller för rådets beslutsfattande i procedurfrågor. I övriga frågor använder rådet KM eller dubbel kvalificerad majoritet (DKM). Vilken regim för KM och DKM skulle vara den bästa för EU:s Ministerråd: Nice eller Dublin?

I stället för att tilldela medlemsländerna olika röstetal enligt Nice, så skulle enligt Dublin varje medlemsland ha enbart en röst. Samtidigt skulle aggregeringsregeln för att summera de olika medlemsstaternas preferenser till ett gruppbeslut bli annorlunda. I stället för kvantitativt röstande, så skulle regeln 55 procent av medlemsstaterna och 65 procent av befolkningen användas för *ja*, utifrån regeln om ett land = 1 röst. För att rösta *nej* (blockering) krävs minst 4 medlemsstater. DKM kräver att 2/3 av medlemsstaterna säger *ja*. Den centrala frågan blir då om Dublinregimen kan öka proportionaliteten i makten över rådets politik?

Vad Dublinreglerna skulle innebära i jämförelse med nuvarande Niceregim kan analyseras fram genom att använda den så kallade kooperativa spelteorin och dess maktindexansats (Felsenthal – Machover 1998, 2004). Denna analysmetod ger kvantitativa tal för olika institutionella lösningar och är väl lämpad för en komparativ undersökning av de olika beslutsregimer som EEC-EG-EU har använt för sitt egentliga lagstiftande organ: Ministerrådet. Metoden kan användas för att förutsäga vad en utvidgning av unionen med nya medlemmar skulle innebära.

Teori och begrepp: Röstmaktansatsen och a priori-makt

Vi skall använda ordet *regim* för att beteckna en uppsättning beslutsregler för en grupp. Dessa regler tilldelar gruppen beslutsfunktioner och röster för aktörerna samt specificerar hur rösterna sammanvägs till ett gruppbeslut. Sedan den Europeiska gemenskapen bildades har unionen haft flera olika regimer. Unionens olika regimer uppvisar olika beslutsregler för rådet, dels i form av skilda *beslutsregler* såsom enhällighet, kvalificerad majoritet och enkel majoritet, dels olika *tilldelningar av röster* till medlemsstaterna. Vad innebär variationer i dessa två dimensioner av beslutsfattandet i en grupp: (1) beslutsregeln, och (2) allokeringen av röster, för kapaciteten att utöva makt över policies? En aktör befrämjar sina policypreferenser genom att delta i gruppens beslutsfattande och söka påverka det slutgiltiga beslutet så att det så nära som möjligt överensstämmer med aktörens önskemål.

För att analysera hur olika regimer har effekt på en aktörs förmåga att påverka gruppbesluten kan man använda *kooperativ spelteori*, speciellt den s.k. *maktindex-ansatsen* (Brams 2004). Kooperativ spelteori används när antalet aktörer är fler än två och är lämplig för att på ett översiktligt sätt analysera en komplex interaktion i stora grupper, såsom röstande i en lagstiftande församling eller i internationella organisationer (Aumann – Hart 1994).

Maktindexansatsen ger några väldefinierade mått på röstmakt, givet en *regim*. I kooperativ spelteori maximerar en aktör sitt resultat genom att delta i koalitioner som kan skifta med varje omröstning. Variationen i beslutsregler och röstetal för aktörerna bestämmer maktindexalen som beskriver koalitionskapaciteten. Sålunda kommer vi att för varje EU *regim* redovisa följande tal:

- aktörens röstmakt
- gruppens beslutskapacitet (effektivitet)
- aktörens blockeringsmakt
- aktörens förändringsmakt.

Eftersom aktören i unionsrådet är en stat, så kan man beräkna röstmakten för en medborgare i unionen genom att dividera statens röstmakt med befolkningen. Detta är den *proportionella röstmakten*.

Genom att variera de två komponenterna:

1. beslutsregeln (aggregeringsregeln), och
2. antalet röster för varje aktör (allokeringen),

erhåller man olika regimer för beslutande. Vår studie av unionens beslutsstruktur går då ut på att med hjälp av enkla indikatorer analysera vad dessa möjliga val av regimer innebär för kapaciteten att utöva makt och inflytande över politik.

Relationen mellan å ena sidan en regim och dess formella regler om beslutsfattandet i en grupp av aktörer och politik och å andra sidan beslut om lagar och budget, utgörs av röstmakt och inflytande. En aktör kan befrämja sina policypreferenser genom att delta i gruppens beslutsfattande och söka påverka det slutgiltiga beslutet så att det så nära som möjligt överensstämmer med aktörens önskemål.

I kooperativ spelteori antas att aktörerna i gruppen kommer att ingå koalitioner i syfte att påverka gruppbeslutet. Varje aktör antas vara intresserad av att kunna påverka beslutet i en riktning som är gynnsam för aktörens preferenser. Olika regimer har skilda konsekvenser för koalitionsbildandet, nämligen för vilka koalitioner som medför bifall respektive avslag av ett förslag, samt hur viktig den enskilde aktören är för dessa koalitioner. De koalitioner som resulterar i bifall är vinnande koalitioner och olika regimer resulterar i ett olikt antal vinnande koalitioner.

Maktindexansatsen ger, givet en regim, några väldefinierade mått på röstmakt. Genom att räkna fram olika maktindex, givet variationer i beslutsregler och röstetal, kan vi analysera hur variationer i dessa bestämmer röstmakt för aktörerna och gruppen som helhet. Givet att en aktör är intresserad av att maximera sin röstmakt över hela spektrum av olika förslag eller beslut, kommer resultaten från maktindexteorin vara relevanta och intressanta för överväganden om olika alternativa regimer.

Inom den kooperativa spelteorin hittar vi de s.k. enkla spelen, eller röstspel. Dessa röstspel har bara två utfall: positivt beslut (bifall) eller negativt beslut (avslag). När vi sätter värden av dessa utfall till 1 respektive 0, så uppnås bestämda beräkningar av modellens olika utfall. Teoretiskt låter vi röstande i en beslutande församling (grupp) med n aktörer representeras av mängden N . Av denna mängd kan man skapa 2^n olika delmängder, dvs. möjliga koalitioner S . De koalitioner som resulterar i bifall kallar vi vinnande koalitioner. I denna mängd ingår storkoalitionen N som representerar ett enhälligt bifall (consensus), och den tomma koalitionen \emptyset för enhälligt avslag. Emellan dessa två ytterpunkter återfinns alla koalitioner som representerar olika grad av stöd för ett förslag.

Den individuella röstfördelningen är givet av (w_1, w_2, \dots, w_n) medan c betecknar omröstningsreglerna. En central beståndsdel i den kooperativa spelteorin är den så kallade karakteristiska funktion som ger oss värdet av en given koalition S tillhörande mängden N , $S \subseteq N$. Då vi ovan angav värdet av en koalition att vara antingen 1 eller 0, definieras en karakteristisk funktion för röstspel (enkla spel) av:

$$v(S) = \begin{cases} 1 & \text{om } \sum_{i \in S} w_i \geq c \\ 0 & \text{annars} \end{cases} \quad (1)$$

Den karakteristiska funktion ger oss då de s.k. *vinnande koalitioner* där $v(S)=1$, och de s.k. *förlorande koalitioner* där $v(S)=0$. Nedan kallar vi dessa koalitioner också för *bifalls-* respektive *avslagskoalitioner*.

Hur bildas koalitioner? I röstspel är alla koalitioner spontana resultat av omröstningar, och inom kooperativ spelteori styrs allt beteende av individuella preferenser. Givet ett förslag att rösta om är det aktörernas preferenser angående det givna förslaget som avgör om aktören röstar för eller emot. Men om dessa parametrar – framtida individers preferenser och framtida omröstningar – vet vi självfallet inget. Objektet för vår analys är effekterna av alternativa beslutsregimer, dvs. *a priori* effekter av skilda beslutsregler givet alla slags möjliga preferenser hos aktörerna – en s.k. *ceteris paribus* klausul. Alltså, vi låter röstande ske slumpmässigt med lika sannolikhet för *ja* och *nej* i enlighet med den s.k. *Principle of Insufficient Reason*, eller *the Principle of Indifference*. Principen säger att om man inte vet något om en händelses utfall och heller inte har någon grund att tro att något utfall är mera sannolikt än andra, då antar vi att alla utfall är lika sannolika. Om man gör en modell med en lång serie av röstande enligt en given regim, så skulle de individuella aktörerna antas rösta för eller emot ett förslag med sannolikheten $1/2$, vilket medför en sannolikhet för varje möjlig koalition lika med $1/2^n$.

Givet (0,1)-normaliseringen av spelets värde samt definitionen av röstande som stokastiskt baserad på ett utfallsrum av 2^n lika sannolika koalitioner är det uppenbart att den karakteristiska funktionen (1) också kan betraktas som en indikatorfunktion. Inom sannolikhetsteorin är en indikatorfunktion en speciell karakteristisk funktion som, från ett väldefinierat utfallsrum, väljer ut de element som tillhör en likaledes väldefinierad undermängd av detta utfallsrum. I vårt fall är denna undermängd lika med mängden av alla *vinnande koalitioner*. För mer om dessa sannolikhetsaspekter, se Felsenthal – Macover (1998) och Lane – Mæland (2000).

Gruppens beslutskapacitet

Detta begrepp hänför sig inte till någon enskild aktör utan står för en egenskap hos själva gruppen i fråga. Förmågan att agera kollektivt kallas gruppens *effektivitet*. Låg effektivitet innebär att gruppen har svårt att fatta beslut, något som i extrema fall leder till *beslutsanemi* i form av s.k. polsk riksdag.

För att en grupp skall kunna agera krävs att positiva beslut (bifall) som förändrar status quo har en rimlig grad av sannolikhet att äga rum. Låt oss se närmare på detta argument som lanserades av public choice skolan (Buchanan – Tullock 1962). Man kan beskriva alla beslut utifrån en punkt: status quo. Makten att blockera står för förmågan att bibehålla status quo medan makten att förändra står för förmågan att elimi-

nera status quo. Det framhålls ofta att för en enskild aktör är makten att blockera ett för aktören negativt beslut viktigare än hela gruppens beslutskapacitet.

En god antydning på *gruppens beslutskapacitet* är antalet koalitioner som resulterar i bifall av ett givet förslag, dvs. antalet vinnande koalitioner, som erhålls genom att summera över alla möjliga koalitioner

$$d = \sum_{S \subseteq N} v(S) \quad (2)$$

Ett mellan olika regimer jämförbart mått på beslutskapacitet erhålls vidare genom kvoten mellan detta tal och antalet möjliga koalitioner, alltså, sannolikheten (δ) för att ett beslut kan fattas definierad av

$$\delta = \frac{d}{2^n} \quad (3)$$

Om δ är mycket litet, har gruppen låg beslutskapacitet, eller låg effektivitet. Maximum värde av δ är lika med 0.5 som erhölls vid enkel majoritet. Jämförelsevis vill alla former för kvalificerad majoritet medföra en minskning av gruppens effektivitet. Lågst effektivitet hittar vi inom grupper som fattar sina beslut enhälligt. Detta är vad som genom tiderna har kännetecknat mycket av det gemensamma europeiska beslutsfattandet där man i många fall använder samstämmighet i sitt beslutande. I dessa fall har vi enbart en vinnande koalition och följaktligen en mycket liten och, som resultat av utvidgningar, snabbt minskande effektivitet, se tabell 4 och figur 2 nedan.

Vi kommer att betona denna egenskap hos de olika regimerna för unionen. Man kan föreslå alternativa EU-regimer genom att betona vikten av att gruppens beslutskapacitet inte blir för låg.

Den enskilde aktörens makt

I maktindexteorin antas en aktör ha beslutsmyndighet när hon/han är avgörande, dvs. avger den röst som bestämmer om resultatet blir *ja* eller *nej*. Det räcker inte med att en aktör har framgång på så sätt att gruppbeslutet stämmer överens med hennes/hans preferenser, dvs. att hon/han enbart hade tur med andras röstande.

Individuell röstmyndighet bestäms av i vilken grad en aktörs röst påverkar utfallet av en omröstning. En aktör i är *kritisk* i en koalition om det är så att koalitionen värde ändras sig i fall i ändrar åsikt, det vill säga om aktör i lämnar koalitionen. Om i är medlem i en koalition S och vi har att $v(S) - v(S \setminus i) = 1$, då är aktör i avgörande för koalitionen i denna koalition. En aktörs röstmyndighet bestäms av *hur många* koalitioner han/hon är avgörande för, och ges av det s.k. *Banzhaf-talet*.

$$\eta_i = \sum_{\substack{S \subseteq N \\ i \in S}} [v(S) - v(S \setminus i)] \quad (4)$$

Definierat som ovan, ger η_i oss antalet vinnande koalitioner, bifallskoalitioner, där aktör i är kritisk. Via dualitet (i enkla spel) finns det också en mängd förlorande koalitioner, avslagskoalitioner, som aktör i kan *svänga* till vinnande genom att ansluta sig koalitionerna. Därför, givet en förlorande koalition S där aktör i ej är medlem, $i \notin S$, är aktör i kritisk om $v(S \cap i) - v(S) = 1$. Givet en välkänd egenskap för röstspelen, den s.k. *dualitetsegenskapen* (se Lane – Mæland, 2000), är antalet förlorande koalitioner där aktör i är avgörande, lika med antalet vinnande koalitioner där aktör i är avgörande. Alltså, i ett väldefinierat röstspel kommer individen i att vara avgörande i totalt $2\eta_i$ koalitioner.

Banzhaftet är grunden för beräkandet av individuell makt, och vid användningen av olika vikter ger detta tal oss ett par mycket användbara mått på röstmakt. Därför kallar man också Banzhaftet för ”det råa maktindexet”.

Det viktigaste av dessa individuella mått är *Banzhafs (absoluta) maktindex* (Banzhaf, 1965). Detta mått ges av kvoten mellan antalet koalitioner, vinnande och förlorande, som en aktör i är kritisk för (Banzhaftet) och antalet möjliga koalitioner:

$$\beta_i = \frac{\eta_i}{2^{n-1}} \quad (5)$$

Röstmakten för en aktör är lika med sannolikheten att en aktör är avgörande för utfallet (bifall eller avslag) i en omröstning.

Banzhafs maktindex härstammar från 1960-talets senare hälft (se Banzhaf 1965, 1966 och 1968), och har sen dess varit ett mycket använt mått på röstmakt, både i sin relativa form och senare i sin absoluta form. Det har senare visat sig att samma (sannolikhets-) mått utvecklades redan 1946 av Penrose. Återupptäckten av Penrose resultat har medfört att Banzhafs index nu ofta benämns som *Penrose-Banzhaf indexet*.

Banzhaftet bildar också grunden för Colemans (Coleman 1971) mått på individuell kapacitet att blockera ett beslut (*förhindra handling*), θ_i , och hans mått på individuell kapacitet att ändra ett avslag (*initiera handling*), θ_i^* . Enligt Coleman är den enskilda aktörens *blockeringsmakt* lika med kvoten mellan antalet *bifallskoalitioner* där aktör i är avgörande (Banzhaftet) och totala antalet vinnande koalitioner

$$\theta_i = \frac{\eta_i}{d} \quad (6)$$

Colemans mått på individuell förändringsmakt definieras formellt genom kvoten mellan antalet avslagskoalitioner där aktör i är avgörande, och totala antalet förlorande koalitioner ($2^n - d$). Ovan visade vi att antalet avslagskoalitioner där aktör i är avgörande är lika med antalet bifallskoalitioner där aktör i är avgörande, nämligen Banzhaftet. Alltså har vi att

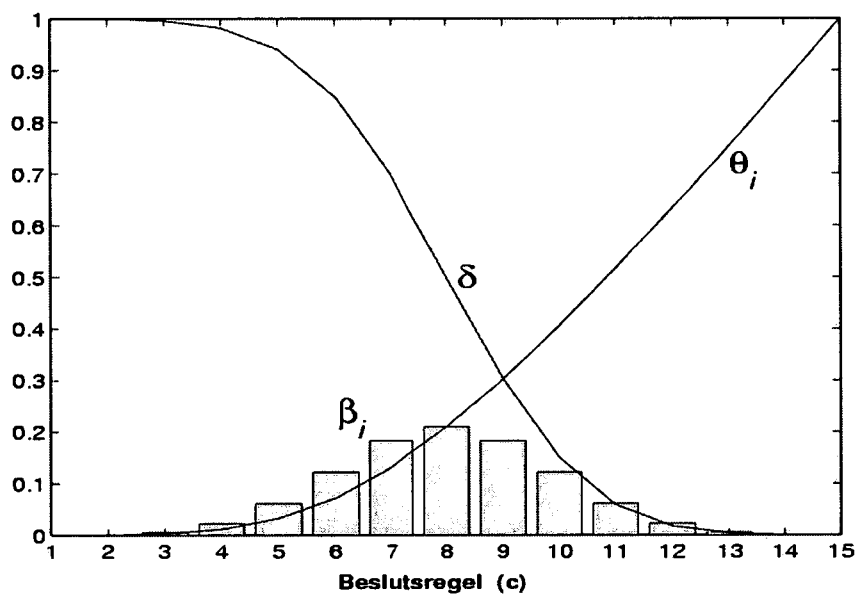
$$\theta_i^* = \frac{\eta_i}{2^n - d} \quad (7)$$

Om antalet avslagskoalitioner är lika med antalet bifallskoalitioner, dvs. $d=2^{n-1}$, har dessa två mått samma värde. Detta fall inträffar om man har en beslutande församling bestående av ett udda antal aktörer och med enkel majoritet som beslutsregel. Om antalet aktörer är jämnt får vi ej denna exakta fördelning, men om inte antalet aktörer är för litet gäller detta approximativt även för ett jämnt antal aktörer. Jämför vi ekvationerna (5), (6), och (7) observerar vi att i en beslutande församling med enkel majoritet är Banzhafs maktindex och Colemans två index alla lika.

I tidigare artiklar har vi studerat sambandet mellan dessa tre mått, Penrose-Banzhafs maktindex, gruppens effektivitet, och Colemans blockeringsmakt (se Lane – Mæland 2000). Där visar vi att Penrose-Banzhaf indexet kan uttryckas som en funktion av de två andra sannolikheterna:

$$\beta_i = 2\delta\theta_i \quad (8)$$

I figur 1 ser man klart sambandet mellan dessa två index samt gruppens effektivitet. (Observera dock, att vi för tydlighetens skull har dragit en linje genom mittpunkterna på två stegfunktioner: δ och θ_i) Om vi börjar med fallet enkel majoritet ($c=8$ i diagrammet), $\delta=0.5$ observerar vi lika värden på de två individuella indexen, $\beta_i = \theta_i$. Men eftersträvar man kontroll över beslutande genom ökat blockeringsmakt (θ_i) ser vi tydligt hur både Banzhafs maktindex (β_i) och gruppens effektivitet (δ) snabbt avtar till mycket små värden. Denna effekt av hög blocke-

Figur 1 Sambandet mellan beslutsregel (c), röstmakt (β_i) och blockeringsmakt (θ_i).

ringsmakt på de två andra måtten observerar vi också i de efterföljande beräkningarna av Unionens olika beslutsregimer, se tabellerna nedan.

Den kanske viktigaste insikten om aktörers röstmakt som maktindexansatsen genererar gäller förhållandet mellan antalet röster och beslutsinflytande. Det råder inte något entydigt proportionellt förhållande mellan röster och röstmakt – röstmakten beror inte bara på antalet röster utan också på deras fördelning inom gruppen, och självklart beslutsregeln.

Avslutningsvis summerar vi att en aktörs beslutsmakt – positiv liksom negativ – kan sammanfattas i ett mått, *Penrose-Banzhaf indexet*, ekvation (5). Detta är det mest centrala måttet i maktindexansatsen, varför vi skall redovisa det för alla aktörer under samtliga regimer. Ibland redovisas också de relativa talen för röstmakt i syfte att visa på skillnader mellan aktörerna till exempel när man använder kvantitativt röstande med olika röstetal för skilda aktörer. Detta relativa maktindex ges av det *relativa Banzhaf-talet*

$$\bar{\beta}_i = \frac{\eta_i}{\sum_{i \in N} \eta_i} \quad (9)$$

Empiriska resultat: EU:s Ministerråd

Ser man på den Europeiska gemenskapen ur ett beslutsperspektiv kan man identifiera följande regimer med olika antal aktörer:

- EEC – Romtraktaten 1958 – 6 aktörer,
- EG – Sammanslagningstraktaten 1967 – 9 aktörer från 1973, 10 aktörer från 1981, 12 aktörer från 1986;
- EU – Maastrichtfördraget 1991: 15 aktörer från 1995;
- EU – Nicefördraget 2001: 25 aktörer från 2004;
- EU – Konstitutionen: 27-30 aktörer från 2009.

Appendix I presenterar en systematisk översikt över maktindexantal för dessa olika regimer. Den Europeiska gemenskapen har hela tiden tillämpat *kvantitativt* röstande i rådet, dvs. en aktör kan rösta med fler än en röst. De större medlemsstaterna har kunnat förfoga över fler röster än de små medlemsstaterna, men den exakta relationen mellan befolkning och röster har varierat mellan olika regimer. Röstande inom EU:s Råd börjar användas i större omfattning i och med att antalet aktörer går över 10 och Enhetsakten antas 1987 med dess betoning av ett aktivt beslutsfattande för att öka integrationen inom unionen. Inom rådet tillämpas två former av kvalificerad majoritet (KM och DKM) när enhällighet inte är aktuellt. Enkel majoritet med en stat en röst används enbart i procedurfrågor. Fram till Enhetsakten betonades vikten av enhällighet i alla viktiga beslut inom gemenskapen – den så kallade *Luxemburgprincipen*. Men sedan Enhetsakten har gemenskapen ägnat allt större intresse åt röstande såsom beslutsmetod.

Unionens olika regimer har inte bara varierat i fråga om aktörer, deras röstetal och aggregationsregeln för att summera röster till ett slutgiltigt gruppbeslut. En ytterst viktig förändring i olika regimer har gällt Parlamentets status, från rådgivande instans

till beslutsfattande med vetokapacitet gentemot rådet. I Parlamentet röstar man enligt principen en man eller kvinna och en röst samt enkel majoritet, men antalet ledamöter från varje land är differentierat med hänsyn till landets befolkning. I rådet är det stater som är aktörerna med en uppsättning röster, medan i Parlamentet är det först och främst partigrupper.

Tabell 1. Röstfördelningen Ministerrådet 1958-2015¹

Land	1958	1973	1981	1986	1995	2004	2007	2015
Tyskland	4	10	10	10	10	29	29	29
Frankrike	4	10	10	10	10	29	29	29
Italien	4	10	10	10	10	29	29	29
Nederländerna	2	5	5	5	5	13	13	13
Belgien	2	5	5	5	5	12	12	12
Luxemburg	1	2	2	2	2	4	4	4
Storbritannien		10	10	10	10	29	29	29
Danmark		3	3	3	3	7	7	7
Irland		3	3	3	3	7	7	7
Grekland			5	5	5	12	12	12
Spanien				8	8	27	27	27
Portugal				5	5	12	12	12
Sverige					4	10	10	10
Österrike					4	10	10	10
Finland					3	7	7	7
Polen						27	27	27
Tjeckien						12	12	12
Ungern						12	12	12
Slovakien						7	7	7
Litauen						7	7	7
Lettland						4	4	4
Slovenien						4	4	4
Estland						4	4	4
Cypern						4	4	4
Malta						3	3	3
Rumänien							14	14
Bulgarien							10	10
Kroatien								7
Makedonien								4
Turkiet								29
Sum	17	58	63	76	87	321	347	377

¹2004-2015 enligt Nice eftersom Dublin konstitutionen ej ratificerades.

Tabell 2. Kvoten röster/ befolkning: min och max.

	1958	1973	1986	1995	2004	
Min	0.073	0.164	0.164	0.122	0.353	(Tyskland)
Median	0.089	0.357	0.476	0.500	1.235	
Max:	3.333	5.000	5.000	5.000	8.000	(Luxemburg)

I tabell 1 ges en översikt över antalet aktörer i den Europeiska gemenskapen samt de röster som de förfogar över i rådet så länge som rådet tillämpar kvantitativt röstande och med antagandet att Turkiet accepteras som medlem, vilket dock är osäkert, i alla fall fram till 2015.

Man kan konstatera att EG, EEC och EU har använt kvantitativt röstande genom att tilldela olika medlemsstater skilda röstetal. I olika allokeringar av röster ändras också aggregeringsregeln för vad som skall vara kvalificerad majoritet (KM) och dubbel kvalificerad majoritet (DKM). Den europeiska gemenskapen har använt kvalificerade majoriteter på mellan 70 och 75 procent. Skillnaden mellan KM och DKM består i att KM enbart kräver ett visst antal röster för ett *ja* (72 procent), medan DKM dessutom kräver att 2/3 av medlemsstaterna säger *ja*. I Konstitutionens förslag skulle EU rösta kvalitativt, dvs. att en medlemsstat röstar enbart med en röst, men Konstitutionen innehåller liksom Niceregimen ett befolkningskriterium i det att 65 procent av befolkningen i EU måste sägas stödja ett *ja* via medlemsstaternas röstande.

Det kanske bör framhållas att detta befolkningskriterium – 62 procent enligt Nice och 65 procent enligt Dublin – ingalunda innebär någon form av referendum. Det gäller inte alls att fråga befolkningen i de olika medlemsstaterna, utan det är bara fråga om att den koalition av medlemsstater som säger *ja* måste ha ett befolkningsunderlag på minst 62 eller 65 procent av hela EU befolkningen.

Man har ofta diskuterat om det funnits några klara principer för allokeringen av röster på ett differentierat sätt. Det kan tyckas naturligt att olika stater har skilda röstetal eftersom de har olika folkmängd och bidrar olika ekonomiskt till gemenskapens utgifter. Men vilken relation mellan röstetal och folkmängd är den rimliga eller önskvärda?

Tabell 2 belyser denna fråga genom att beräkna kvoten röster/befolkning för medlemsstaterna i enlighet med de olika allokeringarna – den proportionella röstfördelningen.

Det framgår av tabell 2 att det är samma länder som har minimum och maximum proportionell röstandel i rådet under hela perioden, nämligen Tyskland och Luxemburg. Det är egentligen bara Luxemburg, Malta och Cypern som nu avviker kraftigt med ett mycket högt relativt röstetal. Skillnaden mellan minimum och medianen är långt mindre. Niceregimen genererar flera kraftiga avvikelser i det att Malta har talet 7.5, Cypern 5.0 och Estland 2.9, men detta skulle även komma att gälla för Dublin. Om de verkligt små staterna inte har många röster absolut sett, så har de dock betydligt fler röster per capita än de stora medlemsstaterna. Vill man beräkna under- respektive överrepresentation enligt Konstitutionens regim måste man beakta röstmak-

Tabell 3. Den proportionella röstmakten: min och max.

		1958	1973	1986	1995	2004
KM	Min	0.0000	0.0339	0.0229	0.0137	0.0067
	Median	0.0666	0.0809	0.0585	0.0560	0.0251
	Max:	0.2083	0.4883	0.4883	0.5722	0.1710
DKM	Min	0.0511	0.0307	0.0211	0.0119	0.0039
	Median	0.1307	0.0893	0.0605	0.0569	0.0191
	Max:	1.0417	0.7812	0.6714	0.7523	0.7523

ten, eftersom alla stater har samma antal röster, dvs. 1 röst per land. tabell 3 ger den proportionella röstmakten enligt olika regimer för rådet.

Vid en jämförelse mellan tabell 2 och tabell 3 ser man att röstmakten utmärks av mindre disproportioner än fördelningen av röster. Dock existerar det i rådet ett proportionalitetsproblem i det att medborgare i de verkligen små medlemsstaterna väger mycket tyngre.

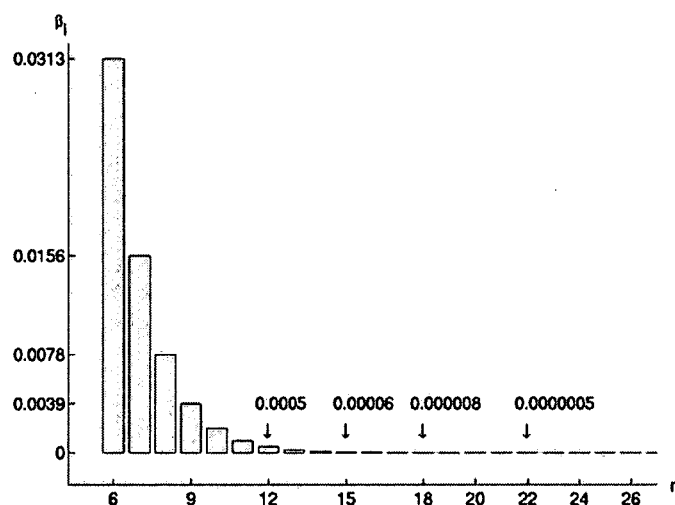
Egentligen är det fråga om två principer som står mot varandra när det gäller allokeringen av röster i rådet. Å ena sidan kan varje medlemsland kräva att vara *jämbördig* medlem i unionen, det vill säga föreslå principen ett land – en röst. Å andra sidan kan större stater kräva att de skall ges mera inflytande över besluten, speciellt om de betalar mer av den gemensamma budgeten. Unionen skulle då bestå av *olika* medlemmar. Konstitutionen föreslår en ny lösning på konflikten mellan dessa två principer i form av en så kallad *trade-off* där varje medlemsland tilldelas en röst men det krävs att 65 procent av befolkningen i medlemsstaterna stöder ett positivt beslut.

Kvantitativt röstande är enbart meningsfullt om gruppen använder någon annan beslutsmetod än enhällighet. Om gruppen tillämpar enhällighet spelar det ingen roll om ett land har 1 röst eller 10 eller 29 röster, eftersom alla länder likväl har veto. Att en medlemsstat skall ha veto i de ytterst väsentliga frågorna har alltid accepterats inom den europeiska gemenskapen. Hit hör medlemskap i unionen, utrikespolitik, liksom skatter och avgifter. Sedan Enhetsakten från 1987 har emellertid unionen definierat ett område för kvalificerat beslutsfattande. Detta område har successivt ökat med varje ny regim. Det är logiken bakom detta beslutsfattande med KM och DKM som skall analyseras nedan.

Att EU överger enhällighetsregeln kan förklaras med en enkel tabell som anger unionens beslutsförmåga när alla medlemsstaterna har veto. Tabell 4 visar hur gruppens beslutsförmåga minskar dramatiskt när enhällighetsprincipen tillämpas på en allt större grupp, med Bulgarien och Rumänien som nya medlemsstater.

Figur 2 åskådliggör på ett träffande sätt hur unionens beslutsförmåga skulle reduceras dramatiskt när unionen tar in nya medlemmar men bibehåller enhällighetsregeln.

En regel om veto i beslutsfattandet kan tyckas attraktiv för en medlemsstat och i linje med idén om suveränitet för en stat. En medlemsstat skulle bara gå med på de gemensamma beslut som den frivilligt samtycker till. Unionen skulle på så sätt inte

Figur 2 Enhällighet och beslutsrämsighet.

alls inkräkta på en medlemsstats beslutsuveränitet utan staten i fråga delegerar en rad uppgifter till unionen och beslutar sedan via veto om hur dessa skall utföras gemensamt. Forskare som tillhör den s.k. public choice skolan har i Knut Wicksells efterföljd framhåvt de positiva egenskaperna hos enhällighet, såsom effektivitet och rättvisa: en medlemsstat accepterar att genomföra alla unionsbeslut därför att den har samtyckt till dessa. Ekonomer har argumenterat för att enhällighet är detsamma som s.k. Pareto-optimalitet inom politikens värld eller den offentliga sektorn.

Emellertid finns det klara nackdelar med enhällighet, vilket tabell 4 indikerar. Unionens beslutsrämsighet blir helt enkelt för liten, om EU skulle hålla fast vid Luxemburgprincipen. Statsvetare har poängterat gruppens förmåga att agera – beslutsrämsigheten d – såsom ett värde vilket måste beaktas vid sidan om kapaciteten att blockera ej önskvärda beslut. Man har angett olika skäl för att en grupp måste ha ett minimum av beslutsrämsighet:

- transaktionskostnader;
- strategiskt beteende eller opportunistisk;
- balans mellan förmågan att ändra och att blockera;
- neutralitet mellan ändra SQ och att bevara SQ;
- risken för en s.k. polsk riksdag, dvs. komplett inaktivitet.

Knut Wicksell var inte främmande för dessa argument mot hans s.k. ”nya regel för rättvisa skattebeslut” (1896, 1987). Men han hävdade att gruppens medlemmar snabbt skulle inse risken med långdragna förhandlingar i relation till en medlem som kanske av strategiska skäl motsätter sig ett nästan samstämmigt beslut. När EU beslutade om Konstitutionen spelade faktiskt en allmän oro över en alltför låg besluts-

kapacitet en stor roll, speciellt som Niceregimen faktiskt minskade unionens besluts-mässighet.

Enligt Dublinregimen skulle rådet få en betydligt högre beslutskapacitet än rådet enligt Niceregimen, enligt följande regler:

1. DKM baserad på ett befolkningskriterium på 65 procent och 55 procent av staterna (dok minst 15 stater) för att ja (DKM1 i tabellerna nedan), och,
2. DKM baserad på ett befolkningskriterium på 65 procent och 72 procent av staterna för att ja (DKM2 i tabellerna nedan).

Dessutom krävs minst 4 stater för blockering av ett beslut. Vidare behålls enhällighetsprincipen, men i mindre utsträckning än tidigare med motiveringen om ett besluts-mässigt effektivare EU. Man kan betrakta de nya beslutsreglerna som att ta en stats befolkningsstorlek i beaktande, dels som en ny metod för kvantitativt röstande dels som ett erkännande av att EU är en union av folk, inte bara en union av stater. Det var dock redan i Niceregimen som ett befolkningskriterium infördes genom att ett positivt beslut kräver 62 procent i unionens befolkning.

Besluts-mässigheten maximeras när en grupp använder EM med eller utan kvantitativt röstande. Med kvalificerad majoritet förstås ofta en regel om 2/3 för ett ja, men det kan förekomma andra former av kvalificerad majoritet, t ex 4/5. EEC och EU har använt en speciell form av kvalificerad majoritet, som landar på mellan 70-75 procent av medlemsstaterna i det att unionen använt både KM och DKM.

Dubbel kvalificerad majoritet har använts inom EEC och EU på så sätt att antalet stater som röstar för ett ja ökas något i förhållande till kvalificerad majoritet. Enligt den nu gällande Niceregimen krävs 72 procent av medlemsstaterna för ett ja enligt KM, men för DKM krävs dessutom att 2/3 av staterna stöder ja. Konstitutionen bibehåller denna distinktion mellan KM och DKM genom att kräva 72 procent av medlemsstaterna för vissa beslut i stället för 55 procent av staterna och 65 procent av befolkningen. Dubbel kvalificerad majoritet tillämpas när rådet vill agera på egen hand utan att ett initiativ från Kommissionen föreligger. Vanligtvis är dock Kommissionen agendasättare.

Röstande i egentlig mening sätter fart i och med Maastricht-regimen och utvidgningen av unionen till 15 medlemmar. Enhällighetsregeln leder i större grupper av aktörer till beslutstorka och dödläge med stor risk för opportunistik från de verkligt små minoriteterna. När unionen bestod av 6 medlemmar kunde förhandlingar leda fram till gemensamma beslut. I en grupp av 15 medlemmar skulle förhandlingar snabbt leda till stora transaktionskostnader. Att rösta är enklare. Det finns dock anledning att se på röstmakten även när unionen var mindre, eftersom förhandlingsmakten tenderar att avspegla den implicita röstmakten, dvs. även när man avstår från att rösta formellt.

I Maastrichtregimen för 15 länder hade unionen en rimlig grad av besluts-mässighet i det att 8 procent av koalitioner kan vara vinnande. Röstmakten hos de enskilda staterna skiljde sig åt enligt proportionen 4 – 2 – 1 medan blockeringsmakten var mycket hög för de stora staterna samt något mindre för de små staterna. Niceregimen för 25 länder har en annan struktur i det att besluts-mässigheten reduceras kraftigt. Enbart 4 procent av alla möjliga koalitioner är vinnande. Röstmakten hos de enskilda staterna har differentierats enligt proportionen 6 – 2 – 1. Men två länder – Spanien

Tabell 4. Ministerrådets effektivitet.

År		KM	DKM
1958		0.219	0.203
1973		0.147	0.137
1981		0.137	0.115
1986		0.098	0.093
1995		0.078	0.070
2004		0.035	0.026
2004	(Nice)	0.036	0.022
2007	(Nice)	0.028	0.020
2015	(Nice)	0.022	0.015
2007	(Dublin) ¹	0.129	0.008
2015	(Dublin) ¹	0.129	0.007

¹ Dublin: DKM1 = KM, DKM2 = DKM

och Polen – har nästan samma röstmakt som de största staterna. Det är lätt att förstå varför dessa två medelstora länder starkt motsatte sig en revidering av Niceregimen.

Omedelbart efter Nicemötet med dess förslag om en beslutsregel om 62 procent av befolkningen i förening med KM, framhölls av en enig mängd kritiker att unionen tagit ett steg bakåt, nämligen tillbaka mot enhällighetsprincipen från 1960- och 70-talen. Denna kritik gjorde intryck på arbetet med EU:s första konstitution, som lade fram ett förslag till en helt ny regim för rådet från och med 2009. Tabell 4 fokuserar på rådets beslutsförmåga, vilken skulle öka kraftigt med Konstitutionen.

I Appendix I presenteras en rad tabeller som återger de olika maktindexen för varje regim som EC eller EU har haft. Några generella resultat kan slås fast: (1) Ju större gemenskapen har blivit, desto mindre förändringsmakt för medlemmarna; (2) Blockeringsmakten har ej ändrats avsevärt sedan 1958; (3) Det finns fortsatt stora skillnader i röstmakt mellan de olika medlemmarna enligt formeln att större stater väger tyngre men små stater har mer röstmakt när befolkningsstorlek beaktas.

Komparativ konstitutionell analys

Vi skall nu analysera en alternativ regim för EU – Dublin – med hjälp av maktindexansatsen. Vilken röstmakt kan till exempel Sverige uppnå jämfört med Nice? Och hur är det med proportionaliteten i allokeringen av röstmakt om man jämför Dublin med Nice?

Tabell 5 bygger på en simulering av vad som skulle hända med maktindexen om Dublinregimen införs i ett framtida EU. Man kan slå fast att effektiviteten hos rådet och förändringsmakten förbättras kraftigt medan blockeringsmakten enbart reduceras marginellt. Dublin är en synnerligen intressant innovation inom grupp-beslutste-

Tabell 5. Ministerrådet enligt Dublin, kvalificerad majoritet: 55% av rådets medlemmar plus 65% av unionens befolkning.

Stat	Popu- lation	Banzhaf röstmakt		Förändrings- makt		Blockerings- makt	
		2007	2015	2007	2015	2007	2015
Tyskland	82.2	0.203	0.158	0.117	0.089	0.790	0.721
Storbritanni	59.8	0.151	0.120	0.087	0.067	0.586	0.546
Frankrike	59.5	0.150	0.119	0.086	0.067	0.583	0.544
Italien	57.8	0.146	0.116	0.084	0.065	0.568	0.531
Spanien	40.3	0.107	0.089	0.061	0.050	0.415	0.405
Polen	38.7	0.103	0.087	0.059	0.049	0.399	0.398
Rumänien	22.3	0.072	0.060	0.042	0.034	0.281	0.276
Nederländer	16.0	0.060	0.051	0.034	0.028	0.233	0.231
Grekenland	10.6	0.049	0.042	0.028	0.024	0.189	0.193
Tjeckien	10.3	0.048	0.042	0.028	0.023	0.187	0.191
Belgien	10.3	0.048	0.042	0.028	0.023	0.187	0.191
Ungern	10.0	0.047	0.041	0.027	0.023	0.184	0.189
Portugal	10.0	0.047	0.041	0.027	0.023	0.184	0.189
Sverige	9.0	0.045	0.040	0.026	0.022	0.176	0.182
Österrike	8.1	0.043	0.038	0.025	0.022	0.169	0.175
Bulgarien	8.0	0.043	0.038	0.025	0.021	0.168	0.174
Slovakien	5.4	0.038	0.034	0.022	0.019	0.147	0.156
Danmark	5.3	0.038	0.034	0.022	0.019	0.146	0.155
Finland	5.2	0.037	0.034	0.021	0.019	0.145	0.154
Irland	3.8	0.034	0.032	0.020	0.018	0.134	0.144
Litauen	3.7	0.034	0.031	0.020	0.018	0.133	0.144
Lettland	2.4	0.031	0.029	0.018	0.017	0.122	0.134
Slovenien	2.0	0.031	0.029	0.018	0.016	0.119	0.132
Estland	1.4	0.029	0.028	0.017	0.016	0.114	0.127
Cypern	0.7	0.028	0.027	0.016	0.015	0.108	0.122
Luxemburg	0.5	0.027	0.026	0.016	0.015	0.107	0.121
Malta	0.4	0.027	0.026	0.016	0.015	0.106	0.120
Kroatien	4.5		0.033		0.018		0.150
Makedonien	2.1		0.029		0.016		0.132
Turkiet	70.7		0.137		0.077		0.627
Sum	561.	1.719	1.654				
Effektivitet		0.129	0.129				

ori, eftersom den kombinerar regeln om en stat – en röst med regeln att befolkningsstorleken även beaktas. För Sveriges del skulle förändringsmakten ökas betydligt medan blockeringsmakten enbart reduceras marginellt.

Dublinregimen innehåller samma distinktion mellan kvalificerad och dubbel kvalificerad majoritet som alla regimer sedan 1958. Den version som simuleras i Tabell 6

Tabell 6. Ministerrådet enligt Dublin, kvalificerad majoritet: 72% av rådets medlemmar plus 65% av unionens befolkning.

Stat	Popu- lation	Banzhaf röstmakt		Förändrings- makt		Blockerings- makt	
		2007	2015	2007	2015	2007	2015
Tyskland	82.2	0.0110	0.0087	0.0055	0.0044	0.6929	0.6530
Storbritannien	59.8	0.0097	0.0078	0.0049	0.0039	0.6117	0.5870
Frankrike	59.5	0.0097	0.0078	0.0049	0.0039	0.6108	0.5863
Italien	57.8	0.0096	0.0077	0.0048	0.0039	0.6053	0.5820
Spanien	40.3	0.0089	0.0072	0.0045	0.0036	0.5575	0.5453
Polen	38.7	0.0088	0.0072	0.0044	0.0036	0.5552	0.5407
Rumänien	22.3	0.0082	0.0066	0.0041	0.0033	0.5179	0.5000
Nederländer	16.0	0.0081	0.0065	0.0041	0.0033	0.5070	0.4879
Grekenland	10.6	0.0079	0.0063	0.0040	0.0032	0.4962	0.4783
Tjeckien	10.3	0.0079	0.0063	0.0040	0.0032	0.4956	0.4778
Belgien	10.3	0.0079	0.0063	0.0040	0.0032	0.4956	0.4778
Ungern	10.0	0.0079	0.0063	0.0040	0.0032	0.4950	0.4773
Portugal	10.0	0.0079	0.0063	0.0040	0.0032	0.4950	0.4773
Sverige	9.0	0.0078	0.0063	0.0039	0.0032	0.4930	0.4755
Österrike	8.1	0.0078	0.0063	0.0039	0.0032	0.4913	0.4741
Bulgarien	8.0	0.0078	0.0063	0.0039	0.0032	0.4911	0.4739
Slovakien	5.4	0.0077	0.0062	0.0039	0.0031	0.4859	0.4696
Danmark	5.3	0.0077	0.0062	0.0039	0.0031	0.4857	0.4695
Finland	5.2	0.0077	0.0062	0.0039	0.0031	0.4855	0.4693
Irland	3.8	0.0077	0.0062	0.0039	0.0031	0.4829	0.4670
Litauen	3.7	0.0077	0.0062	0.0039	0.0031	0.4827	0.4668
Lettland	2.4	0.0076	0.0062	0.0038	0.0031	0.4802	0.4648
Slovenien	2.0	0.0076	0.0062	0.0038	0.0031	0.4794	0.4641
Estland	1.4	0.0076	0.0061	0.0038	0.0031	0.4783	0.4632
Cypern	0.7	0.0076	0.0061	0.0038	0.0031	0.4769	0.4621
Luxemburg	0.5	0.0076	0.0061	0.0038	0.0031	0.4765	0.4618
Malta	0.4	0.0076	0.0061	0.0038	0.0031	0.4764	0.4616
Kroatien	4.5		0.0062		0.0031		0.4681
Makedonien	2.1		0.0062		0.0031		0.4643
Turkiet	70.7		0.0082		0.0041		0.6174
Sum	561.	0.2269	0.1986				
Effektivitet		0.0079	0.0066				

är dock mycket restriktiv för EU:s effektivitet och förändringsmakten hos medlemmarna.

Tabell 7 presenterar de normaliserade Banzhaftalen för Dublinregimen i jämförelse med Niceregimen. Man kan slå fast att Dublin korrigerar för några orättvisor som framhölls redan när Nice infördes. Sålunda ökar Tysklands andel av röstmakten medan Spaniens och Polens andelar reduceras.

Tabell 7. Normaliserad Banzhaf maktindex (Ministerrådet 2007).

Stat	Nice		Dublin	
	KM ¹	DKM ²	DKM1 ³	DKM2 ⁴
Tyskland	0,078	0,066	0,118	0,050
Storbritannien	0,078	0,066	0,088	0,044
Frankrike	0,078	0,066	0,087	0,044
Italien	0,078	0,066	0,085	0,044
Spanien	0,074	0,063	0,062	0,040
Polen	0,074	0,063	0,060	0,040
Rumänien	0,043	0,041	0,043	0,037
Nederländerna	0,040	0,039	0,035	0,036
Grekenland	0,037	0,037	0,028	0,036
Tjeckien	0,037	0,037	0,028	0,036
Belgien	0,037	0,037	0,028	0,036
Ungern	0,037	0,037	0,028	0,036
Portugal	0,037	0,037	0,028	0,036
Sverige	0,031	0,033	0,026	0,035
Österrike	0,031	0,033	0,025	0,035
Bulgarien	0,031	0,033	0,025	0,035
Slovakien	0,022	0,026	0,022	0,035
Danmark	0,022	0,026	0,022	0,035
Finland	0,022	0,026	0,022	0,035
Irland	0,022	0,026	0,020	0,035
Litauen	0,022	0,026	0,020	0,035
Lettland	0,013	0,020	0,018	0,035
Slovenien	0,013	0,020	0,018	0,034
Estland	0,013	0,020	0,017	0,034
Cypern	0,013	0,020	0,016	0,034
Luxemburg	0,013	0,020	0,016	0,034
Malta	0,009	0,018	0,016	0,034

¹röster 255/345; medlemstater: 14/27

²röster 255/345; medlemstater: 18/27

³55% av rådets medlemmar plus 65% av unionens befolkning

⁴72% av rådets medlemmar plus 65% av unionens befolkning

Sammanfattningsvis kan man visa att Dublin skulle förbättra röstmakten för alla medlemmar, om man använder dess version av kvalificerad majoritet. Å andra sidan gäller att om man skulle använda Dublins utformning av dubbel kvalificerad majoritet, så skulle alla utom de allra minsta medlemsstaterna förlora röstmakt jämfört med Nice – se tabell 8.

Tabell 8. Nice-Dublin: Ändring av absolut och relativ maktindex (Ministerrådet 2007).

Stat	Proc. ändring Nice KM - Dublin DKM1		Proc. ändring Nice DKM - Dublin DKM1		Proc. ändring Nice DKM - Dublin DKM2	
	Penrose- Banzhaf	Banzhaf norm.	Penrose- Banzhaf	Banzhaf norm.	Penrose- Banzhaf	Banzhaf norm.
	Tyskland	522.5	52.1	738.4	78.0	-54.6
Storbritannien	361.3	12.7	521.3	31.9	-60.0	-33.8
Frankrike	359.2	12.2	518.5	31.4	-60.0	-33.9
Italien	347.7	9.4	503.0	28.0	-60.4	-34.5
Spanien	242.5	-16.3	363.0	-1.7	-61.6	-36.5
Polen	229.5	-19.5	345.4	-5.4	-61.7	-36.8
Rumänien	304.7	-1.1	387.5	3.5	-44.6	-8.4
Nederländerna	259.3	-12.2	325.0	-9.7	-42.9	-5.6
Grekenland	214.5	-23.2	264.0	-22.7	-41.0	-2.5
Tjeckien	210.4	-24.2	259.3	-23.7	-41.1	-2.7
Belgien	210.4	-24.2	259.3	-23.7	-41.1	-2.7
Ungern	206.4	-25.2	254.6	-24.7	-41.2	-2.8
Portugal	206.4	-25.2	254.6	-24.7	-41.2	-2.8
Sverige	248.9	-14.8	281.8	-18.9	-34.0	9.1
Österrike	234.4	-18.3	266.0	-22.3	-34.2	8.7
Bulgarien	232.8	-18.7	264.2	-22.7	-34.3	8.7
Slovakien	312.3	0.7	294.0	-16.3	-19.5	33.1
Danmark	310.0	0.2	291.8	-16.8	-19.5	33.1
Finland	307.7	-0.4	289.6	-17.3	-19.5	33.0
Irland	275.7	-8.2	259.0	-23.8	-20.0	32.3
Litauen	273.3	-8.8	256.7	-24.2	-20.0	32.2
Lettland	499.1	46.3	335.8	-7.5	5.7	74.7
Slovenien	483.0	42.4	324.1	-9.9	5.5	74.4
Estland	458.9	36.5	306.5	-13.7	5.3	74.0
Cypern	430.6	29.6	286.0	-18.0	5.0	73.5
Luxemburg	422.5	27.7	280.1	-19.3	4.9	73.4
Malta	587.9	68.1	320.3	-10.8	16.8	93.1

Proportionalitetsfragan: Väger alla lika tungt?

Väger alla medborgare i EU lika tungt eller lätt? Om man begränsar denna fråga till rådet kan man slå fast att strikt jämlikhet mellan alla medborgare inom EU inte är möjligt att uppnå. Det är medborgarna i de mindre staterna som väger tyngst! Tabell 9 ger en bild av röstmakten/befolkningen.

Tabell 9, Nice-Dublin (2007): Normaliserad Banzhaf/ befolkning (pr. mill.).

Stat	Nice		Dublin	
	KM	DKM	DKM1	DKM2
Tyskland	0.0009	0.0008	0.0014	0.0006
Storbritannien	0.0013	0.0011	0.0015	0.0007
Frankrike	0.0013	0.0011	0.0015	0.0007
Italien	0.0013	0.0012	0.0015	0.0008
Spanien	0.0018	0.0016	0.0015	0.0010
Polen	0.0019	0.0016	0.0015	0.0010
Rumänien	0.0019	0.0018	0.0019	0.0017
Nederländerna	0.0025	0.0024	0.0022	0.0023
Grekenland	0.0035	0.0035	0.0027	0.0034
Tjeckien	0.0036	0.0036	0.0027	0.0035
Belgien	0.0036	0.0036	0.0027	0.0035
Ungern	0.0037	0.0037	0.0028	0.0036
Portugal	0.0037	0.0037	0.0028	0.0036
Sverige	0.0034	0.0036	0.0029	0.0039
Österrike	0.0038	0.0040	0.0031	0.0044
Bulgarien	0.0039	0.0041	0.0031	0.0044
Slovakien	0.0040	0.0049	0.0041	0.0065
Danmark	0.0041	0.0050	0.0041	0.0066
Finland	0.0042	0.0050	0.0042	0.0067
Irland	0.0057	0.0069	0.0053	0.0091
Litauen	0.0059	0.0071	0.0054	0.0094
Lettland	0.0052	0.0082	0.0076	0.0144
Slovenien	0.0063	0.0099	0.0089	0.0172
Estland	0.0089	0.0141	0.0122	0.0246
Cypern	0.0179	0.0282	0.0232	0.0490
Luxemburg	0.0250	0.0395	0.0319	0.0686
Malta	0.0236	0.0444	0.0396	0.0857

Detta är ofrånkomligt om man vill att de verkligt små staterna skall ha en röst och inte vara s.k. *dummy*. Tabell 9 visar dock att röstmakten ökar med Dublinregimen samt att skillnaderna i den relativa röstmakten mellan medborgare i olika EU-länder minskar med undantag för de verkligt små medlemsstaterna.

Det finns inget att göra med de höga proportionalitetstalen för Cypern, Luxemburg och Malta. Man kan förmoda att dessa tre stater kommer att via beslutsfattandet tilldelas policylösningar som ligger nära deras ideallösningar.

Avslutning

I konstitutionellt beslutsfattande för en politisk union försöker aktörerna uppnå de bästa lösningarna på problemet att utöva makt över framtida beslutsfattande. Aktö-

rerna vill tre saker: (a) skapa en union med beslutskapacitet; (b) försäkra sig om att inte alltför många för aktören negativa beslut kan tas; (c) ha garantier för att han/hon kan medverka till beslut som förändrar SQ. Beslutsreglerna kommer att bli en *trade-off* mellan gruppens beslutsförmåga å ena sidan och den enskilde aktörens blockeringsförmåga å den andra sidan. Dessutom kommer aktörerna att beakta den proportionella röstmakten så att skillnader i röstmakten avspeglar skillnaderna i befolkningsstorlek mellan länderna.

EU:s konstitution skulle förbättra unionens beslutsförmåga – se jämförelsen mellan Nice och Dublin. Konstitutionen skulle också skapa mera balans mellan medlemsstaterna i fråga om röstmakt samt minska skillnaderna i proportionell röstmakt. Konstitutionens regler är helt andra än de regler som den Europeiska gemenskapen använt sedan 1959. De ökar unionens beslutsförmåga i stället för att minska den såsom varit fallet med de tidigare revisionerna av reglerna.

Det är dock osäkert om Dublin ratificeras, vilket innebär att Sverige måste beakta även Nice, som skulle fortsätta att tillämpas efter 2009, om Dublin faller. Nice betonar blockeringsmakten framför beslutsförmågan och den ger klara skillnader i den proportionella röstmakten som knappast kan sägas vara rättvisa. Nice eller Dublin – det är en fråga om två olika regimer för beslutsfattandet som bottnar i olika värderingar av röstmakten: blockeringsmakten kontra beslutsförmågan.

I litteraturen (public choice samt social choice) återfinns man två olika filosofier över vad som är essensen i ett gruppbeslut:

1. Den enskilde aktörens förmåga att säga *nej*;
2. Den enskilde aktörens förmåga att få till stånd ett positivt gruppbeslut, dvs. *ja*.

Vetoprincipen betonas i den ekonomiska ansatsen: Offentliga beslut byggs i realiteten på ett komplext förhandlingsspel mellan aktörerna, vilket leder fram till ett Pareto-optimalt beslut, om enhällighet används (Buchanan 1977, Vanberg 1994). Den andra filosofin uppfattar gruppbeslut som innehållande en konflikt mellan olika aktörer. Enbart röstande kan avgöra mellan olika opinioner om det bästa gruppbeslutet. Enkel majoritet är den mest effektiva metoden att kora en vinnare och en förlorare. Det finns inga Pareto-optimala lösningar på enkla spel, utan möjligen kan man nå fram till en Condorcet-vinnare (Riker 1981, Nurmi 1986). Man behöver inte ta ställning till vilken filosofi som är den korrekta. Ju större gruppen är, desto mer relevant är den statsvetenskapliga filosofin och ju mindre den ekonomiska. Vid EU:s toppmöte i Bryssel den 21-23 juni antogs en reformtraktat som har Dublinregimen för beslut i ministerrådet. Denna traktat skall nu ratificeras av medlemsstaterna.

LITTERATUR

- Aumann, Robert J. – Hart, Sergiu. (red), 1994. *Handbook of Game Theory with Economic Applications*, Vol 2. Amsterdam: North-Holland.
- Banzhaf, John F. III. 1965. Weighted Voting Doesn't Work: A Mathematical Analysis, *Rutgers Law Review* 19, s 317-343.
- Brams, Steven. 2004. *Game Theory and Politics*. Mineola, NY: Dover.
- Buchanan, James M. & Tullock, Gordon, 1962. *The Calculus of Consent*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Buchanan, James M. 1977. *Freedom in Constitutional Contract: Perspectives of a Political Economist*. College Station, TX: Texas A & M University Press.
- Coleman, James S. 1971. Control of Collectivities and the Power of a Collectivity to Act, i Lieberman, Bernhardt (red), *Social Choice*. New York: Gordon and Breach; omtryckt i Coleman (1986).
- Coleman, James S. 1973. *The Mathematics of Collective Action*. London: Heinemann Educational Books.
- Coleman, James S. 1986. *Individual Interests and Collective Action: Selected Essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Felsenthal, Dan S. – Machover, Moshe. 1998. *The Measurement of Voting Power: Theory and Practice, Problems and Paradoxes*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Felsenthal, Dan S. – Machover, Moshe. 2004. A Priori Voting Power – What is it all About?, *Political Studies Review* 2, s 1-23.
- Lane, Jan-Erik – Mæland, Reinert. 1995. Voting Power under the EU Constitution, *Journal of Theoretical Politics* 7, s 223-30.
- Lane, Jan-Erik – Mæland, Reinert. 2000. Constitutional Analysis: The Power Index Approach, *European Journal of Political Science* 37, s 31-56.
- Laruelle, Annick – Widgren, Mika. 2001. Voting Power in a Sequence of Cooperative Games: the Case of EU Procedures, i Holler, Manfred J. – Owen, Guillermo (red), *Power Indices and Coalition Formation*. Boston, MA: Kluwer.
- Leech, Dennis. 2002. An Empirical Comparison of the Performance of Classical Power Indices, *Political Studies* 50, s.1-22.
- Nurmi, Hannu. 1987. *Comparing Voting Systems*. Dordrecht: D. Reidel.
- Penrose, Lionel S. 1946. The Elementary Statistics of Majority Voting, *Journal of the Royal Statistical Society* 109, s. 53-57.
- Riker, William H. 1962. *The Theory of Political Coalitions*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Riker, William H. 1982. *Liberalism against Populism: A Comparison Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. San Francisco, CA: W.H. Freeman.
- Shapley, Lloyd S. & Martin Shubik. 1954. A Method for Evaluating the Distribution of Power in a Committee System, *American Political Science Review* 48, s 787-792.
- Shepsle, Kenneth A. – Bonchek, Mark S. 1997. *Analyzing Politics: Rationality, Behavior and Institutions*. New York: Norton.
- Stevens, Joe B. 1993. *The Economics of Collective Choice*. Boulder, CO: Westview Press.
- Vanberg, Viktor J. 1994. *Rules and Choice in Economics: Essays in Constitutional Political Economy*. London: Routledge.
- Wicksell, Knut. 1967. A New Principle of Just Taxation, i Musgrave, Richard A. – Peacock, Alan T. (red), *Classics in the Theory of Public Finance*. New York: St Martin's Press.
- Wicksell, K. 1987. *Om en ny princip för rättvis beskattning*. Stockholm: Ratio.

APPENDIX

Nyckeltabeller för röstmakt i rådet 1958-2015

Tabell A1. Ministerrådet 1958-1981: kvalificerad majoritet (KM).

Stat	Röster		Banzhaf röstmakt			Förändringsmakt			Blockeringsmakt		
	58	73-81	1958	1973	1981	1958	1973	1981	1958	1973	1981
Tyskland	4	10	0.312	0.207	0.195	0.200	0.121	0.113	0.714	0.707	0.714
Frankrike	4	10	0.312	0.207	0.195	0.200	0.121	0.113	0.714	0.707	0.714
Italien	4	10	0.312	0.207	0.195	0.200	0.121	0.113	0.714	0.707	0.714
Nederländerna	2	5	0.188	0.113	0.102	0.120	0.066	0.059	0.429	0.387	0.371
Belgien	2	5	0.188	0.113	0.102	0.120	0.066	0.059	0.429	0.387	0.371
Luxemburg	1	2	0.000	0.020	0.051	0.000	0.011	0.029	0.000	0.067	0.186
Storbritannien		10		0.207	0.195		0.121	0.113		0.707	0.714
Danmark		3		0.082	0.051		0.048	0.029		0.280	0.186
Irland		3		0.082	0.051		0.048	0.029		0.280	0.186
Grekland		5			0.102			0.059			0.371
Sum			1.312	1.238	1.238						
Effektivitet			0.219	0.146	0.137						

Tabell A2. Ministerrådet 1958-1981: dubbel kvalificerad majoritet (DKM).

Stat	Röster		Banzhaf röstmakt			Förändringsmakt			Blockeringsmakt		
	58	73-81	1958	1973	1981	1958	1973	1981	1958	1973	1981
Tyskland	4	10	0.281	0.188	0.156	0.176	0.109	0.088	0.692	0.686	0.678
Frankrike	4	10	0.281	0.188	0.156	0.176	0.109	0.088	0.692	0.686	0.678
Italien	4	10	0.281	0.188	0.156	0.176	0.109	0.088	0.692	0.686	0.678
Nederländerna	2	5	0.219	0.125	0.105	0.137	0.072	0.060	0.538	0.457	0.458
Belgien	2	5	0.219	0.125	0.105	0.137	0.072	0.060	0.538	0.457	0.458
Luxemburg	1	2	0.031	0.031	0.074	0.020	0.018	0.042	0.077	0.114	0.322
Storbritannien		10		0.188	0.156		0.109	0.088		0.686	0.678
Danmark		3		0.094	0.074		0.054	0.042		0.343	0.322
Irland		3		0.094	0.074		0.054	0.042		0.343	0.322
Grekland		5			0.105			0.060			0.458
Sum			1.312	1.219	1.164						
Effektivitet			0.203	0.137	0.115						

Tabell A3. *Ministerrådet 1986-2004: kvalificerad majoritet (KM).*

Stat	Röster	Banzhaf röstmakt			Förändringsmakt			Blockeringsmakt		
		1986	1995	2004	1986	1995	2004	1986	1995	2004
Tyskland	10	0.140	0.113	0.052	0.077	0.061	0.027	0.711	0.725	0.741
Frankrike	10	0.140	0.113	0.052	0.077	0.061	0.027	0.711	0.725	0.741
Italien	10	0.140	0.113	0.052	0.077	0.061	0.027	0.711	0.725	0.741
Storbritannien	10	0.140	0.113	0.052	0.077	0.061	0.027	0.711	0.725	0.741
Spanien	8	0.118	0.093	0.043	0.066	0.051	0.022	0.602	0.601	0.620
Nederländerna	5	0.072	0.059	0.028	0.040	0.032	0.015	0.368	0.382	0.404
Portugal	5	0.072	0.059	0.028	0.040	0.032	0.015	0.368	0.382	0.404
Belgien	5	0.072	0.059	0.028	0.040	0.032	0.015	0.368	0.382	0.404
Grekland	5	0.072	0.059	0.028	0.040	0.032	0.015	0.368	0.382	0.404
Danmark	3	0.050	0.036	0.017	0.028	0.020	0.009	0.254	0.233	0.246
Irland	3	0.050	0.036	0.017	0.028	0.020	0.009	0.254	0.233	0.246
Luxemburg	2	0.020	0.023	0.012	0.011	0.012	0.006	0.100	0.147	0.165
Sverige	4		0.048	0.023		0.026	0.012		0.311	0.330
Österrike	4		0.048	0.023		0.026	0.012		0.311	0.330
Finland	3		0.036	0.017		0.020	0.009		0.233	0.246
Polen	8			0.043			0.022			0.620
Tjeckien	5			0.028			0.015			0.404
Ungern	5			0.028			0.015			0.404
Slovakien	3			0.017			0.009			0.246
Litauen	3			0.017			0.009			0.246
Lettland	3			0.017			0.009			0.246
Slovenien	3			0.017			0.009			0.246
Estland	3			0.017			0.009			0.246
Cypern	2			0.012			0.006			0.165
Malta	2			0.012			0.006			0.165
Sum		1.085	1.011	0.680						
Effektivitet		0.098	0.078	0.035						

Tabell A4. *Ministerrådet 1986-2004: dubbel kvalificerad majoritet (DKM).*

Stat	Röster	Banzhaf röstmakt			Förändringsmakt			Blockeringsmakt		
		1986	1995	2004	1986	1995	2004	1986	1995	2004
Tyskland	10	0.128	0.098	0.036	0.071	0.053	0.018	0.694	0.698	0.686
Frankrike	10	0.128	0.098	0.036	0.071	0.053	0.018	0.694	0.698	0.686
Italien	10	0.128	0.098	0.036	0.071	0.053	0.018	0.694	0.698	0.686
Storbritannien	10	0.128	0.098	0.036	0.071	0.053	0.018	0.694	0.698	0.686
Spanien	8	0.111	0.083	0.030	0.061	0.044	0.016	0.599	0.588	0.588
Nederländerna	5	0.075	0.059	0.023	0.041	0.032	0.012	0.404	0.420	0.435
Portugal	5	0.075	0.059	0.023	0.041	0.032	0.012	0.404	0.420	0.435
Belgien	5	0.075	0.059	0.023	0.041	0.032	0.012	0.404	0.420	0.435
Grekland	5	0.075	0.059	0.023	0.041	0.032	0.012	0.404	0.420	0.435
Danmark	3	0.056	0.042	0.018	0.031	0.022	0.009	0.303	0.297	0.339
Irland	3	0.056	0.042	0.018	0.031	0.022	0.009	0.303	0.297	0.339
Luxemburg	2	0.027	0.030	0.015	0.015	0.016	0.008	0.145	0.214	0.291
Sverige	4		0.051	0.020		0.027	0.010		0.360	0.391
Österrike	4		0.051	0.020		0.027	0.010		0.360	0.391
Finland	3		0.042	0.018		0.022	0.009		0.297	0.339
Polen	8			0.030			0.016			0.588
Tjeckien	5			0.023			0.012			0.435
Ungern	5			0.023			0.012			0.435
Slovakien	3			0.018			0.009			0.339
Litauen	3			0.018			0.009			0.339
Lettland	3			0.018			0.009			0.339
Slovenien	3			0.018			0.009			0.339
Estland	3			0.018			0.009			0.339
Cypern	2			0.015			0.008			0.291
Malta	2			0.015			0.008			0.291
Sum		1.062	0.968	0.564						
Effektivitet		0.093	0.070	0.026						

Tabell A5. Ministerrådet enligt Nice, kvalificerad majoritet (KM).

Stat	Röster	Banzhaf röstmakt			Förändringsmakt			Blockeringsmakt		
		2004	2007	2015	2004	2007	2015	2004	2007	2015
Tyskland	29	0.055	0.044	0.034	0.029	0.023	0.018	0.767	0.771	0.752
Storbritannien	29	0.055	0.044	0.034	0.029	0.023	0.018	0.767	0.771	0.752
Frankrike	29	0.055	0.044	0.034	0.029	0.023	0.018	0.767	0.771	0.752
Italien	29	0.055	0.044	0.034	0.029	0.023	0.018	0.767	0.771	0.752
Spanien	27	0.052	0.042	0.032	0.027	0.021	0.017	0.728	0.733	0.714
Polen	27	0.052	0.042	0.032	0.027	0.021	0.017	0.728	0.733	0.714
Nederländerna	13	0.027	0.022	0.017	0.014	0.011	0.009	0.379	0.384	0.374
Grekland	12	0.025	0.020	0.016	0.013	0.010	0.008	0.350	0.356	0.346
Tjeckien	12	0.025	0.020	0.016	0.013	0.010	0.008	0.350	0.356	0.346
Belgien	12	0.025	0.020	0.016	0.013	0.010	0.008	0.350	0.356	0.346
Ungern	12	0.025	0.020	0.016	0.013	0.010	0.008	0.350	0.356	0.346
Portugal	12	0.025	0.020	0.016	0.013	0.010	0.008	0.350	0.356	0.346
Sverige	10	0.021	0.017	0.013	0.011	0.009	0.007	0.293	0.298	0.290
Österrike	10	0.021	0.017	0.013	0.011	0.009	0.007	0.293	0.298	0.290
Slovakien	7	0.015	0.012	0.009	0.008	0.006	0.005	0.207	0.210	0.204
Danmark	7	0.015	0.012	0.009	0.008	0.006	0.005	0.207	0.210	0.204
Finland	7	0.015	0.012	0.009	0.008	0.006	0.005	0.207	0.210	0.204
Irland	7	0.015	0.012	0.009	0.008	0.006	0.005	0.207	0.210	0.204
Litauen	7	0.015	0.012	0.009	0.008	0.006	0.005	0.207	0.210	0.204
Lettland	4	0.009	0.007	0.005	0.004	0.004	0.003	0.119	0.121	0.117
Slovenien	4	0.009	0.007	0.005	0.004	0.004	0.003	0.119	0.121	0.117
Estland	4	0.009	0.007	0.005	0.004	0.004	0.003	0.119	0.121	0.117
Cypern	4	0.009	0.007	0.005	0.004	0.004	0.003	0.119	0.121	0.117
Luxemburg	4	0.009	0.007	0.005	0.004	0.004	0.003	0.119	0.121	0.117
Malta	3	0.006	0.005	0.004	0.003	0.003	0.002	0.088	0.091	0.088
Rumänien	16		0.027	0.021		0.014	0.011		0.467	0.455
Bulgarien	10		0.017	0.013		0.009	0.007		0.298	0.290
Kroatien	7			0.009			0.005			0.204
Makedonien	4			0.005			0.003			0.117
Turkiet	29			0.034			0.018			0.752
Sum		0.643	0.557	0.484						
Effektivitet		0.036	0.028	0.023						

Tabell A6. Ministerrådet enligt Nice, dubbel kvalificerad majoritet (DKM).

Stat	Röster	Banzhaf röstmakt			Förändringsmakt			Blockeringsmakt		
		2004	2007	2015	2004	2007	2015	2004	2007	2015
Tyskland	29	0.032	0.030	0.022	0.016	0.015	0.011	0.715	0.726	0.708
Storbritannien	29	0.032	0.030	0.022	0.016	0.015	0.011	0.715	0.726	0.708
Frankrike	29	0.032	0.030	0.022	0.016	0.015	0.011	0.715	0.726	0.708
Italien	29	0.032	0.030	0.022	0.016	0.015	0.011	0.715	0.726	0.708
Spanien	27	0.030	0.028	0.021	0.015	0.014	0.011	0.683	0.690	0.674
Polen	27	0.030	0.028	0.021	0.015	0.014	0.011	0.683	0.690	0.674
Nederländerna	13	0.019	0.017	0.013	0.010	0.009	0.007	0.429	0.423	0.417
Grekland	12	0.018	0.017	0.012	0.009	0.008	0.006	0.416	0.405	0.398
Tjeckien	12	0.018	0.017	0.012	0.009	0.008	0.006	0.416	0.405	0.398
Belgien	12	0.018	0.017	0.012	0.009	0.008	0.006	0.416	0.405	0.398
Ungern	12	0.018	0.017	0.012	0.009	0.008	0.006	0.416	0.405	0.398
Portugal	12	0.018	0.017	0.012	0.009	0.008	0.006	0.416	0.405	0.398
Sverige	10	0.017	0.015	0.011	0.009	0.008	0.006	0.383	0.365	0.362
Österrike	10	0.017	0.015	0.011	0.009	0.008	0.006	0.383	0.365	0.362
Slovakien	7	0.015	0.012	0.010	0.008	0.006	0.005	0.336	0.306	0.305
Danmark	7	0.015	0.012	0.010	0.008	0.006	0.005	0.336	0.306	0.305
Finland	7	0.015	0.012	0.010	0.008	0.006	0.005	0.336	0.306	0.305
Irland	7	0.015	0.012	0.010	0.008	0.006	0.005	0.336	0.306	0.305
Litauen	7	0.015	0.012	0.010	0.008	0.006	0.005	0.336	0.306	0.305
Lettland	4	0.013	0.010	0.008	0.007	0.005	0.004	0.288	0.246	0.247
Slovenien	4	0.013	0.010	0.008	0.007	0.005	0.004	0.288	0.246	0.247
Estland	4	0.013	0.010	0.008	0.007	0.005	0.004	0.288	0.246	0.247
Cypern	4	0.013	0.010	0.008	0.007	0.005	0.004	0.288	0.246	0.247
Luxemburg	4	0.013	0.010	0.008	0.007	0.005	0.004	0.288	0.246	0.247
Malta	3	0.012	0.009	0.007	0.006	0.005	0.004	0.272	0.226	0.226
Rumänien	16		0.020	0.015		0.010	0.007		0.484	0.469
Bulgarien	10		0.015	0.011		0.008	0.006		0.365	0.362
Kroatien	7			0.010			0.005			0.305
Makedonien	4			0.008			0.004			0.247
Turkiet	29			0.022			0.011			0.708
Sum		0.483	0.461	0.386						
Effektivitet		0.022	0.020	0.016						

■ Kön och nation i vardag och vetenskap

MARIA JANSSON – MARIA WENDT – CECILIA ÅSE¹

ABSTRACT

Understanding gender and nation in everyday practises and social science. The nation is often portrayed as a natural political unit, a bearer of common values facilitating democracy and equality. However, the construction and reproduction of nations is also intimately tied to hierarchies and mechanisms of power, not least gender power. This article shows how nation and gender are construed simultaneously in ideas and symbols, as well as in every-day practises. The article argues that memory work is a possible way to gain insight into the every-day construction of gender and nation, and to develop new theoretical understandings. An overview of central themes of the discussion on gender and nation is presented. Memory work makes explicit the ambivalent processes by which women as acting subjects are denied agency and turned into objects of the nation.

Inledning

Ofta framstår nationen som fullständigt förgivettagen när det handlar om hur basen för politisk gemenskap är organiserad. Det är svårt att föreställa sig en demokrati där platsen inte fungerar som avgränsare av folket (demos) och där något annat än (national)staten kan fungera som den grundläggande värdegemenskap som demokratin bygger på. Det är helt enkelt svårt att komma bort från en tanke om nationens nödvändighet, likväl som det är svårt att komma bort från en tanke om att varje plats på jorden måste "tillhöra" någon nation. Nationer tycks omfatta allt och allt tycks omfattas av nationer.

Trots att nationen kan framstå som självklar och naturlig måste den betraktas som en politisk ordning. Skapandet av det nationella är intimt sammanvävt med hur maktrelationer i samhället kan upprätthållas. Nationell gemenskap, tillhörighet och identitet bygger samtidigt på hierarkisering, på uteslutning och underordning. Det handlar

1 Maria Jansson, Maria Wendt och Cecilia Åse är verksamma som forskare och lärare vid Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.

E-post: maria.jansson@statsvet.su.se, maria.wendt@statsvet.su.se, cecilia.ase@statsvet.su.se

Denna artikel är skriven inom projektet "Genusperspektiv i praktisk forskning", finansierat av Vetenskapsrådet. Vi tackar deltagarna i projektet för värdefulla kommentarer. Vi vill också rikta ett tack till de studerande på momentet "Demokrati, stat och kommun" (2004) och till statsvetarna Ulrika Thomsson och Malin Henniksson för deras deltagande i minnesarbetena.

om en underordning ”utåt”, i relation till ”de andra”: görandet av nationen innebär ett uteslutande av grupper av människor från nationens värdegemenskap. Men det handlar också om en underordning som verkar ”inåt”: när exempelvis kvinnor inkluderas i ett nationellt projekt kan detta samtidigt betyda en underordning – i relation till män. På så sätt innebär nationsskapande att likhet och enighet skapas på samma gång som skillnader vidmakthålls.

Vi vill här argumentera såväl för vikten av en statsvetenskaplig problematisering av det nationella i vardagen, som för betydelsen av att analysera kön i relation till hur ”Nationen” skapas. Föreställningar om kön är en oundviklig del i nationsskapande. Inte i någon nation i världen har kvinnor och män samma rättigheter och privilegier. Det handlar inte bara om att nationer förvägrar kvinnor en likvärdig del av makt och resurser, utan också om att själva idén om nationen vilar på en starkt bekönad symbolik där kvinnors och mäns uppgifter i det nationella projektet är tydligt åtskilda. Föreställningar om det nationella flätas samman med idéer om manlighet och kvinnlighet, faderskap och moderskap, produktion och reproduktion (Koivunen 1997, Landes 2001, McClintock 1993, Tickner 2001, Yuval-Davis 1997).

Under det senaste decenniet har en feministisk diskussion om nation och nationalism vuxit fram. I denna teoribildning lyfts ofta fram hur kvinnor görs till bärare av nationen och hur kvinnokroppen på olika sätt har beslagtagits i nationell retorik och praktik. Relationen mellan kön och nation avläses här ofta på en symbolisk nivå. Det handlar om hur nationen gestaltas som en kvinna – hur en Moder Svea eller en Marianne får förkroppsliga det nationella. Nationellt territorium knyts på så vis symboliskt till kvinnokroppen, en kropp som de manliga medborgarna har till uppgift att beskydda och försvara (Landes 2001, Yuval-Davis 1997).

Dessa djupt liggande symboliska och könsmåttade konstruktioner av det nationella – som inte minst kommer till uttryck i situationer av krig och konflikter – är viktiga för att förstå hur en nationell ordning kan upprättas. Men vi menar att en förståelse av hur det nationella görs kräver att vi också söker på andra arenor. Bortom den stor-slagna symboliken flätas kön och nation också samman i det konkreta, i de små tingen och i vardagen. McClintock (1995) avläser exempelvis det samtidiga skapandet av kolonialmakten Storbritannien och kön i en burk Colemans Mustard Powder, i tvål, i kopparpants och sockeröverdragna halspastiller. När nationen kryper in i hemmet som en gemenskap kring ting och praktiker blir den en del av vardag och familj.

Vår tanke är alltså att det nationella inte bara upprättas genom gemenskap i symboler, idéer och föreställningar – ett ”imagined community” i Benedict Andersons (1991[1983]) termer – utan också i stor utsträckning genom praktiker. Nationen är något som människor ständigt, till stor del omedvetet, skapar och återskapar i sin vardag. Michael Billig (1995) använder begreppet ”banal nationalism” för att begreppsfästa just de självklara, förgivettagna och banala sociala praktiker som reproducerar nationen. Medborgare påminns och påminner ständigt sig själva om nationen, men dessa påminnelser tas för givna, de går obemärkta förbi. Betecknande för de framgångsrika europeiska nationella projekten är att de lyckats naturalisera sin egen nationella status: de bara *är* – de är inte i behov högljudd nationalistisk retorik eller flaggviftande (Löfgren 1991). Billig (1995: 38f) talar om ”the unwaved flag” som emblematisk för detta slags nationalism: flaggan som bara hänger där och slokar, som vi går

förbi utan att lägga märke till. Kön och nation tenderar ofta att hamna utanför "det politiska" i såväl vardagliga förståelser som vetenskapliga analyser. Kanske hänger denna osynlighet samman med att såväl könsrelationer som nationsskapande i så hög utsträckning är naturliggjorda: de utgörs av konstruktioner så ständigt upprepade att de framstår som fullständigt självklara (Lewander 2004:47, jfr Billig 1995).

Forskningsproblem och syfte

Frågor kring hur processer av nationsskapande och könskonstruktion hänger samman är, som Anne McClintock påpekar, fortfarande mycket lite belyst och teoretiserat: "Considerable work remains to be done on the ways in which women consume, refuse or negotiate the male fetish rituals of national spectacle." (1993: 71) Hur kan man arbeta – teoretiskt och empiriskt – för att fånga dessa komplicerade processer? Vilka begrepp och teorier är fruktbara för att exempelvis kunna undersöka på vilka sätt nationell gemenskap reproduceras och kan utmanas i vardagen eller för att förstå vad den nationella ordningen betyder när det gäller kvinnors praktiker och politiska handlingsutrymme?

En ambition i vårt arbete är att förstå köns- och nationsskapande i relation till en levd vardagsverklighet. Här anknyter vi till statsvetaren Lisbeth Lewanders (2004) påpekande att analyser av nationell identitet och samhörighet ofta har gjorts ur ett ovanifrånperspektiv. Fokus har sällan varit "den levda" nationalismen (Lewander 2004: 12, jfr Ehn m.fl. 1993: 11). I ett pågående forskningsprojekt har vi valt att använda oss av minnesarbete, som är en metod som bygger på gemensam analys av nedtecknade minnesberättelser. Med dess fokus på det vardagliga och på skenbart banala praktiker och detaljer förstår vi denna metod som särskilt lämplig för att utforska subtila och osynliggjorda maktordningar (Haug m.fl. 1987, Henriksson m.fl. 2000, Jansson m.fl. 2007). Minnesarbete möjliggör ett synliggörande av levda erfarenheter och praktiker som inte nås i det text- och bildmaterial som ofta utgjort empirin i tidigare forskning om kön och nation, även om text och bild självklart är en del av människors vardag.

Syftet med denna artikel är att presentera de senaste årens internationella teoribildning om kön och nation samt visa hur minnesarbete kan bidra till att fördjupa den teoretiska förståelsen av nationsskapande. Vi är framför allt intresserade av de maktrelationer som produceras genom konstruktionerna av kön och nation och hur dessa möjliggör och begränsar kvinnors handlingsutrymme. Dessutom vill vi argumentera för att en analys av konkreta minnesberättelser kan fånga praktiker som är viktiga för förståelsen av kön och nation, men som är osynliggjorda både i vardag och i teori.

Nedan presenterar vi ett antal diskussioner som är centrala i teoribildningen kring kön och nation: relationen mellan stat och nation, sexualitet, våld och subjektskap, tid och tradition samt reproduktion och moderskap. Genom att koppla dessa diskussioner till minnesberättelser visar vi hur de processer som teorierna beskriver på en symbolisk och abstrakt nivå manifesterar sig i vardagens praktiker. Med hjälp av de levda erfarenheter som minnesberättelserna beskriver kan vi också nyansera teorierna och generera nya frågor och infallsvinklar.

Efter en diskussion om minnesarbete som metod följer de teoretiska diskussionerna och vår empiriska problematisering av dessa. Avslutningsvis argumenterar vi för vikten av att studera vardag och levd erfarenhet för att bättre förstå kön och nation, samt resonerar kring vilket vetenskapligt bidrag minnesarbete kan ge i statsvetenskaplig forskning.

Metod och material

Minnesarbete handlar om att via minnen av enskilda, konkreta situationer försöka förstå och teoretisera hur vi själva tar till oss och blir en del av de strukturer som vi ingår i (Haug m.fl. 1987). I det här sammanhanget innebär det att minnesarbetet inte handlar om att söka förstå eller begreppsfasta nationella identiteters innehåll eller substans, och fokus är inte heller att klarlägga de historiska processer som ligger bakom olika föreställningar om exempelvis "svenskhet" (Almkvist m.fl. 2001, Löfgren 1991, Ehn m.fl. 1993, Towns 2002). I stället syftar arbetet till en ökad förståelse för hur en nationell ordning skapas och upprätthålls genom vardagliga praktiker.

Minnesarbete går till så att var och en skriver ner ett minne på ett bestämt tema, och att deltagarna tillsammans tolkar och teoretiserar dessa minnesberättelser. Man kan urskilja olika delar i minnesarbete som metod betraktat. Det är en metod för att producera och sammanställa ett empiriskt material, en tolkningspraktik och en kollektiv arbetsmetod.² Metoden innehåller vissa regler för hur minnesberättelser skall skrivas. De skrivs i tredje person och fokuserar konkreta detaljer: vad någon sa, hur något såg ut, kändes, smakade eller luktade. Ambitionen är att genom berättelserna komma åt även det banala och skenbart betydelselösa.³ Efter skrivandet av de första minnesberättelserna vidtar ett kollektivt tolkningsarbete. I detta arbete är det inte det enskilda subjektet i sig som står i fokus, utan relationer och samhällsstrukturer. Det är därmed inte minnespersonerna som studeras, inte heller är syftet att förklara deras erfarenheter. Istället handlar det om att förstå sociala ordningar och hur de reproduceras och utmanas. (Henriksson m.fl. 2000, Haug 1987, kap 1) Vårt fokus skiljer sig därmed från flera andra forskare som studerar relationen kön/nation, eller etnicitet/nation, där det som står i centrum ofta är hur identiteter görs i olika diskurser och hur man kan förstå att identiteter tar sig just dessa uttryck. I denna litteratur hänvisas ofta till psykoanalytiskt färgade utgångspunkter. Identitet och skillnadsskapande knyts till teorier om hur jaget skapas i relation till den Andre (Bredström 2003, Brune 2001; 2003).

Arbetet med minnesberättelserna innefattar en induktiv tolkningspraktik i flera steg (jfr Henriksson m.fl. 2000). Från de första minnesberättelserna görs teoretiserande kopplingar, sedan går man igen tillbaka till minnesberättelserna, och igen till teorin och så vidare till dess att man känner sig teoretiskt mätt. Ett problem i detta sammanhang är att i tolkningspraktiken hitta det nya, det som inte är självklart eller självskrivet. Det finns alltid en risk att teorierna tar över och berättelserna bara blir illustratio-

2 Minnesarbete kan utföras på flera olika sätt. Skillnaderna i arbetssätt kan gälla både hur empirin, dvs. berättelserna, produceras och hur materialet sedan tolkas och bearbetas. Se till exempel Widerberg, 1995; 1998, Esseveld 1999, Livholts 2001, Davies m.fl. 2001.

3 För en diskussion av på vilket sätt skrivreglerna kring minnesberättelserna hänger samman med de kunskaps-teoretiska antaganden som metoden bygger på, se Henriksson m.fl. 2000 samt Haug m.fl. 1987. ...

ner av det vi redan vet (Davies m.fl. 2001). Ambitionen i minnesarbete är i stället att minnesberättelserna skall leda vidare och öppna möjligheter för nya tolkningar. Fokuseringen på det konkreta i berättelserna och på berättelserna som empiri innebär att det inte på förhand går att slå fast vart analysen leder och vilka teoretiska kopplingar som blir möjliga och relevanta. På så sätt ges möjligheter för verkligheten att överträffa dikten – eller, mer exakt, för att genom konkreta, upplevda erfarenheter och händelser nå insikt och förståelse bortom, eller vid sidan av, redan fastlagda förklaringsmodeller.

Den här artikeln bygger på tolkningar och analyser av minnesberättelser som nedtecknats inom ramen för två olika minnesarbeten. Det ena minnesarbetet var en pilotstudie med fem deltagare som skrev två berättelser var på temana ”När hon kände sig svensk” och ”Ett minne av flaggan”. Berättelserna på temat ”Att känna sig svensk” är ofta minnen om kontraster, det handlar om att vara utomlands, att komma hem, eller att pekas ut som ”icke-svensk”. Men vi har också fått andra berättelser som handlar om att resa i det svenska landskapet och att gå till folktandvården. Dessa berättelser tolkades och teoretiserades gemensamt. Minnena kring flaggan är mer kopplade till barndomen och framför allt till familj och till tradition – även om dessa teman återkommer i alla minnen. I det andra minnesarbetet skrev en grupp om 25 samhällskunskapsstuderande minnesberättelser på temat ”Ett minne av en flagga”.⁴ Dessa minnesberättelser diskuterades sedan i grupper och utmynnade i att de studerande skrev texter inom ramen för kursen ”Demokrati, stat och kommun”. (Jansson m.fl. 2007) I den här artikeln är studenternas minnesberättelser del av den empiri som vi tolkar (jfr Widerberg 1998).

Stat och nation

I den svenska regeringsformens första paragraf stadgas att ”All offentlig makt i Sverige utgår från folket”. Denna skrivning förankrar det demokratiska regelverket geografiskt – till platsen Sverige – och anger att på denna plats finns ett ”folk”. Kopplingen mellan territorium – plats – och stat är viktig i de flesta definitioner av vad som utgör en stat eller statsbildning. I exempelvis Max Webers klassiska definition av en stat är detta tydligt: ”[A] state is that human community which (successfully) lays claims to the monopoly of legitimate physical violence within a certain territory [...]” (Weber 1994[1919]: 310-11) Staten förutsätter dock inte bara ett territorium utan också invånare, ”ett folk”. Detta aktualiserar ytterligare en koppling, den mellan stat och nation (jfr Gellner 1999). Ett folk är inte bara en mängd medborgare eller människor utan en gemenskap som förenas både av geografisk tillhörighet – ett gemensamt ”hem” – och av kultur samt, kanske framförallt, av vad som uppfattas som en gemensam historia (jfr Stråth 2001).

Tanken ”ett folk – en nation” har omfamnats av teoretiker likväl som av politiker och kartritare som försöker dra nationsgränser. (Dahl 1992: 47, Østerud 1984, Miller 1995: 188) Även om frågan om nationen förbigås med tystnad i stora delar av den po-

4 Projektet beskrevs för studenterna både muntligt och skriftligt. Deltagandet var frivilligt. Alla studenter utom tre valde att delta i projektet. Deltagarna gav också sitt skriftliga medgivande till att låta oss använda deras minnesberättelser och analyser för vårt forskningsprojekt, se vidare Jansson m.fl. 2007.

litiska idéhistorien så utgår många resonemang om staten och samhället från nationen som en outtalad men självklar förutsättning. David Miller menar att den nationella gemenskapen utgörs av något mer än att människor delar konstitutionella rättigheter och skyldigheter. Denna form av nationell gemenskap är enligt honom en grundförutsättning för en fungerande stat och demokrati eftersom en sådan gemenskap skapar en nödvändig motvikt till intressekonflikter mellan grupper och individer. (Miller 1995: 185-190) Nationen framstår därmed oftast – som i den svenska regeringsformen – som en både god, naturlig och självklar förutsättning för staten, demokratin och den politiska ordningen.

Många forskare framhåller dock att stat och nation trots detta måste skiljas åt analytiskt. Benedict Anderson (1991[1983]) menar exempelvis att nationer är föreställda gemenskaper, "imagined communities", och att framväxten av dessa har mycket litet att göra med politiska regelverk och våldsmonopol. Även Ernst Gellner (1983) påpekar att nationer och nationalism är något annat än stater. Statens och nationens gränser sammanfaller inte alltid och alla nationer har inte en egen statsbildning.

En analytisk åtskillnad mellan stat och nation kan tjäna till att problematisera uppenbart förenklade föreställningar som att medborgarskap och politiska rättigheter automatiskt omfattar de människor som är bosatta inom landets gränser och därmed sammanfaller med etnicitet och nationalitet. Det är också möjligt att hävda att det är just spänningsförhållandet mellan stat och nation som är det intressanta att problematisera. I kampen för kvinnlig rösträtt anspelade rösträttskämparna gärna på det nationella projektet – där var ju kvinnor inskrivna, men utan de politiska rättigheter som männen hade. (Rönnbäck 2004)

Många feministiska forskare som teoretiserar stat och nation understryker också svårigheterna i att teoretiskt och analytiskt skilja stat och nation åt. Detta har flera orsaker. En orsak är att kvinnor, kvinnlighet och kvinnors kroppar regelmässigt skrivits in i det nationella. Kvinnor symboliserar och förkroppsligar nationen, det som skall försvaras (av män), som inte får skändas eller förödmjukas (jfr Ahmed-Ghosh 2003, Enloe 1988, Koivunen 1997, Landes 2001) Denna kvinnornas symboliska börda formeras och upprätthålls samtidigt på en politisk nivå, den reproduceras och regleras av staten. Ett tydligt exempel är när kvinnor inte tilläts delta i nationens försvar (jfr Svedberg & Kronsell 2002). I en analys av problematiken kring kvinnor i stridande förband i den amerikanska armén understryker Holly Allen (2000: 317) hur kvinnornas symboliska funktion som bärare av det nationella är någonting som ständigt aktualiseras och reproduceras: "[I]s America ready to see one of its daughters half-naked dragged by a rope through the streets of a foreign capital?"

En annan orsak till svårigheterna med att analytiskt särskilja stat och nation handlar om kopplingen till familjen, till det "privata". McClintock (1993, 1995) menar att nationer symboliskt gestaltas i familjetermer, i det hon kallar "domestic genealogies" (1993: 63). Nationell gemenskap binds samman med familj, med heterosexualitet och reproduktion (jfr Åse 2006). Familjeinstitutionen manifesterar såväl naturliga skillnader, en naturlig hierarki, som intressegemenskap, ett gemensamt mål. På detta sätt kan också maktskillnader inom nationen legitimeras – samtidigt som idéer om det allmänna bästa kan upprätthållas. Feministiska teoretiker som Carole Pateman har påpekat att gränsdragningen mellan det offentliga och det privata naturaliserar kvinnors

underordning och etablerar mäns kontroll över kvinnors kroppar och sexualitet (1988). På liknande sätt kan man argumentera för att en gränsdragning mellan stat och nation riskerar att osynliggöra på vilka sätt familjens förmenta ”naturlighet” upprätthåller föreställningar om såväl stat/politik som nationen/det nationella.

Problematiken kring stat/nation, hur denna distinktion skall formuleras och om den överhuvudtaget är fruktbar, hanteras på olika sätt av olika feministiska forskare. Angela Martin avvisar helt tanken att staten och nationen skall ses som skilda entiteter. Hennes argument handlar om att staten är diskursivt länkad till nationen. Hon skriver att ”[m]any of the gendered and sexualized meanings and practices through which the nation is manifested are themselves institutionalized in state laws [...]” (Martin 2000: 83). Nira Yuval-Davis menar däremot att det är viktigt att staten behålls som en fristående analytisk enhet, men menar vidare att staten skall skiljas från såväl civilsamhället, ”civil society”, som familjen, ”family and kinship relations” (1997: 14).

I minnesberättelserna framstår relationen mellan stat och nation som flytande. I vardagens levda praktik handlar problemet kanske inte om det är stat *eller* nation: de sätt som vi (som kvinnor) blir insocialiserade/disciplinerade in i det nationella går ofta genom *nationalstaten*: det hänger ihop, de är sammantvinnade. Ett exempel från en minnesberättelse på temat ”att känna sig svensk”, som utspelar sig på en tandläkarmottagning, kan illustrera denna tanke:

Skylden, oansenlig, hänger på en av de småsjaskiga husväggarna. Välkommen till folk tandvården. Hon kliver in genom dörrarna. Det är varmt, vita rockar, permanentad, glad blond tant i receptionen, och tandläkarluften, som luktar sterilt. Hon känner sig mindre nervös – nästan lite duktig, som om hon uppfyller en slags plikt. Och känner en tillfredsställelse i att tänka att alla andra gör likadant – går till folk tandvården. Hit kan och ska alla gå. Här har inget förändrats sedan hon var liten, det tänker hon på, här ser det likadant ut, här tas alla om hand på samma sätt. Där hon sitter i väntrummet tänker hon plötsligt att hon är en riktig medborgare. I detta ögonblick känner hon just detta: att hon är medborgare i detta land.

Det finns olika former av sammanlänknings i denna text som kan kopplas till det nationella. Först och främst blir det tydligt att kopplingen mellan den enskilda och nationen här är helt konkret och fysisk: Minnespersonen tänker på besöket som att uppfylla en plikt. Hon travar lydigt dit och gapar – i nationens namn. Att sköta sina tänder blir en nationell angelägenhet och samtidigt ett nationellt gemenskapande. Det är en angelägenhet som hon delar med ”alla” – för ”hit kan och ska alla gå” och alla tas om hand på samma sätt. Ett sätt att tolka minnesberättelsen från tandläkarmottagningen är att upplevelsen av att vara svensk medborgare knyts till en institutionaliserad statlig reform: *folktandvården*.

Andra forskare har också påvisat denna koppling mellan politiska reformer /institutioner och det nationella. Ann Towns skriver om hur svenska jämställdhetsreformer har formerats till en central del av svensk identitet (2002). Innebörden av att vara svensk har allt mer kommit att knytas till jämställdhet, och jämställdhetspolitiken är det som framför allt får utmärka det svenska levnadssättet och skilja ”oss” från ”de andra.” I Patrik Halls studie av svensk nationalism argumenteras för att det nationella

i Sverige i stor utsträckning integrerats i de statliga institutionerna: inte minst genom utbildningsväsendet (2000: 9). I minnesberättelserna blir det också tydligt hur starkt det nationella är kopplat till skolan, inte bara som institution, utan också till skolans vardag och praktik. Barnen ritar flaggor i klassrummet, sjunger nationalsången och marscherar tillsammans med fröken till flaggstången. Flaggandet och firandet knyts till något festligt och roligt – man får lite ledigt från det vanliga skolarbetet och också ofta något extra gott att äta. Skolan framstår som en betydelsefull arena för överföring av nationell kompetens: man ”lär sig” hur man uppför sig för att skapa och bli delaktig i en nationell gemenskap. I minnesberättelserna sköter fröknar och tandsköterskor såväl omsorg som insocialisering i det nationella. Det är kvinnor som står för dessa verksamheter både i sin yrkesroll och i familjen. De ser till att påskägg målas, lussebullar bakas och pepparkakor dekorerats både hemma, på dagis och i skolan. När dessa regelbundet återkommande verksamheter sker inom ramen för en statligt reglerad institution såväl som hemma, kan det tolkas som en statlig legitimering av nationaliserande praktiker. På så sätt är kvinnors görande centralt för att knyta ihop privat med offentligt, liksom nation med stat.

Genom minnesberättelserna kan man komma åt de praktiker som knyter statliga institutioner till skapandet av nation. Detta möjliggör ett synliggörande av det konkreta skapandet av nation som är svårt att komma åt i vetenskapliga studier av statliga institutioner. Minnesberättelserna pekar på att det är viktigt att utveckla en förståelse av *hur* själva sammanvävningen mellan människors vardagliga praktiker och en institutionaliserad, statlig politik ser ut. Minnesarbete skapar också möjligheter att analysera kvinnors och mäns skilda uppgifter, positioner och handlingsutrymme i skapandet av det nationella.

Sexualitet, våld och subjektskap

En viktig aspekt av det vardagliga och konkreta betydelse är hur det nationella skapas och upprättas genom den fysiska kroppen, eller, annorlunda uttryckt, på vilket sätt ”nationen” tar kroppen i besittning. Kopplingen mellan olika former av nationellt gemenskapande, kropp och sexualitet, är också något som ofta lyfts fram i feministisk teoribildning. Frågan om kvinnors sexualitet, och hur den skall regleras, är intimt sammanlänkad med uppfattningen om bevarandet av kulturer, menar bland andra Susan Moller Okin (1999). Så handlar exempelvis diskussioner om kulturella gruppers särskilda rättigheter ofta om frågor relaterade till kvinnors kroppar: frågor om hur äktenskap arrangeras, vilka sexuella praktiker som tillåts, eller hur kvinnors kroppar skall döljas eller synliggöras. Okin hävdar rent av att ”’culture’ or ‘tradition’ are so closely linked with the control of women that they are virtually equated” (1999: 16). Regler för hur utbyte av kvinnor skall ske män emellan tycks vara en central del av den uppfattade kulturen (jfr Pollitt 1999).

Dessa konstruktioner av kvinnor som bärare av kultur och som själva gränsen gentemot andra folk, tydliggörs i händelser av krig och konflikt, och gör kvinnor särskilt sårbara i dessa situationer. Ruth Seifert har visat hur massvåldtäkter i krig förstås som ett angrepp på själva kulturen. När kvinnor blir våldtagna i krig tolkas det som att den nationella kulturen besudlas. Som symboler för det nationella utgör kvinnor ”the se-

cond front”. Kvinnor blir den mänskliga motsvarigheten till marken (Seifert 1996). På samma sätt framstår, inte minst i krigsretorik, nationen som en värnlös kvinna, hotad av främmande män, en kvinna som skall beskyddas av de manliga medborgarna/soldaterna (Eduards 2004, Kelly 2000). Samtidigt länkas patriotism nära samman med manlig virilitet, våld och sexualitet. Genom att kvinnokroppen formeras som den grund på vilket det nationella vilar, blir också denna kropp det territorium som skall erövrats i krig. Detta innebär inte bara att kvinnors reella sexuella sårbarhet blir akut i krigssituationer, utan också att skammen för nederlaget får bäras av kvinnorna. Det är den våldtagna kvinnan som får förkroppsliga männens nederlag, männens oförmåga att behärska sitt territorium, menar Liz Kelly (2000). Via kvinnokroppen utageras både segrarens triumf och förlorarens skam.

Nationers nederlag kan också döljas genom att de berättas som historier om kvinnor. När afrikaaner i Sydafrika framställde nationen som en gråtande mor (voelksmooder) ledde det till att militära nederlag blev möjliga att leva med. (McClintock 1993: 72) Mödrar användes för att släta över en militär förlust genom att historien berättades som en elegi över kvinnors förlorade barn. På så sätt kunde nationen, som lidit stora nederlag, fortsätta att betraktas som framgångsrik och stark. Men samtidigt innebar denna historieskrivning att det som kvinnor gjort, deras bidrag till nationsbygget, togs ifrån dem. När kvinnor reduceras till gråtande mödrar osynliggörs deras handlingar för nationen i krig och mäns roll som beskyddare av nationen/kvinnan förblir intakt (jfr Jansson och Wendt 2007).

Om nationen symboliskt blir en kvinna som män gemensamt skyddar och styr över, så kan detta tolkas som att skapandet av det nationella också blir en form av legitimering av manligt styre. ”Den som försvarar är också den som innehar rätten att definiera tillgängligheten till den försvarade [...]” skriver Maud Eduards (2004: 261). Att vara den som blir beskyddad implicerar också en form av skuldsättning: priset för beskydd är lojalitet och lydnad (jfr Pateman 1988). Detta innebär att en kvinnlighet institutionaliseras som länkas till det orörliga, till det ickepolitiska och det ickehandlande, en kvinnlighet vars främsta värde ligger i att vara kroppsligt tillgänglig för män (jfr Wendt Höjer 2002). Medan kvinnorna är/föder nationen, styr männen nationen. Den politiska handlingskraften och subjektskapet fråntas därmed kvinnorna: man kan ju inte gärna både vara nationen och styra (över) den.

Den feministiska teoribildningens ofta återkommande fokus på tematiken kring våld, krig och sexualitet är emellertid osynlig i minnesberättelserna. Avsaknaden av sådana berättelser är inte förvånande. Det kan handla om att de som skrivit berättelserna inte har erfarenheter av krig, eller om att dessa teman helt enkelt uppfattas som för privata och nära för att kunna skrivas ner i berättelser som ska läsas och analyseras av flera andra personer. Däremot finns berättelser där subjektskap, objektifiering och kropp berörs, som gör det möjligt att analysera på vilka sätt kvinnor och män kan vara nationella symboler och nationella subjekt. I några minnesberättelser är det kvinnor som får representera nationella särdrag och nationella dygder, och det finns också exempel på hur kvinnor genom sina handlingar kan förläna nationen ära och berömmelse. I en minnesberättelse beskrivs hur en kvinna förlorar sin mormor, och hur barnbarnet tar hand om mormoderns egenhändigt sydda båtflagga:

Flaggan tog bambarnet med sig och satte på sin båt, för att visa mormorn att hon kämpar vidare i samma anda och att mormorn representerade frihet, medkänsla och värme och en stor portion kärlek. Mormorn var en stark förebild för sitt barnbarn och nu fick flaggan visa frihets symbol (sic) i vinden bak på barnbarnets båt.

Här får mormodern förkroppsliga nationella dygder som frihet och medkänsla, och den svenska flaggan står i berättelsen som symbolen för dessa eftersträvarsvärda värden som utmärker mormodern/Sverige. Barnbarnet ser det som sin uppgift att föra frihetsidealet vidare i framtiden, vilket hon markerar genom att överta flaggan till sin egen båt. Själva de nationella dygderna, liksom överföringen av dessa till kommande generationer, representeras här alltså av kvinnor. En annan minnesberättelse beskriver vad som händer när en kvinna representerar nationell triumf. I minnesberättelsen beskrivs ambivalenta känslor i samband med en kvinnlig idrottares framgångar i ett internationellt mästerskap.

Fantastiskt, otroligt, hon är så ung och hon är VI. Vi har vunnit sjukamp. F-n vad vi är bra. [---]Vi är bäst! Hon visste att hon skulle få uppleva denna glädje med Carolina många flera gånger framför TVn. Carolina svepte den svenska flaggan om sig och jublade. [---]Hon såg Carolina springa sitt ärevarv och kände sig generad. Måste hon springa så länge och ta så mycket plats? De andra behövde ju också få tävla klart. Carolina var för överlägsen. [---]

I den här berättelsen blir det tydligt att kvinnor inte bara passivt kan representera nationen, utan också kan agera och triumfera i nationens namn. Samtidigt visar berättelsen att det finns gränser för hur kvinnor får agera som representanter för nationen och vad kvinnor får göra. I berättelsen beskrivs genans och obehag inför det som utspelar sig på TV. Idrottaren tar plats på ett sätt som inte är förenligt med att vara kvinna (jfr Henriksson m.fl. 2000). Att agera nationen och föra den framåt är manligt kodat, medan att vara ett nationellt objekt däremot är kodat som kvinnligt. Vi tolkar obehagskänslorna över de många ärevarven som en reaktion på att "Carolina" signalerar en närvaro i de egna handlingarna, i sportprestationen. Därmed kan hon sägas förhäva sig med avseende på kön. Genansen som framkommer kan också tolkas som att hon förhäver sig med avseende på nation. Det är när den kvinnliga idrottaren i minnesberättelsen gör anspråk på att vara ett nationellt subjekt som obehaget uppstår. Hon uppträder "osvenskt": genom att synliggöra den nationalism som "inte finns" i Sverige (Ehn m.fl. 1993, jfr Hall 2000). Ärevarven och flaggandet blir "för mycket" – nationen blir gräll och överexponerad på ett sätt som potentiellt utmanar den naturaliserade nationens självklarhet och ofarlighet. Möjligen förstärks synliggörandet och nationalismen av det faktum att "Carolina" också överträder gränserna för vad kvinnor får göra i nationens namn.

Minnesarbete visar att processerna kring nationellt subjektskap och objektskap är komplexa. För att förstå hur kvinnor görs till nationella symboler och objekt är det viktigt att också teoretisera vad som händer när kvinnor agerar som representanter för nationen och gör anspråk på nationellt subjektskap. I exemplet ovan utmanas föreställningar om kvinnor som nationens objekt, samtidigt som gränsen för kvinnors handlingsutrymme markeras. Minnesarbete gör det möjligt att få syn på de discipline-

rande och ofta internaliserade processer som skapar dessa gränser. Därmed blir det möjligt att undersöka hur den process ser ut som upprätthåller och reproducerar den ordning där kvinnor, med McClintocks ord, "[are] denied national agency" (1993: 62).

Tid och tradition

Skapandet av det nationella vilar på en grundläggande tanke om en(ig)het. Nationen kan på det sättet ses som ett inkluderande projekt, där skapandet av tillhörighet och gemenskap är centralt. Konstruktionen av ett för folket "gemensamt öde" – en kollektiv historia – är ett helt avgörande element i föreställningen om nationen (Yuval-Davis 1997: 19, McClintock 1993). De nationella historiska berättelserna knyts starkt till familjeinstitutionen. Detta har inte bara att göra med det sätt på vilket familjen kan inrymma såväl hierarki som enighet, som diskuterades ovan. Det handlar också om betydelsen av tid och tidsrymder i de nationella berättelserna. På olika sätt kan familjens tidsnarration knyts till den nationella tiden. Å ena sidan kan familjeinstitutionen framställas som att den alltid funnits – på så sätt har den naturaliserats och tömts på historia. Men samtidigt blir tiden och historien naturlig i familjen. Tiden knyts till generationsväxlingar, till människor och till platser (McClintock 1995: 355). En nations historia kan berättas genom en familjs genealogi, då fylls den med kött och blod, födelse och död, och knyts emotionellt till åhöraren. Så sägs det till exempel att Sveriges historia är dess kungars historia. I familjen skapas en historia kring förfäder. Berättelser om släktled, med släkträd och familjealbum utgör en historia som är baserad i ett löfte om de nuvarande medlemmarnas förmåga att föra familjenamnet vidare in i framtiden. På samma sätt blir nationen som en familj där man värnar nationens gemensamma historia – ett arv som skall föras vidare.

Detta hänger samman med att skapandet av det nationella är ett projekt som måste förankras både i en dåtid, en nutid och en framtid. I detta sammanhang är modern den perfekta bilden för nationen: hon kan representera släktets reproduktion, både bakåt och framåt i tiden. Via hennes kropp kan associationer göras både till släktled bakåt och till en kommande framtid – en framtid som finns förkroppsligad i hennes förmåga att föda fram nya medborgare. På detta sätt kan också det nationalistiska tankegodsets ständiga vacklande mellan nostalgiskt vurmande för ett ärorikt förflutet och hoppet om framtidens triumfer balanseras (McClintock 1993, Mostov 2000). Detta släktskapstänkande förutsätter och bygger därmed på en institutionaliserad heterosexualitet som omfattar den manliga genealogin som norm och mäns kontroll av kvinnors reproduktiva förmåga (Landes 2001: 173, jfr Pateman 1988, Irigaray 1993).

Även om en stor del av denna forskning kring nationell symbolik och kön är skriven utifrån en europeisk kontext, hävdar en del forskare att liknande könsmonster kan återfinnas i tredje världen, exempelvis i den nationalism som blev del i upproret mot västerländsk överhöghet och kolonialvälde. Detta formerande av nationella identiteter tenderar, menar man, att lyfta fram och återupprätta traditioner – något som placerar kvinnor i en underordnad och tillbakahållen position (Pettman 1996).⁵ Ofta handlar det om att medan kvinnorna/mödrarna får representera det "gamla", naturliga, traditionella levnadssättet, får männen/fäderna stå för utveckling, hand-

lingskraft och framåtskridande – de som för nationen framåt, mot det moderna (Dwyer 2000).

I de minnesberättelser som vi arbetat med blir det tydligt att det nationella ständigt knyts till familjen. Vi kan se att triaden mamma-pappa-barn ofta förekommer i minnestexterna, och det är framför allt relationer mellan syskon, mellan mödrar och döttrar, och mellan fäder och döttrar som gestaltas. Det är också tydligt att mödrar och fäder fyller olika slags funktion i dessa berättelser. Mödrar framträder som de som förmedlar insikter och förståelser till barnen. Det är ofta mödrar som begripliggör och förklarar nationella ritualer och traditioner, som gör det mystiska och märkliga gripbart och hanterbart. Som i en minnesberättelse från en begravning:

Varför gjorde han så med flaggan? Frågade hon när de satt i bilen. Här var det varmare och hon kunde prata vanligt utan att viska. Mamman förklarade. Morfar var med i inbördeskriget på den vita sidan, den som vann. Då fanns det någon förening som erbjöd sig att lämna flaggan på begravningen.

Samtidigt finns fäder och män ständigt med. I berättelsen ovan är det män som framstår som det nationellas frontfigurer – det är en man som förärar en annan man flaggan. Hur män och pojkar formeras som nationens subjekt kan också exemplifieras med en annan minnesberättelse på temat ”flaggan”. I denna minnestext beskrivs en repetition inför en skolavslutning:

Det var Axel som skulle vara fanbärare. Hon hade inte förstått vad fanbärare var för någonting innan, före repetitionen. Han skulle gå in först. Och sedan skulle de sjunga Flamma stolt. Hela skolan tillsammans.

Hon står redan på scenen när Axel kommer in. De små bamen längst fram och de större bakom. Hon står lite till höger och han kommer in från vänster. Han sneddar in, går utefter kanten av scenen så att flaggan nästan nuddar vid bänkraderna. Hon har en bra plats, inne i mängden. Hon står rakt, håller ihop händerna.

I minnestexterna finns män/fäder och pojkar med som aktörer, som handlande subjekt med en självklar närvaro. Men det tycks ändå framför allt vara kvinnor som utför stor del av det konkreta arbetet: det är de som ser till att sångerna blir sjungna på skolavslutningen, att barnen uppför sig eller att flaggan viks ihop och läggs prydligt in i ett skåp.

Tid, både naturlig tid som årstidsväxlingar och rituella markeringar av att en viss tid har förflutit, är viktig i minnesberättelserna. Här finns exempelvis beskrivningar av begravningar och skolavslutningar och av en familj som skall flytta. En möjlig tolkning är att det nationella aktualiseras – att det visar sig – särskilt tydligt just i transitionsfaser, vid alla de tillfällen då ett skede skall övergå i ett annat. När något börjar eller tar slut. I detta sammanhang kan vi också se hur familjens ritualer och traditioner

5 Här är det emellertid viktigt att påpeka att det i den feministiska forskningen kring kön och nation också finns teoretiker som understryker att formerande av nationell identitet varit, och fortfarande är, en viktig del i kampen mot en kolonial världsordning baserad på förtryck och exploatering, inte minst av kvinnors kroppar och arbete. (Herr 2003).

knyts samman med det nationella: alltifrån hur små svenska bordsflaggor pryder den nyblivna mammans matbricka på BB till hur ritualer kring födelsedagar, julaftnar eller begravingar fogar samman den enskilda familjen och familjemedlemmens liv och öde med den nationella gemenskapen. Minnestexterna öppnar således för att utforska hur dessa kopplingar familj – nation rent konkret görs, och vilka könsordningar som därigenom upprättas.

Moderskap och reproduktion

Att kvinnor som mödrar fyller flera funktioner i relation till nationen är något som lyfts fram i den feministiska forskningen kring kön och nation. Eftersom mödrar reproducerar folket, det etniska kollektivet, får de också utgöra en gräns gentemot andra folk. (Anthias & Yuval-Davis 1989) Att själva kvinnokroppen är symbolisk bärare av det nationella blir även tydligt i befolkningspolitik (jfr Dwyer 2000, Martin 2000, Mostov 2000). Kvinnors kroppar formeras som en biologisk förutsättning för det nationellas fortlevnad. Det finns många exempel på hur olika slags födelseprogram och fertilitetsprogram skriver in regleringen av kvinnokroppen och sexualiteten i en nationalistisk retorik. För nationens skull har kvinnor tvingats att föda fler barn (exempelvis i Serbien) eller, på förekommen anledning, färre barn (här är födelsekontrollen i Kina ett tydligt exempel).

I situationer där krig är centralt för definitionen av etnisk samhörighet och nationalism och där yttre hot är en del av vardagen, blir föreställningar om "people as power" (Yuval-Davis 1997: 29) inte bara en fråga om att nationen behöver människor som kan odla och arbeta för att landet skall blomstra ekonomiskt, utan mödrar tillmäts även en funktion som föderskor av soldater (Berkovitch 1997). Denna kvinnors "military reserve duty" (Yuval-Davis 1985: 670) kan också kopplas till den demografiska balansen i relation till fienden (Berkovitch 1997).

Retoriken kring den nationella befolkningspolitiken gör det möjligt att tolka abortförbud just i termer av statens behov av medborgare. (Yuval-Davis 1997: 30-38) Det är exempelvis betecknande hur Irlands restriktiva abortlagstiftning kodas nationellt. Omsorgen om det "ofödda barnet" i kvinnans kropp kan göras till ett nationellt särdrag, något som också givit den irländska staten rätt till ett nationellt undantag i EU-lagstiftningen kring abort (Martin 2000). I kraft av att kvinnokroppen har betydelsegjorts som en nationell angelägenhet, kan således den statliga kontrollen över kvinnokroppen legitimeras.

Mot synen på befolkningspolitik och abort som nationella intressen har invänts att kvinnor idag, som har möjligheter att välja, inte längre ser sig som barnproducenter för staten. (Sparks 2000: 192) Frågan är om detta är ett val som kvinnor har möjlighet att göra eller om formuleringen av födandet som ett individuellt projekt är det yttersta uttrycket för hur det nationella och det personliga har harmoniserats med varandra. Göran Perssons uttalade oro för att det föddes för få barn i slutet av 1990-talet och makarna Myrdals "Kris i befolkningsfrågan" (1934, jfr Hirdman 1989) utgör exempel på att det uppfattas som viktigt att det föds "svenska" barn i tillräcklig utsträckning. Försök att skapa en socialpolitik som kan göra det möjligt för kvinnor att både arbeta och ha familj likväl som ekonomiska reformer för att stimulera barnafödande kan be-

traktas som sätt att anpassa nationen till ett individualiserat och modernt projekt. (jfr Yuval-Davis 1997: 80-83) Och möjligen kan man tolka flaggan på BB-brickan som ett bevis för att nationen gläds med just dig, när du fött en ny medborgare.

Men mödrar tillskrivs också uppgiften att förmedla kulturen och den kollektiva identiteten till nästa generation. (Anthias & Yuval-Davis 1989) Detta kan förstås som en del av moderns roll som hemmets föreståndare, där hon upprätthåller religiösa ceremonier i hemmet, styr över familjens klädsel och hemmets inredning och beskaffenhet etc (jfr Roland Martin 1985, kap. 5). Men kanske mest av allt förknippas moderskap med mat (jfr Jansson 2001), som i ett exempel från en minnesberättelse om att "känna sig svensk":

Stora, fina äppelträd. Det största där de brukade klättra. Där kunde man sitta mitt bland grenarna utan att synas. Och så goda äpplen det blev sen då! Hennes mamma brukade sylta och safta och allt möjligt av alla de där äpplena. Mamma gjorde förresten allting själv. Det skulle vara hemgjort. Men på den här tomten fanns det också ett plommonträd!

I minnesberättelsen knyts mammas hemlagade mat till den svenska naturen. Minnespersonen associerar mammas mat till en plats. När hon ser en annan, men liknande, plats tänker hon på mamma, barndom – på ett hem. På så sätt skapas mammas mat i relation till både hemmet och nationen samtidigt som nationella särdrag skapas i och genom hemmet. Mamma står för det hemlagade, det som associeras till barndom och trygghet. Den omsorg och aktivitet som investeras i matlagning är dock flyktig. Mat lagas och äts. När mammas mat som lagats i generation efter generation görs till en nationalrätt, försvinner de enskilda kvinnor och mammor som trillat köttbullar. Deras arbete och omsorg annekteras av nationen: Så lagar man mat i Sverige. Kvinnors handlingar uppgår i nationen. De tenderar att bli *kulturens*, och därmed representerar de inte längre några urskiljbara individuella handlingar. Kvinnors gärningar äts upp, blir formulerade som "nationell matkultur" eller betecknas som hemslöjd. Samtidigt bereder kvinnornas handlingar vägen för nationens män; dessa män som hissar flaggor, dör i krig, bär omkring på fanor eller spelar i militärorkestern.

Minnesberättelserna öppnar för att problematisera kvinnors vardagliga görande och tydliggör att modrande är en praktik snarare än en biologisk funktion (jfr Holm 1993). Med ett sådant perspektiv blir det också möjligt att förstå de dubbla processer som omger kvinnors görande: att kvinnor hela tiden utför nödvändigt arbete men att detta inte får synliggöras och värderas som kvinnors eget arbete.

Nationella subjekt och objekt

I den här artikeln har vi visat att minnesarbete är en vetenskapligt fruktbar ingång till studiet av hur kön och nation konstrueras. Metodens fokus på levda erfarenheter medför att skapandet av kön och nation kan avläsas på en mycket konkret nivå, så som det utspelar sig i vardagen. Genom analyserna av minnesberättelserna kan teorierna om kön och nation göras mer komplexa och nyanserade. När konstruktionen av kön och nation blir så konkret som i minnesberättelserna möjliggörs en fördjupad

förståelse för den tvetydighet, de motstridigheter och de dubbelheter som finns i nationsskapande.

En framträdande dubbelhet i vårt material handlar om kvinnors görande och subjektsskap. Medan den teoretiska litteraturen ständigt lyfter fram kvinnor som symboler för det nationella, ser vi i minnesarbetet hur det nationella konstrueras på ett sätt som tillskriver män handlingskraft och subjektsskap, medan kvinnor snarare fräntas förmågan att vara subjekt. Men vi ser också hur minnesberättelserna är fyllda av kvinnor som agerar; kvinnor som ständigt på olika sätt upprätthåller nationsskapande praktiker och förmedlar en nationell kompetens. Vi menar att kvinnors nationella handlingar präglas av en dubbelhet som är möjlig att förstå i termer av att kvinnorna på en och samma gång är, och inte är, subjekt. Samtidigt som kvinnorna gör och gör så osynliggörs själva görandet; kvinnorna blir objekt snarare än subjekt. Dorothy Smith söker begreppsfasta denna problematik genom att tala om "the disappearing subject" (1990:191). Det handlar om att kvinnors status av aktiva och agerande subjekt skrivs in i en ordning där själva agerandet, kvinnors görande, förflyttas bort från kvinnorna själva. Detta innebär att kvinnor och det kvinnliga subjektet formeras som frånvarande i sina egna handlingar (jfr Åse 2000: 101 f). Mäns gärningar blir i högre grad synliggjorda och bevarade som individuella prestationer – även om detta sker i nationens namn.

Att män på detta sätt blir de primära nationella subjekten medan kvinnor avsubjektifieras/objektifieras, kan också tolkas utifrån den sammanvävning som finns mellan kvinnokropp och nation: detta att kvinnor faktiskt får *förkroppsliga* nationen, det territorium/den Moder Svea som mannen/medborgaren skall försvara. Kvinnor har ständigt, som flera feministiska teoretiker påpekat, fått utgöra nationens "boundary and metaphoric limit" (McClintock 1995:352, jfr Enloe 1998, Koivunen 1997, Mostov 2000). Kvinnor tenderar att bli en egendom, ett passivt objekt som skall försvaras, på samma sätt som nationen skall försvaras. Detta innebär att kvinnors subjektsskap blir starkt kringskuret: "[J]ust as the territory of the nation must be protected by male soldiers and national leaders, women's bodies must be protected by fathers, husbands and the (national) state." (Mostov 2000: 91). Med detta perspektiv är det inte svårt att förstå att kvinnors ständiga görande av det nationella, inte förmår förläna dem status som nationella subjekt. Deras handlingsutrymme när de *är* nationen blir väldigt kringskuret.

Avslutningsvis menar vi att minnesarbete är en fruktbar metod för att undersöka betydelsen av att det skapas länkar mellan platser, fenomen och praktiker. Hur vävs offentliga och nationella symboler, nationens historia, tid och plats, samman? Hur knyts det dagliga livet till den nationella gemenskapen och nationella känslor av samhörighet och tillhörighet? Arbetet har också rest frågor om på vilket sätt man skulle kunna utmana och förändra praktiker som gör män/fäder till de som *banterar* de nationella symbolerna: som hissar flaggor, som bär på flaggor eller fattar avgörande symboliska beslut; de som för nationen framåt. En nationell ordning som så tydligt manifesteras då Axel, fanbäraren i minnesberättelsen från skolavslutningen, blir den nationella ritualens självklara medelpunkt. Medan kvinnorna står vid sidan av, håller koll på småbarnen. Och sjunger.

Referenser

- Ahmed-Ghosh, Huma, 2003. "Writing the Nation on the Beauty Queen's Body. Implications for a 'Hindu' Nation", *Meridians* 4(1), s 205-227.
- Allen, Holly, 2000. "Gender, Sexuality and the Military Model of US National Community", s 309-327 i Mayer, Tamar (red), *Gender Ironies of Nationalism: Sexing the Nation*. London & New York: Routledge.
- Almkvist, Kurt & Glans, Kay (red), 2001. *Den svenska framgångssagan?* Stockholm: Bokförlaget Fischer & Co.
- Anderson, Benedict, 1991[1983]. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Anthias, Floya & Yuval-Davis, Nira (red), 1989. *Woman, Nation, State*. Basingstoke: Macmillan.
- Berkovitch, Nitzza, 1997. "Motherhood as a National Mission: The Construction of Womanhood in the Legal Discourse in Israel", *Women's Studies International Forum* 20(5/6), s 605-620.
- Billig, Michael, 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Bredström, Anna, 2003. "Maskulinitet och kamp om nationella arenor – reflektioner kring bilden av "invandrarkillar" i svensk media", s 182-206 i de los Reyes, Paulina m.fl. (red), *Maktens (o)lika förklädnader*. Stockholm: Atlas.
- Brune, Ylva, 2001. "Inledning", s 9-14 i Brune, Ylva (red), *Mörk magi i vita medier. Svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlssons.
- Brune, Ylva, 2003. "Invandrare i mediarkivets typgalleri", s 150-181 i de los Reyes, Paulina m.fl. (red), *Maktens (o)lika förklädnader*. Stockholm: Atlas.
- Dahl, Robert, 1992. "Demokrati som procedur", s 33-67 i *Idéer om Demokrati. Tidens Idéserie 5*. Stockholm: Tidens förlag.
- Davies, Bronwyn m.fl., 2001. "Becoming Schoolgirls: The Ambivalent Project of Subjectification", *Gender and Education* 13(2), s 167-182.
- Dwyer, Leslie K, 2000. "Spectacular Sexuality: Nationalism, Development and the Politics of Family Planning in Indonesia", s 25-62 i Mayer, Tamar (red), *Gender Ironies of Nationalism: Sexing the Nation*. London & New York: Routledge.
- Eduards, Maud, 2004. "Våld utan gränser: om krig och hotad manlighet", s 245-267 i Svanström, Yvonne & Östberg, Kjell (red), *Än män då? Kön och feminism i Sverige under 150 år*. Stockholm: Atlas Akademi.
- Ehn, Billy m.fl., 1993. *Försvenskningen av Sverige: det nationellas förvandlingar*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Enloe, Cynthia, 1988. *Does Khaki Become You? The Militarization of Womens Lives*. Hammersmith: Pandora Press.
- Esseveld, Johanna, 1999. "Minnesarbete", s 107-127 i Sjöberg, Katarina (red), *Mer än bara kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Gellner, Ernest, 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Gellner, Ernest, 1999. *Nationalism*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.
- Hall, Patrik, 2000. *Den svenskaste historien: nationalism i Sverige under sex sekler*. Stockholm: Carlssons.
- Haug, Frigga m.fl., 1987. *Female Sexualization. A Collective Work of Memory*. London: Verso.
- Henriksson, Malin m.fl., 2000. "I vetenskapens namn: Ett minnesarbete", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 20(1), s 5-25.
- Herr, Ranjoo Sedou, 2003. "The Possibility of Nationalist Feminism", *Hypathia* 18(3), s 136-160.

- Hirdman, Yvonne, 1989. *Att lägga livet tillrätta – studier i svensk folkhemspolitik*. Stockholm: Carlssons
- Holm, Ulla, 1993. *Modrande och praxis – en feministfilosofisk undersökning*. Göteborg: Daidalos.
- Irigaray, Luce, 1993. *je, tu, nous: Toward a Culture of Difference*. London: Routledge.
- Jansson, Maria, 2001. *Livets dubbla vedermödor. Om moderskap och arbete*. Stockholm Studies in Politics no. 80. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen.
- Jansson, Maria & Wendt, Maria, 2007. ”Heja Uffe! Så legitimeras mäns överordning”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 27(4), s 7-27.
- Jansson, Maria m.fl., 2007 (kommande). ”Ett ögonblick (utanför ordningen). Om minnesarbete i undervisningssituationer”. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen.
- Kelly, Liz, 2000. ”Wars against Women”, s 45-65 i Jacobs, Susie m.fl. (red), *States of Conflict. Gender, Violence and Resistance*. New York: Zed.
- Koivunen, Anu, 1997. ”Moderns kropp, fädrens land – nationell film som konstteknolog”, s 62-84 i Soila, Tytti (red), *Dialoger – feministiska filmteori i praktik*. Stockholm: Aura Förlag.
- Landes, Joan B, 2001. *Visualizing the Nation. Gender, Representation, and Revolution in Eighteenth-Century France*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Lewander, Lisbeth 2004. *Polariseringens politik. Studier av nation och kön*. Karlstad University Studies 2004:51. Karlstad: Institutionen för samhällsvetenskap
- Livholts, Mona, 2001. *Women, Welfare, Textual Politics and Critique. Different Categories of Women, the Making of Welfare States and Emancipation in a Nordic Welfare State Context*. Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete, avhandling nr 34.
- Löfgren, Orvar, 1991. ”Att nationalisera moderniteten”, s 101-115 i Linde-Laursen, Anders & Nilsson, Jan Olof (red), *Nationella identiteter i Norden – ett fullbordat projekt?* Stockholm: Nordiska Rådet.
- Martin, Angela K, 2000. ”Death of a Nation: Transnationalism, Bodies and Abortion in Late Twentieth-century Ireland”, s 65-86 i Mayer, Tamar (red), *Gender Ironies of Nationalism: Sexing the Nation*. London & New York: Routledge.
- McClintock, Anne, 1993. ”Family Feuds. Gender, Nationalism and the Family”, *Feminist Review* 44 (Summer), s 61-80.
- McClintock, Anne, 1995. *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest*. New York & London: Routledge.
- Miller, David, 1995. *On nationality*. New York & Oxford: Clarendon Press.
- Mostov, Julie, 2000. ”Sexing the Nation/Desexing the Body: Politics of National Identity in the Former Yugoslavia”, s 89-110 i Mayer, Tamar (red), *Gender Ironies of Nationalism: Sexing the Nation*. London & New York: Routledge.
- Myrdal, Alva & Myrdal, Gunnar, 1934. *Kris i befolkningsfrågan*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Okin, Susan Moller, 1999. ”Is Multiculturalism Bad for Women?”, s 7-24 i Cohen, Joshua m.fl. (red), *Is Multiculturalism Bad for Women?* Princeton: Princeton University Press.
- Pateman, Carole, 1988. *The Sexual Contract*. Cambridge: Polity Press.
- Pettman, Jan Jindy, 1996. *Worlding Women: A Feminist International Politics*. London & New York: Routledge.
- Pollitt, Katha, 1999. ”Whose Culture?”, s 27-30 i Cohen, Joshua m.fl. (red), *Is Multiculturalism Bad for Women?* Princeton: Princeton University Press.
- Regeringsformen*, lydelse per 1 juli 2003.
- Roland Martin, Jane, 1985. *Reclaiming a Conversation. The Ideal of the Educated Woman*. New Haven & London: Yale University Press.
- Rönnbäck, Josefin, 2004. *Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap 1902-1921*. Stockholm: Atlas

- Seifert, Ruth, 1996. "The Second Front: The Logic of Sexual Violence in Wars", *Women's Studies International Forum* 19(1-2), s 35-43.
- Smith, Dorothy, 1990. *Texts, Facts and Femininity. Exploring the Relations of Ruling*. London: Routledge.
- Sparks, Cheryl Logan, 2000. "Citizen-Soldiers or Republican Mothers. US Citizenship in an Era of 'Choice'", s 181-195 i Ranchod-Nilsson, Sita & Tétreault, Mary Ann (red), *Women, States, and Nationalism. At Home in the Nation?* London & New York: Routledge.
- Stråth, Bo, 2001. "Neutralitet som självförståelse", s 165-179 i Almkvist, Kurt & Glans, Kay (red), *Den svenska framgångssagan?* Stockholm: Bokförlaget Fischer & Co.
- Svedberg, Erica & Kronsell, Annica, 2002. "Plikten att försvara Sverige. Maskulinitet, femininitet och värnplikt", *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 1, s 18-38.
- Tickner, Ann, 2001. *Gendering World Politics: Issues and Approaches in the Post Cold-War Era*. New York: Columbia University Press.
- Towns, Ann, 2002. "Paradoxes of (In)Equality. Something is Rotten in the Gender Equal State of Sweden", *Cooperation and Conflict* 37(2), s 157-179.
- Weber, Max, 1994[1919]. "The Profession and Vocation of Politics", i Lassman, Peter & Speirs, Ronald (red), *Weber, Political Writings*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Wendt Höjer, Maria, 2002. *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber.
- Widerberg, Karin, 1995. *Kunskapens kön. Minnen, reflektioner och teori*. Stockholm: Norstedts.
- Widerberg, Karin, 1998. "Teaching Gender Through Writing Experience Stories", *Women's Studies International Forum* 21(2), s 193-198.
- Yuval-Davis, Nira, 1997. *Gender and Nation*. London: Sage.
- Yuval-Davis, Nira, 1985. "Front and Rear: The Sexual Division of Labor in the Israeli Army", *Feminist studies* 11(3), s 649-675.
- Åse, Cecilia, 2000. *Makten att se. Om kropp och kvinnlighet i lagens namn*. Malmö: Liber.
- Åse, Cecilia, 2006. "En nationell njutning: Kropp och kön i kungliga årsböcker", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 26(1), s 59-73.
- Østerud, Øjvind, 1984. *Nasjonernes selvbestemmelserett. Søkehs på en politisk doktrine*. Oslo: Universitetsforlaget.

■ Översikter och meddelanden

■ Et åremål i perspektiv: Hundreårsminnet om folkeavstemningen 12.-13. november 1905

ODD GUNNAR SKAGESTAD¹

ABSTRACT

A Centenary in Perspective: Norway's Referendum of 12-13 November 1905. In Norway, 2005 was a year of celebrations, linked, first and foremost, to the fact that 100 years had passed since the peaceful dissolution of the personal union between Norway and Sweden. Despite the absence of broad popular support for the idea that this should merit any celebrations, government and media spent considerable resources on high-profile promotion of the 1905 story, including the side-events leading up to or following the famous 7 June Declaration of the Norwegian Storting (Parliament).

In the context of nation-building, historical milestones tend to take on a flavour of history-building – the stuff that national myths are made of.

In the saga of Norwegian nation-building, 1905 had come to play a perhaps surprisingly inflated rôle. Thus – less surprisingly – in the interpretation handed over to a contemporary audience, the various events of 1905 have been suffused with a series of myths, some of which have assumed the character of national dogmas.

In particular, the author explores the myths surrounding the referendum of 12-13 November 1905, and demonstrates how vested interests have been instrumental in consolidating the popular (but false) interpretation that the real issue of the referendum was Norway's constitution (monarchy vs. republic) and not the conditions set forth by Prince Carl of Denmark for accepting the offer made by the Norwegian Government and its Parliament to assume the Norwegian throne. In fact, employing devious tactics, Prime Minister Michelsen succeeded not only in winning a comfortable victory for Prince Carl's candidacy (whereby the Prince became King Haakon VII of Norway), but he also managed to entrench the notion that the referendum above all was a resounding confirmation of a (continued) monarchical constitutional order. The long-term effect (which is still very much a defining feature of Norway's political self-image) was to give the country's republicans (who, at the onset of 1905 were a dominant force in the Norwegian political discourse) a permanently marginalized position as a fringe movement of eccentrics and certified losers.

Jubelåret 2005

Jubiléumsåret 2005 er forlengst blitt histo-

rie, og vi kan betrakte årets hendelser med et modicum av kritisk distanse. Året vil bli husket for sine mange jubiléer, åremålsfei-

1 Odd Gunnar Skagestad är mag. art. statsvitenskap och är verksam som avdelningsdirektör vid norska utrikesdepartementet.
E-post: oguns@broadpark.no

ringer og -markeringer av mer eller mindre epokegjørende forgangne begivenheter (Brottveit – Aagedal 2005: 79-106, Skagestad 2005f: 6-7). I så måte fremstår 2005 som et høydepunkt i et bredere sammensatt mønster, som favner vår hang til kollektivt å manifestere våre erindringer om såvel skjellsettende tildragelser som ”meta-begivenheter” av mer eller mindre minneverdig gehalt. I likhet med festivaler av ulike slag er jubiléer blitt en av samfunnets heftigste vekstnæringer (Johnston 1991, Brottveit – Aagedal 2005: 80, 94-95).

I året 2005 skulle det fremfor alt handle om oppløsningen av personalunionen med Sverige. Enten det var tale om ”jubiléum” eller ”markering” (en hel samfunnsdebatt i seg selv), kunne man gjennom hele året vasse så ettertrykkelig i hundreårsbølgen at noen hver risikerte å få 1905-syndromet på hjernen. Lite å undre seg over: Når våre kjæreste nasjonale skrømt skal hentes frem fra skapet, er det intet som slår myten om vår ”frigjøring fra svenske-åket”.

1905-syndromet

Hundreårsbølgen skyllet over oss – aviser og tidsskrifter, radio og fjernsyn, samt en flom av bokutgivelser som kunne fortelle oss om hvor viktig en sak det var, dette med 1905. Publikasjoner, forestillinger og en serie happenings minnet oss iherdig om hvor stort det var at det nettopp nå var 100 år siden den historiske begivenheten. Våre øvrigheter stulte seg i spissen for kalaset ved å etablere et aksjeselskap – ”Hundreårsmarkeringen – Norge 2005 AS” – som med heftig bruk av skattebetalernes penger skulle gni budskapet inn. Og dét klarte de: Litt *vel* heftig, kanskje – allerede i mars 2005 ble det kjent at selskapet var konkurs og at styret hadde trukket

seg etter å ha brukt opp både de 150 millionene som de hadde og ytterligere 27 millioner kroner som de ikke hadde (Madsen 2005, Haakaas 2005). Uansett, – feiringen fortsatte ufortrødent ut året. En feiring som så å si programmessig var gjennomsyret av det særnorske tvisyn: Noen kalte det et *jubiläum*, andre insisterte på å bruke ordet *markering* – angivelig for ikke å såre svenskene (tro det eller ei, på svensk er markering helst noe som hunder gjør ...).

Hva det var som skulle feires, var likevel diffust: Som sitt motto hadde ”Hundreårsmarkeringen-Norge 2005” valgt formuleringen ”*Verdensborger i forvandling*”, – hva man nå enn mente med en såvidt anstrengt klisjé.

Myter som paradigmebærende popkultur-fenomén

Med ”myte” forstås en trosbasert forestilling om et gitt saksforhold – en forestilling som over tid har fått festne seg og prege sin samtids populære holdninger og oppfatninger. Myter er ikke nødvendigvis ”usanne”. En myte kan være et uttrykk for kreativ tankekraft såvel som for et oppriktig filantropisk sinnelag, eller den kan bunne i hederlig snusfornuftig hverdagsvisdom. Mytene har dog dét til felles at de er tuftet på *tv*, dvs. udokumenterte eller udokumenterbare postuler – eller rett og slett desinformasjon, misforståelser og feilslutninger som ingen har tatt seg bryet med å rydde opp i.

Blir en myte gjentatt ofte nok, vil den anta en egendynamikk, den vil kunne gjentas videre med et stadig sterkere skinn av troverdighet. Jo flere forskjellige steder myten har krøpet inn og tatt bolig, desto flere muligheter har den fått til å dukke opp med stadig større overbevisnings-

kraft i stadig nye sammenhenger. Jo mer et "faktum" er etablert som opplest og vedtatt, desto mindre rom gis for eventuell kildekritikk. Blant fagfolk flest – det være seg historikere, statsvitere eller jurister – er kildekritikk noe man helst anvender på nye eller subtile problemstillinger, som kan oppleves som spennende faglige utfordringer. Nedarvede forestillinger om elementære forhold aksepteres derimot kritikkfritt som de selvfølgeligheter som de anses for å være. Og da er det kanskje ikke helt fair å forvente noe annet av fagfolkens etterplaprerere i kunnskapsformidlingens første linje – skolefolkene og journalistene.

Når myter blir fakta

Om vi ser på de forestillingene som har vært formidlet i media om hva som "egentlig" skjedde i 1905, er det påfallende i hvilken grad mytene har dominert på bekostning av faktisk kunnskap. For bare å nevne noen av de mest profilerte gjengangerne (Skagestad 2005a):

- *At Norge frigjorde seg fra Sverige og vant sin selvstendighet.* Her åpenbares nasjonal underlegenhetsfølelse med røtter tilbake fra dansketiden ("firehundreårsnatten") og ydmykelsen fra Kiel-freden i 1814, da Norge rett og slett ble *avstått* til Sverige. Under unionsstridighetene forut for 1905 ble dette forsmedelige og følelestunge tankegodset utnyttet rått i den agitasjonen som terpet på det nedverdiggende i at "Norge var underlagt Sverige". Hvilket ikke var tilfelle: Grunnlaget for unionen var ikke Kiel-freden, men *Riksakten* av 6. august 1815. Dette var et dokument som ned til hver minste detalj fastslo de to states fullstendige jevnbyrdighet, likestilling og selvstendighet. I agitasjonen for unionsoppløsningen gjaldt det å

dyrke frem forestillingen om Norge som den underlegne part i unionen, – en union som i virkeligheten var et arrangement mellom to likestilte og selvstendige parter. Men om denne nasjonale ynkeliggjøringen kunne tjene klare politiske formål – strategisk såvel som taktisk – *dengang*, skulle det knapt være nødvendig å holde denne myten i live hundre år etter.

- *At de to lands felles utenriksstjeneste var underlagt Sverige.* Når nettopp konsulat-saken – det norske kravet om en separat konsulattjeneste – skulle bli benyttet for å få istand unionsoppløsningen, måtte kravet begrunnes på en måte som kunne godtgjøre at den ordningen som eksisterte, var utilfredsstillende for Norge. Siden utenriksvesenet var de to rikenes eneste fellesinstitusjon (i tillegg til selve statsoverhodet), ble det maktpåliggende å fremstille utenriks-tjenesten som svensk-dominert. I virkeligheten hadde man en personellmessig integrert utenriksstjeneste, hvor det ikke foregikk noen diskriminering av norske tjenestemenn til fordel for svenske: Ved unionsoppløsningen var 16 av de 26 utsendte lønnete konsulater i fellestjenesten norske, mens fire av tolv ministerposter (dvs. diplomatiske stasjonssjefer, tilsv. vår tids ambassadører) var besatt av nordmenn. Og kabinettsekretæren i Utenriksdepartementet, som var departementets øverste embetsmann og dermed overordnet både diplomatiet og konsulatvesenet, var i årene 1900-03 en nordmann (Omang 1955: 54, og Neumann og Leira 2005: 48). At Sverige skulle ha større innflytelse enn Norge på utenrikspolitikken, var heller ikke nedfelt i noen formell bestemmelse eller avtale. Forholdet mellom unionspartene var også på dette området regulert i Riks-

akten av 1815, som (§ 7, 6.-10. ledd) i omhyggelig detalj fastslo de to partenes fullstendige likestilling i håndteringen av utenrikssaker.

- *At unionsoppløsningen fant sted ved Stortingets beslutning 7. juni 1905.* I hundre år har vi feiret 7. juni som selve dagen for unionsoppløsningen, – i 2005 mer intenst enn noen gang tidligere. Kjekt nok, for det var med sitt spenstig formulerte vedtak i konsulatsaken at Stortinget (i noen bisetninger!) ”konstaterte” at kongen ikke hadde klart å få på plass en regjering, og at han derfor hadde opphørt å fungere som norsk konge – så å si avsatt seg selv – og at unionen derfor var opphørt. Temmelig uortodokst, – ja rent ut genialt, syntes mange, dengang og nå. I Sverige var holdningen heller at dette var en litt for bråkjekk uhøflighet. Selv blant svensker som sympatiserte med Norge og som var enig i at unionen burde oppløses, mente man at dette burde gå ordentlig for seg, – ”lagom”, som man sier på svensk (et tilsvarende uttrykk finnes ikke på norsk). Tross alt var unionen basert på en avtale – Riksakten – mellom *to parter*. Dersom denne skulle bringes til opphør, måtte begge parter medvirke. Da man fikk summet seg etter 7. juni-viraken, viste det seg at man måtte ta flere grep før saken var i havn: Først en folkeavstemning som stadfestet Stortingets vedtak, dernest forhandlingene som 23. september førte til Karlstadforliket, videre opphevelsen 16. oktober av Riksakten, og så – endelig – kong Oscar II’s abdikasjon 26. oktober 1905. Først da var unionsoppløsningen et fullbyrdet faktum. Stortingsvedtaket 7. juni var en viktig hensiktserklæring – men likevel kun et første skritt i den prosessen som ledet til at unionen ble oppløst.

- *At kongen var ”svensk”,* dvs. at han var en fremmedkar som det var kurant å kvitte seg med. Denne argumentasjonen inngikk i den fiendebylde-pregede agitasjonen under unionsstridighetenes tilspissede fase. For å diskreditere unionen, måtte også kongens person demoniseres, og dét kunne mest effektivt gjøres ved at han ble slått i hartkorn med storsvenske hegemonipolitikere. Men at uttrykket ”svenskekongen” fortsatt benyttes hundre år senere,² burde være unødvendig. Denne terminologien gir en urettmessig og misvisende historieforståelse. At Oscar II var svensk, var så sin sak, men han var også like mye norsk som sine norsk-nasjonalistiske kritikere. Ikke bare snakket og skrev han norsk flytende (til forskjell fra sin etterfølger Haakon VII, hvis nasjonale holdning på alle måter står uplettet i historien), han var også meget bevisst med at det var som *norsk* konge at han utførte sin embetsgjerning som landets statsoverhode. Fortsatt sett i tilbakeblikk er det også klart at Stortingets vedtak om å avsette kongen ikke bunnet i at han var ”svensk”, men at han ikke forstod poenget med folkestyret: Et prinsipp som i sin utforming innen rammen av Norges forfatning, og i sin praktiske konsekvens, betydde at i en kompetansestrid mellom den utøvende statsmakt og folkets kårne, må førstnevnte vike (Skagestad 2005b, Skagestad 2005c). Men myten om kong Oscar II som sagaen om hvordan det norske folk avsatte ”svenskekongen”, inngår fortsatt i det totalbildet som i foreliggende artikkel er kalt ”1905-syndromet”.

2 Som illustrasjon kan nevnes at *Google-søk* gir 137 treff på de sammenstilte stikkord ”Oscar II”, ”svenskekongen” og ”1905”.

Folkeavstemningen 12.-13. november 1905

Blant de enkeltbegivenheter som fant sted i tilknytning til unionsoppløsningen i 1905, har knapt noen hatt en sterkere myttestkapinge gjennomslagskraft enn folkeavstemningen 12.-13. november. At dette var en epokegjørende hendelse, har det alltid vært bred enighet om. Så også når hundreårs-milepælen skulle passeres: Etter hvert som selve merkedagene nærmet seg, skulle medias fokus i stigende grad bli rettet mot det som skjedde dengang da folket for annen gang samme år gikk til urnene for å avgjøre et spørsmål av vital viktighet for Fedrelandets fremtid.

Men vet vi hva saken gjaldt? Og *ønsker* vi egentlig å vite det? Pussig spørsmål, kan hende, men man kan undres når man ser med hvilken iherdighet våre kunnskapsformidlere gjennom et drøyt sekel har forsøkt å få oss til å tro noe annet enn det som faktisk skjedde (Skagestad 2005d: 274-282).

På sine prominente nettsteder kunne Kulturdepartementets egen festkomité "Hundreårsmarkeringen-Norge 2005 AS" til det kjedsommelige terpe på påstanden om at folkeavstemningen gjaldt Rikets fremtidige statsform, – republikk eller fortsatt kongedømme (Kulturdepartementet 2005). Hvilket – ble vi fortalt – ble avgjort ved at 259 563 stemte for kongedømme mot 69 264 for republikk. Dette har i hundre år vært den offisielle versjon av historien. Og ikke bare den "offisielle", men en versjon som med entusiasme har vært kolportert i alle år også av kunnskaps- og meningsformidlere uten noen offisiell agenda. Det er en fortelling som ble gjenfortalt med fornyet intensitet i jubiléumsåret 2005.

Samme fortelling (med avstemningsresultatet uttrykt i prosenter eller i absolutte

tall) gikk igjen i de mange publikasjoner som bidro i markeringen av de 100 år siden unionsoppløsningen. Slik blir det fremstilt i vår tid, og slik ble det også av mange oppfattet dengang. Likevel er det feil – formelt såvel som reelt. Folkeavstemningen gjaldt ikke statsform, og valget stod ikke mellom monarki og republikk.

Vågespillet

De politiske beslutninger og disposisjoner som ble foretatt i 1905, hadde et betydelig innslag av sjansespill. Dette gjaldt fremfor alt i forholdet til unionspartneren Sverige, men også vis-à-vis andre internasjonale aktører, samt ikke minst i forholdet til de ulike segmenter av det politiske Norge, hvor republikanerne utgjorde en tung maktfaktor. I dette politiske landskapet og aktørmiljøet skulle statsminister Michelsen utmerke seg som pokerspilleren *par excellence*, som den beslutsomme gambleren som våget der andre vaklet eller vinglet, og som derfor vant med sitt vågespill.

Det var et spill som foregikk på ulike arenaer, på ulike nivåer og gjennom flere sekvenser. I dette helhetsbildet inngår også folkeavstemningen over prins Carls kandidatur til Norges trone.

Grunnlaget for folkeavstemningen var Stortingets vedtak 31. oktober, hvor man sluttet seg til regjeringens forslag med følgende ordlyd (Sars 1909: 301):

- 1) Stortinget bemyndiger regjeringen til at optage forhandlinger med prins Carl af Danmark om at modtage valg som Norges konge under forudsætning af, at det norske folk tiltræder denne stortingets beslutning gennem flertallet af de afgivne stemmer ved en folkeafstemning iverksat i det væsentlige efter de samme regler, som kom til anven-

delse ved folkeafstemningen 13. august 1905.

2) Regjeringen bemyndiges til at træffe de fornødne forføininger til afholdelse af den nævnte folkeavstemning.

Og det spørsmål som velgerne ble stilt i november lød:³

Er den stemmeberettigede enig i Stortingets bemyndigelse til regjeringen om å oppfordre prins Carl av Danmark til å la seg velge til Norges konge, svarer han: 'ja', er han ikke enig svarer han: 'nei'.

Som det fremgår, var spørsmålet om statsform overhodet ikke berørt.

Men var ikke *realiteten* i saken nettopp å få fattet et vedtak om Rikets fremtidige statsform, eller iallfall å etablere et avgjørende realitetsgrunnlag for et slikt formelt vedtak, som da nærmest ville være som sandpåstrøing å regne?

Av de relevante aktstykker kan man konstatere at regjeringens holdning gjennom hele prosessen var fast og klar: Norge var et kongerike, og skulle så forbli.⁴ Den forestående folkeavstemning gjaldt *ikke* spørsmålet om statsform, og utfallet ville ikke medføre noen endring i så måte. Dersom utfallet – mot formodning – skulle gå imot regjeringens tilrådning, så ville regjeringen likevel ikke sette spørsmålet om statsform på dagsordenen. Man hadde nettopp klart å bringe selve unionsoppløsningen velberget i havn, – skulle

3 Gjengitt – i lettere modernisert språkdrakt – i Bjørklund 1997: 68.

4 Blant de aktstykker som belyser regjeringens linje, skal spesielt fremheves justisministerens innstilling som lå til grunn for regjeringens forslag om avholdelse av folkeavstemning (ordlyd gjengitt i Sars 1909: 301-302).

man nå sette det hele over styr med et opprivende og provoserende vågespill om statsformen?

Et dobbeltspill?

Likevel bidro regjeringen selv til å skape inntrykk av at valget *også* gjaldt statsformen, gjennom det "Opprop til det norske folk" som den utstedte samme dag som Stortinget fattet sin beslutning. Oppropet inneholdt følgende innstendige forarming (Sars 1909: 309-310):

Norge er den dag idag fremdeles et kongedømme og har sin gamle grundlov. Ifølge denne grundlov tilkommer det stortinget paa folkets vegne og i dets navn at vælge en konge. Men denne ret vil stortinget ikke gjøre brug af, hvis et flertal af det norske folk ønsker at benytte den nu indtraadte tronledighed til at forandre statsformen. --- Den norske regjering vil indtrængende henstille til vort folk ved den forestaaende folkeafstemning at slutte sig til regjeringens og stortingets standpunkt. --- Det er regjeringens enstemmige og bestemte raad til det norske folk, at det holder fast ved sin grundlov. --- Et folks politiske frihed beror i første række paa dets forfatningsmæssige ret til at raade over sin egen skjæbne og paa folkets modenhed og evne til at bruge forfatningen, mindre paa det spørgsmaal, om dets statschef kaldes konge eller president

Med den vinklingen som disse formuleringene innebar, gikk regjeringen langt i å plassere kongevalget inn i en politisk kontekst definert av den løpende debatt om statsformen. Ved å hevde at "... *denne ret vil stortinget ikke gjøre brug af... (osv.)*" la regjeringen begrensede føringer på Stortingets handlingsrom. Det var en dristig linje, med islett av dobbeltspill. Er det urimelig å mistenke statsminister Michelsen for å

ha lagt opp til en bevisst uryddig prosess? Prosessen må iallfall ses som en del av et hensynsløst spill, hvor Michelsens strategiske og taktiske evner og, ikke minst, psykologiske teft, skulle komme til å beherske arenaen.

Regjeringen var utvilsomt på det rene med at dens strategi ikke var risikofri. Ved å gjøre saken til gjenstand for kabinettspørsmål,⁵ gjorde man det klart at et eventuelt "nei"-utfall ville utløse en regjeringskrise. Trolig var regjeringen innforstått med at dette også kunne lede til en konstitusjonell krise. Ille nok, men ikke noe som automatisk ville føre til valg av en ny statsform.

Vi – som lever idag og kjenner historiens fasit – vet at prins Carl hadde stilt krav om forhåndsgodkjennelse som vilkår for å motta tilbudet om den norske trone. Her drev man imidlertid hemmelig diplomati, og dette kunne regjeringen ikke gå offentlig ut med uten å sette prins Carl i forlegenhet. Men dermed pådro regjeringen seg også et forklaringsproblem. Fra monarki-tilhengerne var reaksjonen sterk og entydig negativ (Sars 1909: 301-304): Hva kunne vel regjeringens hensikt med å avholde folkeavstemning være, annet enn å så tvil om sin egen uttalte oppfatning om at Norge var og ble et monarki? Beslutningen om å holde folkeavstemning kunne vanskelig ses som annet enn en konsekvens til republikanerne! Slik ble situasjonen også oppfattet blant republikanerne.

Hvordan det forholdt seg i virkeligheten, ble avdekket av prins Carl selv, i den talen som han holdt 20. november til de-

putasjonen fra Stortinget som var kommet for å tilby ham Norges trone. Historikeren Jacob S. Worm-Müller beskriver hendelsen i følgende ordelag (Worm-Müller 1947: 122):

I stortingsdebatten, som begynte 28. oktober, underrettet ikke regjeringen stortinget klart om Prinsens standpunkt. Det kom derfor som en bombe da den nyvalte konge 20. november ved mottagelsen i sitt hjem uttalte til stortingsdeputasjonen: "Som det vil være Dem, mine herrer, bekjendt, var det paa mit forlangende at den netop afsluttede folkeafstemning fandt sted. Jeg vilde have sikkerhed for, at det var et folk og ikke et parti, som ønsket mig til konge, da min opgave fremfor alt bør være at samle, ikke splitte.

Dette var Haakon VII's første politiske handling som norsk konge. Det skulle ikke bli den siste.

Svarteper-spillet

Kan hende er det for drøyt å beskyldte Michelsen for å drive et "dobbeltspill"? Har vi et overdrevent bilde av Michelsen som spillets suverene mester og drivkraft – som den beregnende og manipulerende pokerspilleren?⁶ Er det muligens like riktig å si at hans disposisjoner ble styrt av begivenhetenes forløp, som at det omvendte var tilfelle?

Dobbeltspill eller ei – slik spillet om Norges statsform utviklet seg, skulle det også få karakter av et "Svarteper-spill". Det var tilfellet for spillets utfall der og da, men også med hensyn til dets konsekvenser frem til vår egen tid.

5 Erklæring under stortingsdebatten 28. oktober 1905 av handelsminister Arctander på egne og kollegers vegne: "*Vi setter vore stillinger ind paa, baade at denne sag faar tilslutning her i stortinget, og at den faar tilslutning ude hos de stemmeberettigede borgere*" (Sars 1909: 304-305).

6 Jfr. det bilde av Michelsen som særlig trekkes opp hos Norland 2005: 15-18.

Monarkistene kunne saktens rase over å være blitt overrumplet av Christian Michelsens taktiske spill, men da forsmedelsen hadde gitt seg oppdaget de at de var meget komfortable med myten om at dette vitterlig hadde vært et valg mellom monarki og republikk. Et opprivende strids-spørsmål var blitt løst, og selv hadde de seiret – og med større margin enn de på forhånd kunne ha våget å håpe. En slik gevinst reforhandler man ikke.

Og *Kongen*? For prins Carl var ikke Norges statsform, men hans egen legitimitet og troverdighet det primære anliggende. I så måte lyktes han i fullt monn. Det til-litsvotum som det norske folk gav ham i 1905, kunne han senere som kong Haakon VII utmynte i varig politisk kapital av edleste gehalt. Myten om hva folkeavstemningen i november 1905 "egentlig" gjaldt, la grunnen for og skulle bidra til å vedlikeholde den troverdighet, legitimitet og autoritet som ikke bare Haakon VII, men også hans etterfølgere på Norges trone, har kunnet trekke på i utøvelsen av sin embetsgjerning.

Republikanerne hadde ved årets begynnelse i 1905 fremstått som landets tilsynelatende sterkeste politiske maktgruppering. I Michelsens vågespill skulle de bli de desiderte taperne: Ved årets utgang satt republikanerne igjen med Svarteper. Dét kortet er de ennå – mer enn hundre år etter – ikke blitt kvitt.

På sporet av den tapte tid: Aftenpostens korstog

Dragsuget fra hundreårsbølgen utløste i 2005 en ny og forsterket interesse for det dramaet som utspilte seg i oktober/november 1905. De offisielle kronikører, hyret inn av "Hundreårsmarkeringen-Norge 2005 AS", førte an, tett fulgt av media, som ivrig gjenoppdaget og gjenoppfrisket

tidligere tiders forestillinger og overleveringer.

Gjenfortellingen om det historiske avstemningsresultatet – i absolutte tall eller omregnet i prosent (79 mot 21 prosent) – skulle gjennom året 2005 bli en fast gjenganger i en bred føljetong, hvor vi nærsagt fra alle kanter ble servert påstanden om at temaet for folkeavstemningen 12.-13. november hadde vært republikk eller monarki.⁷

Avisen *Aftenposten* etablerte seg raskt i første linje blant de ivrigste av gjenfortellerne. Opptakten ble gitt i den stort oppslåtte artikkelen "Da Norge jaktet på en konge", som i autoritative vendinger målbar den gjeldende ortodoksi. Artikkelen ble først publisert 7. februar 2005, men for å hamre budskapet inn stod den like godt på trykk *in extenso* 1. juli samme år. Som om ikke det var nok, lot avisen 10. august lektor Vidar Mohn gjenta påstanden med den største selvfølgelighet i kronikken "Republikk eller monarki?" Og da man kom ut i november kjørte samme avis til alt overmål – så å si som opptakt til en ideologisk betont markering av selve jubileumsdagene – en velregissert kampanje for sin oppfatning av hva folkeavstemningen "egentlig" gjaldt: Først 4. november med professor T.Chr. Wyllers kronikk "Da Norges trone ble sikret", – et skriftstykk med analyser som formelig oste av professoral autoritet og tilsynelatende faglig tyngde. Og dernest 11. november med tosidert artikkelen "Sterk støtte til republikk i 1905", spekket med ilter argumentasjon mot dem som måtte hevde avvikende synspunkter på hva folkeavstemningen "egentlig" handlet om. For en uhildet leser var det vanskelig å

7 Se f.eks. Kulturdepartementet 2005; Hegge 2005a; Hegge 2005b: 12; Hegge 2005c: 11-13; Sørensen 2005; Norland 2005: 18.

slippe inntrykket av at landets ledende debattorgan og opinionsdanner systematisk bombarderte sine lesere med misjonerende propaganda for en bestemt historieforståelse.

Aftenposten var ikke alene med sitt ærend. Påstanden om at folkeavstemningen "egentlig" gjaldt statsformen, gikk igjen som et hovedpoeng i en rekke avis- og tidsskriftartikler.⁸ Eksempelene vitner om en massiv budskapsformidling av en slik bredde og intensitet at det burde vekke nysgjerrighet og undring.

Et nasjonalt dogme

Vi har her å gjøre med en av våre mest seiglivede nasjonale myter, – en myte som gjennom utallige gjentakelser er blitt opphøyet til et *dogme*. Forestillingen om at folkeavstemningen i november 1905 gjaldt spørsmålet om Rikets fremtidige statsform, dvs. republikk eller fortsatt kongedømme, er en oppfatning som har sin rot i den debatten som ble ført i 1905 om denne problemstillingen. At vi nå, mer enn hundre år senere, skulle se oss tjent med å kjøpe denne myten, er likevel besynderlig.

Forestillingen om at det var nettopp dette som var selve temaet, er blitt en så integrert del av vår historie- og samfunnsforståelse at den er blitt mer enn en myte: Den er blitt en trossetning – et dogme – med status som et *nasjonalt ikon*.

"Vox populi vox Dei" ⁹

Som det fremgår av det foregående, er det lite belegg for å kunne hevde at avstem-

ningstemaet "egentlig" kun var en formsak og at *realiteten* i saken nettopp var få fattet et vedtak om Rikets fremtidige statsform. Det må også bemerkes at et slikt syn bærer preg av en oppkonstruert dikotomi mellom en saks reelle innhold og dens ytre form. Et forhold som imidlertid bidro til å forkludre situasjonsoppfatningen i oktober/november 1905, var at folkeavstemningen skjedde uten at elektoratet – folket, og endog Stortinget selv – var fullt ut informert om premisse- ne for avstemningen.

For såvidt kan det stilles spørsmål ved hvorvidt avstemningsresultatet var et ekte uttrykk for folkets vilje. At folkeavstemning i det hele tatt ble avholdt var i bunn og grunn et uttrykk for den respekt som både prins Carl og Storting såvel som regjering nærret for folkesuvereniteten. Det var ikke tilfeldig at det latinske ordtaket "*Vox populi – vox Dei*" dvs. "Folkets stemme er Guds stemme" var et høyprofilert innslag i kampen om stemmene. (Arveng 2005: 6). Men det har heller aldri vært noe ukjent fenomen at både folket og Gud i blant kan få velment drahjelp av manipulerende politikere ...

Regjeringens – dvs. først og fremst statsminister Michelsens – tvetydige opp- treden var i utgangspunktet en påtvungen konsekvens av prins Carls ultimatum. Men den tjente selvsagt også politiske formål, taktisk såvel som strategisk. Ved å kunngjøre folkeavstemning, og late som om dette var regjeringens eget selvstendige valg, kunne man skape inntrykk av besluttsomhet og handlekraft. Samtidig kunne Michelsen også late som om han gav republikanerne en stor innrømmelse, mens han i virkeligheten lurte dem trill rundt. Uten å la spørsmålet om Rikets statsform bli noe avstemningstema, oppnådde han å få dette kinkige stridsspørsmålet effektivt parkert.

8 Se f.eks. St. Hallvard 2005: 2-3; Arveng 2005: 4-19; Grimstad og Dalen 2005; samt tilsvaret til sistnevnte hos Skagestad 2005c.

9 Latinsk ordtak – "Folkets stemme er Guds stemme" – formulert av Karl den Stores lærer *Alkuin* (735-804) i et brev til sin elev.

Tilbake til fremtiden

Troen på at det var statsformen avstemningen "egentlig" stod om, er blitt en så inngrodd populærhistorisk oppfatning som hevdes så envist og kompakt, at man kan undres hva som ligger bak. Hvorfor har det vært så maktpåliggende for vår tids kunnskapsformidlere å insistere på å holde liv i en i utgangspunktet høyst situasjonsbetinget historieforståelse som – på bakgrunn av det tilgjengelige kunnskaps-tilfang – i beste fall kan karakteriseres som kreativ, i betydningen spekulativ eller fantasifull?

Man kan riktignok stille spørsmålet om det egentlig gjorde noen forskjell: Ville resultatet av folkeavstemningen blitt annerledes dersom temaet *faktisk* hadde vært spørsmålet om monarki kontra republikk? Dét vil vi aldri få vite, og denslags spørsmål bør formodentlig overlates til tilhengerne av kontrafaktisk historieskrivning. Uansett er det et selvstendig poeng at slik som utfallet faktisk ble, og slik dette ble tolket av såvel samtidens som ettertidens forståelse, kom republikkens tilhengerne i Norge til å stå tilbake som en sektersk minoritet med varig taperstempel. Det ligger politisk kraft i tolkningsmakt over historien og eierskap til nasjonale myter eller dogmer.

Spørsmålet om hva som var tema for folkeavstemningen i november 1905 behandles overfladisk – om i det hele tatt – i så å si all faglitteratur. I sentrale historieverker og oppslagsbøker mangler elementære faktaopplysninger, så som ordlyden i avstemningstemaet.¹⁰ Problematiserende fremstillinger eller drøftelser glimrer ved sitt fravær, i historiebøkene såvel som i juridiske eller statsvitenskapelige referanseverker.¹¹ Øyensynlig har det vært ansett som uinteressant, brysomt eller lite opp-

ortunt å stille spørsmål ved oppleste og vedtatte godtkjøpsforestillinger.

Når myten om folkeavstemningen i november 1905 fortsatt kan leve i beste velgående hundre år etter, skyldes det derfor dypest sett at den opprettholdes av våre kunnskapsformidlers intellektuelle lat-skap og et inngrodd ulystbetont forhold til å stille kritiske spørsmål ved tillærte oppfatninger og tilvante "fakta". Det faller øyensynlig mer bekvemt å klamre seg til gjenstridige gjenferd og seiglivede skrømt.

Referanser

- Alnæs, Karsten, 1999. *Historien om Norge*, Bind IV, Oslo.
- Andenæs, Johs., 1962. *Statsforfatningen i Norge*, 3. rev. utg., Oslo.
- Arveng, Knut, 2005. "Republikk eller kongedømme?", *St.Hallvard*, nr. 3, s 4-19.
- Bjørklund, Tor, 1997. *Om folkeavstemninger – Norge og Norden 1905-1994*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Brøttveit, Ånund – Aagedal, Olaf, 2005. "Kampen om fortida. Unionsjubileet som nasjonal identitetspolitikk", *Sosiologi i dag*, nr.3, s 79-106.
- Fuglum, Per, 1998. "Nasjonalt kongedømme", s 124-132 i *Norge i Stapeskjeen 1884-1920*, Oslo.
- Grimstad, Carl-Erik – Dalen, Erik, 2005. "Norske republikanere leser ikke Fantomet", *Samtiden*, nr. 2.
- Haakaas, Einar, 2005. "Kaos for ukjent eier", *Aftenposten*, 12. mai 2005.

10 Dette gjelder bl.a. behandlingen av 1905-begivenhetene i de to mest sentrale historieverkene fra Cappelen og Aschehoug, hvorav spesielt skal vises til hhv. Fuglum 1998: 124-132, Hagemann 1997: 204-221. Det samme gjelder saksfremstillingen i angjeldende avsnitt hos Alnæs 1999: 82ff.

11 Dette gjelder også i de mest autoritative blant de relevante referanseverker, jfr. f.eks. fremstillingene i hhv. Andenæs 1962: 51, Bjørklund 1997.

- Hagemann, Gro, 1997. *Det moderne gjennombrudd 1870-1905*, Oslo.
- Hegge, Per Egil, 2005a. "Da Norge jaktet på en konge", *Aftenposten*, 7. februar 2005 og 1. juni 2005.
- Hegge, Per Egil, 2005b. "Vi stevner frem...", artikkel i "Dramaet 1905", spesialbilag til tidsskriftet *Levende Historie*, nr.1.
- Hegge, Per Egil, 2005c. "Endelig FRP", i heftet *Værdensborger i forvandling*.
- Johnston, W.M., 1991. *Celebrations. The Cult of Anniversaries in Europe and the United States Today*, New Brunswick/London.
- Kulturdepartementet 2005. *Hundreårsmarkeringen-Norge 2005 AS: Hefet Værdensborger i forvandling, samt artiklene "Hva skjedde i 1905?", "Folkeavstemningene i 1905" og "Kampen om styrereformen i Norge"* (<http://www.hundrearsmarkeringen.no/1905/>, http://www.nb.no/baser/1905/tema_folk.html og http://www.nb.no/baser/1905/tema_kamp.html).
- Madsen, Per Anders, 2005. "Bakrus før festen", *Aftenposten*, 26. april 2005.
- Neumann, Iver B. og Leira, Halvard, 2005. *Aktiv og avventende. Utenriksstenestens liv 1905-2005*, Oslo: Pax forlag.
- Norland, Andreas, 2005. "Christian Michelsen – Gambler til rett tid", artikkel i "Dramaet 1905", spesialbilag til tidsskriftet *Levende Historie*, nr.1.
- Omang, Reidar, 1955. *Norske utenrikssteneste. Grunnleggende år*, Oslo: Gyldendal.
- St. Hallvard 2005. Oslo Byes Vels kvartalskrift *St.Hallvard*, nr.3, lederartikkel "Statsformen, reklamen og sjøsiden", s 2-3.
- Sars, J.E., 1909. *Norges Historie*, VI Binds Anden Del, Kristiania.
- Skagestad, Odd Gunnar, 2005a. "1905-syndromet: Når myter blir fakta", *Farmann Newsletter*, Uke 22, 3. juni 2005 (<http://www.farmann.no/1905-syndromet.htm>).
- Skagestad, Odd Gunnar, 2005b. "Makten og dens voktere", *Farmann Newsletter*, Uke 26, 1. juli 2005 (http://www.farmann.no/arkiv/2005/07/farmannkronikke_2.html).
- Skagestad, Odd Gunnar, 2005c. "Stortingsregjering – idag og i 1905", *Morgenbladet* 15. juli 2005. (<http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20050715/ODE-BATT/107150020&SearchID=73215357356077>).
- Skagestad, Odd Gunnar, 2005d. "Folkeavstemningen 12.-13. november 1905: Myter og konsekvenser", *Norske Statsvitenskapelig Tidsskrift*, nr. 3, s 274-282.
- Skagestad, Odd Gunnar, 2005e. "Norske republikanere leser ikke Fantomet – en replikk", *Samtiden*, 30. september 2005, <http://www.samtiden.no/nettartikler/skagestad/html>.
- Skagestad, Odd Gunnar, 2005f. "2005 – det store jubileumsåret", *Historie*, nr. 4, s 6-7.
- Sørensen, Øystein, 2005. *Norske idehistorie*, Oslo.
- Worm-Müller, Jacob S., 1947. Kapitlet "Prins Carl blir konge i Norge", s 79-126 i *Haakon VII*. Oslo.

■ Fallstudiestrategier

JOHANNES LINDVALL¹

ABSTRACT

Case Study Strategies. The main challenge faced by case study researchers is how to make the most of a rich and varied body of evidence. One way of achieving this goal is to use a combination of analytical strategies. This paper presents three case study strategies – the periodization strategy, the process-oriented strategy, and the counterfactual strategy – discussing the methodological problems involved and suggesting ways of combining the strategies in order to produce high-quality case study research.

1. Inledning

Fallstudier är empiriska undersökningar av enskilda stater, kommuner, organisationer, politiska partier, val, revolutioner, individer eller andra enheter. Som Bent Flyvbjerg nyligen framhöll i *Statsvetenskaplig tidskrift* har sådana undersökningar länge varit föremål för en metodologisk kritik som går ut på att undersökningar av enstaka fall inte kan ge insikter i orsaksamband och generella förhållanden (Flyvbjerg 2003/2004). Samtidigt har fallstudiemetoden aldrig saknat förespråkare och ett stort antal fallstudier publiceras årligen i statsvetenskapliga tidskrifter och på akademiska förlag. Det senaste decenniet har Gary Kings, Robert Keohanes och Sidney Verbas arbete *Designing Social In-*

quiry (1994) lett till en förnyad debatt om fallstudiernas roll (se t.ex. Bennett & George 2004, Gerring 2004 och bidragen till Brady & Collier 2004). De flesta tycks idag vara överens om att fallstudier lämnar viktiga bidrag till den statsvetenskapliga forskningen, eftersom de kompletterar andra slags undersökningar. Denna perspektivförskjutning i metoddiskussionen motsvaras av en förskjutning i den empiriska litteraturen, där det åtminstone på vissa forskningsområden – såsom jämförande politik – idag blivit närmast obligatoriskt att kombinera statistiska metoder med fallstudier (jfr Latin 2002).

Denna artikel är inte ett principiellt inlägg i den metodologiska diskussionen om fallstudiernas ställning i statsvetenskapen. Jag vill ställa en betydligt mer prak-

¹ Johannes Lindvall är Samuel Finer Post-Doctoral Fellow in Comparative Government vid University of Oxford.

E-post: Johannes.Lindvall@politics.ox.ac.uk.

Jag vill tacka Carl Dahlström, Peter Esaiasson och en anonym granskare för deras kloka synpunkter på tidigare versioner av denna uppsats.

tisk fråga: Hur kan vi utnyttja de fördelar fallstudier har i förhållande till andra undersökningar? Den mest uppenbara fördelen är att fallstudier medger en detaljerad analys inom det enskilda fallet (George & McKeown 1985: 23), men det är närmast en truism och måste konkretiseras. Jag kommer att argumentera för att utmaningen består i att få ut mesta möjliga av ett rikt och omfattande material och att det rätta tillvägagångssättet är att ställa olika frågor till materialet – det vill säga att kombinera olika analytiska strategier. Artikeln beskriver tre olika fallstudiestrategier, diskuterar vilka metodologiska problem de kan ge upphov till, och anger hur strategierna kan kombineras för att på bästa sätt utnyttja fallstudiernas fördelar.

De tre strategier som beskrivs och diskuteras i artikeln kan kallas *periodiseringsstrategin*, *processstrategin* och *den kontrafaktiska strategin*. Periodiseringsstrategin liknar tillvägagångssättet i jämförande och statistiska undersökningar då den bygger på en analys av hur förklaringsvariabler (eller oberoende variabler) och utfall (beroende variabler) varierar. Denna strategi utgår från följande fråga: Leder x till y ? Processstrategin kan sammanfattas i en annan fråga: Hur leder x till y ? För att en teori om förhållandet mellan x och y skall vara giltig krävs inte bara att x och y samvarierar på det förutsedda sättet utan också att iakttagelser av den process som förbinder x med y överensstämmer med de teoretiska förväntningarna. Den kontrafaktiska strategin bygger slutligen – som namnet antyder – på en analys av kontrafaktiska antaganden. Den kan sammanfattas i en tredje fråga: Skulle y inte ha inträffat om inte x hade skett? En god teori bör kunna förklara inte bara varför det som sker sker, utan också varför det som inte sker inte sker.

Alla tre strategierna har tagits upp i tidigare arbeten. Min förhoppning är att denna artikel ändå skall kunna komma till nytta, eftersom den renodlar den centrala frågan om analytiska strategier och sammanfattar och värderar de synpunkter på denna fråga som kan inhämtas i den aktuella metodlitteraturen. För den som önskar bredare översikter över alla steg i det praktiska arbetet med fallstudier hänvisas till George (1979), Yin (2003) och Bennett & George (2004).

2. Avgränsningar

Det finns många slags fallstudier och de har många olika slags syften (Eckstein 1992: 136–163). Som den inledande diskussionen visar är de empiriska strategier jag diskuterar inte i första hand relevanta för deskriptiva eller explorativa studier. De är i stället tänkta för teoretiskt motiverade – och teoretiskt styrda – undersökningar. Resonemanget utgår således från en konventionell syn på statsvetenskaplig teoribildning som en process där teoretiska resonemang används för att utforma modeller, med hjälp av vilka det är möjligt att härleda hypoteser som sedan kan provas gentemot empiriska observationer. Vissa författare har hävdad att fallstudier kan användas för att generera teorier, men även om forskningsprocessen alltid bygger på ett samspel mellan abstrakta resonemang å ena sidan och konkreta exempel och data å den andra (jfr George & McKeown 1985: 24) antar jag att teorier kan formuleras i termer av abstrakta, deduktiva resonemang, inte bara i termer av empiriska generaliseringar.

De fallstudier jag diskuterar vägleds alltså av tydligt angivna teoretiska antaganden och hypoteser. De bygger också i bästa fall på god kännedom om resultaten av andra undersökningar. Många metod-

böcker tycks utgå från att empiriska undersökningar helt och hållet måste stå på egna ben, men i realiteten förhåller forskare alltid sina egna resultat till andras resultat; enskilda studier är inlägg i en pågående diskussion. Framför allt gäller detta inom etablerade forskningsområden med en lång forskningstradition, såsom jämförande politik. För att ta ett exempel kan Peter Katzensteins arbete om sju små, korporatistiska länder i Europa (Katzenstein 1985) uppfattas som metodologiskt tveksamt, då varken den oberoende eller den beroende variabeln varierar – alla sju länder i undersökningen är små; alla sju är korporatistiska (jfr King m.fl. 2004). Denna invändning är emellertid missriktad, då det redan finns en omfattande forskning om de stora europeiska länderna (inte minst Katzenstein 1978), och dessa länder diskuteras explicit i Katzensteins bok (se framför allt kapitel 2). I en god fallstudie placeras det enskilda fallet in i sitt sammanhang, vilket ökar möjligheterna att dra mer generella slutsatser av det enskilda exemplet. Det är därför inte bara önskvärt att behärska relevanta teorier, utan också att veta hur det egna fallet förhåller sig till andra fall, inte minst när det gäller att avgöra om ett fall är kritiskt (*crucial*), i den meningen att en viss teori står och faller med hur väl den fungerar i just detta fall (Eckstein 1992: 152–163). Ett fall kan bara vara kritiskt i förhållande till en viss teori och i förhållande till andra fall.

Ytterligare en avgränsning som bör nämnas innan jag går in på de tre analytiska strategierna är att de i första hand är relevanta för studier av beslutsprocesser. Det innebär inget större problem i statsvetenskapen, men det är tänkbart att vissa av de resonemang jag för saknar relevans i andra samhällsvetenskaper.

3. Periodiseringsstrategin

Den första strategin bygger på samma logik som statistiska analyser, såtillvida att den utgår från en analys av samvariation. Tanken är enkel: en fallstudie som syftar till att förklara någonting måste i första hand belägga att förklaringsfaktorerna (det vill säga x , de oberoende variablerna) samvarierar med utfallet (y , den beroende variabeln) på ett sätt som överensstämmer med de teoretiska förväntningarna. Ett sådant resonemang bygger på jämförelser, vilket förutsätter jämförelsepunkter inom det enskilda fallet. I princip finns tre sätt att identifiera sådana. Det första alternativet är att avgränsa jämförelsepunkter i rummet, exempelvis genom att jämföra regioner inom ett land, myndigheter inom en statsapparat eller nivåer inom en organisation. Det andra alternativet är att avgränsa jämförelsepunkter i tiden, genom att jämföra epoker eller perioder. Det tredje alternativet är att välja jämförelsepunkter i både tid och rum (Gerring 2004: 342–343).

Det finns två skäl att särskilt lyfta fram alternativ två, som jag kallar periodiseringsstrategin. För det första går många fallstudier inom ämnet statsvetenskap ut på att följa utvecklingen över tid inom en viss enhet, såsom en stat eller en organisation, varför denna strategi ofta är praktiskt användbar. För det andra medför jämförelser i tiden särskilda problem som är viktiga att uppmärksamma (Haydu 1998: 340–342).

Med ”periodisering” avses här den analytiska indelningen av en kontinuerlig följd av händelser i ett antal (diskreta) observationer. Syftet med periodiseringen är att kunna visa om det utfall som är undersökningens föremål (exempelvis en förändring av värdet på den beroende variabeln y) sammanfaller tidsmässigt med an-

dra händelser (som kan beskrivas med hjälp av de oberoende variablerna x) på ett sätt som överensstämmer med de teoretiska förväntningarna (jfr Bennett & George 2004: 166–167; Campbell & Stanley 1966: 37).

Anta att den teoretiska modellen ger vid handen att vissa typer av förändringar på den ekonomiska politikens område inträffar om och endast om nya ekonomiska idéer får inflytande i den politiska beslutsprocessen (exemplet är hämtat från en del av min doktorsavhandling, Lindvall 2004: kapitel 3). En jämförelse mellan olika tidsperioder kan då användas för att visa om alla ekonomiska idéförändringar har åtföljts av den förväntade typen av policyförändringar. Om det skulle visa sig att detta inte stämmer ger den teoretiska modellen troligen en otillfredsställande förklaring till det faktiska händelseförloppet.

Grundtanken med periodiseringsstrategin är enkel, men det finns flera viktiga metodologiska problem som måste beaktas.

(1) Det viktigaste problemet är att det alltid finns konkurrerande förklaringar, enligt vilka utfallet inte orsakats av de faktorer som finns med i den teoretiska modellen utan av andra händelser som inträffat samtidigt. En central uppgift är därför att utforma den empiriska undersökningen på ett sådant sätt att de viktigaste alternativa förklaringarna kan prövas (Campbell & Stanley 1966: 39). Det kan ofta åstadkommas med hjälp av de två andra empiriska strategier som diskuteras i denna artikel (se nedan), men alternativa förklaringsfaktorer kan också konstanthållas med hjälp av själva periodiseringen. Anta till exempel – för att återvända till exemplet ovan – att en av de viktigaste alternativa förklaringarna till ekonomisk-politiska förändringar är regeringens partipolitiska sam-

mansättning. Det kan då vara lämpligt att jämföra perioder som innehåller både vänster- och högerregeringar, eftersom skillnaderna mellan perioderna i så fall inte kan förklaras av regeringsskiftet.

(2) Ett annat problem är att effekten av en händelse sällan kan iakttas omedelbart. Det medför att forskare ofta frestas att ärerädda sina favoritteorier genom ad-hoc-hypoteser beträffande tidsutdräkten mellan x och y . I undersökningar som bygger på jämförelser mellan perioder är det därför önskvärt att på teoretiska grunder specificera hur lång tid det kan förväntas ta innan förändringar i oberoende variabler får effekt på den beroende variabeln (Campbell & Stanley 1966: 41–42). Det är också lämpligt att undvika alltför korta jämförelseperioder (perioden 2001–2005 är således en bättre jämförelsepunkt än året 2003), för om man jämför något längre perioder med varandra är det i många fall rimligt att anta att förändringar som föregår eller inträffar inom en viss period också får effekt i den perioden.

(3) Ytterligare en svårighet i undersökningar av processer som utvecklas över tid är att den beroende variabeln vid en viss tidpunkt sannolikt har en effekt på den beroende variabeln vid en senare tidpunkt (King m.fl. 1994: 222; Lieberman 2001: 1014). Statistiska metoder erbjuder tekniska lösningar på detta problem, men sådana saknas i fallstudier, varför problemet måste behandlas teoretiskt. En fallstudie bör beakta vilka kausala mekanismer som skulle kunna göra att den beroende variabeln vid tidpunkten t har en effekt på den beroende variabeln vid tidpunkten $t+1$ och sedan väga in dessa mekanismer i prövningen av alternativa förklaringar (King m.fl. 1994: 222). I politiska beslutsprocesser är det särskilt viktigt att ta häns-

yn till att aktörerna lär sig av tidigare erfarenheter. Det är därför sällan rimligt att anta att värdet på den beroende variabeln – allt annat lika – förblir oförändrat från en period till en annan. Det är bättre att jämföra det faktiska utfallet med ett tänkt scenario där den beroende variabeln ändrar värde till följd av en fortgående läroprocess.

(4) En periodisering kan antingen utgå från värdena på den beroende variabeln eller från värdena på en eller flera oberoende variabler. Vissa forskare har hävdat att det alltid är bättre att utgå från värdena på oberoende variabler (King m.fl. 1994: 129, 140). Om urvalet av perioder är tillräckligt brett – när det gäller vilka olika slags utfall de omfattar – minskar emellertid betydelsen av denna faktor, och om hela den teoretiskt möjliga variationen ingår finns det inga skäl att anta att det är sämre att utgå från den beroende variabeln (Collier & Mahoney 1996: 62–63). För att återknyta till det föregående exemplet kan periodiseringen mycket väl utgå från den beroende variabelns värden om studien omfattar såväl perioder med mycket små policyförändringar som perioder med mycket stora policyförändringar.

(5) Slutligen bör varje studie som bygger på jämförelser över tid beakta att valet av början och slut på den tidsperiod som undersöks inte är neutralt; det får ofta konsekvenser för vilka slutsatser som kan dras (Haydu 1998: 345). Det bör därför finnas goda argument för att börja vid en viss tidpunkt snarare än en annan och att sluta vid en tidpunkt snarare än en annan – till exempel att perioderna dessförinnan och därefter av någon anledning tillhör ett annat teoretiskt universum.

Periodiseringsstrategin är en kraftfull metod eftersom den skapar systematik och möjliggör jämförelser mellan olika tidsperioder. Den skapar därigenom förutsättningar för att pröva konkurrerande förklaringar till ett händelseförlopp. Det är viktigt att vara medveten om att den ger upphov till metodologiska problem, men som detta avsnitt har visat finns tillfredsställande lösningar på många av dessa problem. Någon variant av periodiseringsstrategin är troligen en nödvändig komponent i de flesta fallstudier. Men den utnyttjar inte i sig de särskilda fördelar som fallstudier erbjuder. Den bör därför kompletteras med andra strategier.

4. Processtrategin

En annan vanlig strategi är processtrategin. Till skillnad från periodiseringsstrategin, som handlar om att iakttasamvariationen mellan x och y , går processtrategin ut på att visa om den process som lett från x till y – det vill säga vad aktörerna gör och säger i olika skeden av processen – överensstämmer med en stiliserad beskrivning av hur x leder till y som kan härledas ur den teoretiska modellen (jfr Hall 2003: 394; George & McKeown 1985: 36). För att denna strategi skall kunna tillämpas krävs alltså att den teoretiska modellen är så precis att den kan ge en detaljerad (om än stiliserad) bild av den process som leder från orsak till verkan – en bild som sedan kan jämföras med iakttagelser av det faktiska förloppet.

Anta – för att återvända till det exempel jag har använt tidigare – att den teoretiska modellen ger vid handen att det finns ett samband mellan ekonomiska idéer och den ekonomiska politikens innehåll. I första avsnittet gick jag igenom det första steget i en fallstudie som syftade till att pröva denna modells förklaringskraft, nämligen

att studera samvariationen mellan idéer och politik med hjälp av periodiseringsstrategin. Det finns emellertid andra möjligheter att pröva om det föreligger ett orsakssamband mellan idéer och politik, åtminstone om teorin förklarar *hur* idéer kan påverka politik.

Teorin bör till exempel kunna identifiera en grupp aktörer (exempelvis akademiska ekonomer) som fångar upp ekonomiska idéer från den internationella debatten, eller utvecklar sådana idéer på egen hand. De nya idéerna måste sedan besegra de idéer som tidigare dominerat i någon form av maktkamp. Det måste därutöver finnas en grupp aktörer inom de politiska institutionerna (exempelvis ekonomiska experter på finansdepartementet eller centralbanken) som fångar upp nya idéer och använder dem för att formulera politiska förslag. Poängen är att en sådan teori inte bara leder till hypotesen att det finns ett samband mellan idéer och politikens innehåll; den ger också en detaljerad bild av hela den politiska process som leder från x till y . Endast fantasin sätter gränser för hur många implikationer som kan härledas ur den teoretiska modellen. Dessa implikationer kan sedan göras till föremål för empiriska undersökningar.

För att återvända till exemplet: Fanns det ekonomer som fångade upp nya idéer från den internationella debatten och besegrade en äldre generation ekonomer, alternativt övertygade denna äldre generation om de nya idéernas förträfflighet? I så fall bör detta gå att belägga empiriskt, förslagsvis genom en analys av innehållet i ekonomiska tidskrifter. Fanns experter inom de politiska institutionerna som var medvetna om de nya idéerna – t.ex. genom att de läste ekonomiska tidskrifter eller hade personliga kontakter med ekonomer – och använde dessa idéer när de formulerade politiken? Det bör i så fall gå att

belägga empiriskt, i interna promemorior och annat underlagsmaterial, eller genom intervjuer. Finns tankegångar i själva policydokumenten – propositioner och motioner – som bygger på de nya idéerna? Också detta bör i så fall gå att belägga empiriskt.

En sista anmärkning när det gäller processtrategin är att om man använder sig av en periodiseringsstrategi när man utformar sin empiriska analys så finns möjligheten att tillämpa processtrategin på två nivåer – dels i fråga om de processer som äger rum inom varje period, när orsak leder till verkan; dels i fråga om de processer som förbinder olika perioder med varandra. Som Jeffrey Haydu (1998: 340, 348) har framhållit kan man "relatera" två perioder både genom att jämföra dem (med hjälp av vad jag har kallat periodiseringsstrategin) och genom att beakta den sekvens av händelser som leder från en period till en annan. Genom att tillämpa processtrategin både när det gäller processer inom perioder och processer mellan perioder ges forskaren maximala möjligheter att dra slutsatser av materialet.

Många statsvetenskapliga undersökningar innehåller en diskussion om den process som leder från orsak till verken, men ofta används analysen av denna process inte explicit för att pröva teorin – den kanske finns med som illustration eller som en del i ett avsnitt som handlar om att bestämma värdena på oberoende och beroende variabler (x och y). Det skulle vara en stor fördel om processtrategin användes mer explicit i undersökningar som bygger på fallstudier. För det första skulle forskaren konfronteras med höga krav på teoretisk precision och metodmässig systematik och därför tvingas tänka igenom de teoretiska och metodologiska utgångspunkterna för undersökningen. För det andra skulle läsaren ges ytterligare möjl-

igheter att bedöma om slutsatserna är giltiga. För det tredje skulle fallstudierna ge unika bidrag till den statsvetenskapliga forskningen, som andra studier inte kan erbjuda.

5. Den kontrafaktiska strategin

Den intensiva datainsamling som en fallstudie medför ger ofta anledning att fördjupa sig i varför vissa händelser inte ägde rum, vilket kan vara lika avslöjande som skälen till att det som skedde skedde. Jag skrev inledningsvis att den kontrafaktiska strategin kan sammanfattas i följande fråga: Skulle y inte ha inträffat om inte x hade skett? Det finns också andra sätt att tänka kontrafaktiskt. Ett är att fråga: Varför skedde inte icke- y ? Poängen med sådana frågor är att de ger nya möjligheter till jämförelser inom det enskilda fallet (jfr Bennett & George 2004: 167–170).

Kontrafaktiska resonemang betraktas ofta som problematiska, särskilt inom historievetenskapen, men all icke-experimentell forskning som syftar till att utforska orsaksförhållanden bygger på kontrafaktiska antaganden (Fearon 1991: 170; Kohli m.fl. 1996: 16–21). I såväl statistiska undersökningar som i undersökningar med få eller enstaka fall syftar de tekniker som används för att pröva alternativa förklaringar till att belägga kontrafaktiska påståenden av typen ”om x inte hade skett så skulle y inte ha inträffat”.

En svensk studie där den kontrafaktiska strategin används är Stefan Olssons arbete *Den svenska högerns anpassning till demokratin* (2000). Flera av bokens kapitel – som handlar om olika situationer då ledningen för den svenska högern kunde ha väntats bjuda motstånd mot demokratiseringen men valde att inte göra så – avslutas med

en diskussion om huruvida högern skulle ha agerat annorlunda under andra förutsättningar. I ett av kapitlen dokumenterar författaren exempelvis den ”modlöshet” som präglade högern sedan den gamla 40-gradiga skalan kommit att betraktas som dödsdömd. Författaren frågar om högern skulle ha agerat annorlunda om denna modlöshet inte hade brett ut sig, men svarar nekande, och de skäl som anförs stärker tilltron till författarens egen förklaring, som är att högern vägledades av en ”samlärande ideologi” (Olsson 2000: 169–171; jfr s 264–265).

Precis som många forskare tenderar att föra implicita resonemang om kausala processer (se ovan) tenderar resonemang om kontrafaktiska antaganden att förbli implicita. Det vore bättre om de – såsom i Olssons avhandling – gjordes explicita (Fearon 1991: 194). Kontrafaktiska resonemang kan emellertid inte se ut hur som helst. För att uttrycka det enkelt måste de vara någorlunda realistiska. James Fearon har framhållit som ett grundproblem att man inte får anta förändringar av värdena på vissa förklaringsvariabler som skulle ha medfört – eller krävt – att också andra variabler (förutom utfallet, den beroende variabeln) hade ändrat värden. Fearon (1991: 193) beskriver emellertid en praktisk lösning på detta problem: att endast beakta sådana alternativa (kontrafaktiska) utfall som de politiska aktörerna själva har övervägt. Sådana överväganden kan återfinnas i såväl offentliga dokument som internt beslutsmaterial och promemorior från partier, myndigheter och organisationer, liksom i intervjuer. Om aktörerna själva föreställt sig icke- y kan man anta att icke- y var ett realistiskt utfall och – vad viktigare är – man kan i många fall identifiera de faktorer som gjorde att aktörerna valde y istället för icke- y , eftersom aktörerna själva hänvisat till dem.

Fallstudier ger – med tanke på den intensiva materialinsamlingen och mångfalden av olika slags material – goda möjligheter att föra kontrafaktiska resonemang. Därför bör kontrafaktiska resonemang ses som en självständig empirisk strategi och de bör föras öppet och explicit, inte implicit. Vidare bör fallstudieforskare, om denna strategi skall vara framgångsrik, se till att materialet innehåller källor till information om vilka beslutsalternativ aktörerna övervägde och förkastade och vilka resonemang de förde om dessa beslutsalternativ.

6. Slutsatser

Genom att använda flera olika analytiska strategier, det vill säga genom att ställa olika slags frågor till sitt material, kan forskare som arbetar med fallstudier få mesta möjliga ut av det material de har till sitt förfogande. Det är den enkla poängen med denna artikel. Periodiseringsstrategin, eller någon annan strategi som bygger på en analys av samvariation, är en nödvändig komponent, eftersom det är svårt att föreställa sig en undersökning av orsakssambandet mellan x och y som inte inbegriper en analys av samvariationen mellan dessa två variabler. Men om det skall vara motiverat att använda fallstudier, trots de nackdelar denna metod har, är det lämpligt att också använda andra strategier, som utnyttjar fallstudiemetodens fördelar. Processtrategin och den kontrafaktiska strategin är tänkta att fylla denna funktion.

Syftet med denna artikel har varit praktiskt – att beskriva tre olika fallstudiestrategier, att diskutera vilka metodologiska problem de ger upphov till, och att ange hur de kan kombineras för att utnyttja fallstudiernas fördelar. I förlängningen tror jag emellertid också att en diskussion om

hur vi kan få ut mesta möjliga av fallstudier gör det möjligt att försvara fallstudierens plats inom statsvetenskapen. Den metodologiska kritiken av fallstudier bemöts ofta på ett olyckligt sätt. Vissa forskare slår till reträtt och medger att fallstudier bara kan ha begränsade, deskriptiva syften, men med tanke på den viktiga roll fallstudier haft för den statsvetenskapliga teoriutvecklingen (jfr Allison 1971; Dahl 1961) är det orimligt att förminska fallstudiemetodens betydelse i så hög grad. Andra har uteslutande utgått från metodologiska principer hämtade från den statistiska litteraturen för att skilja goda fallstudier från dåliga (King m.fl. 1994), men om man bortser från andra strategier än de som låter sig formuleras i statistiska termer förlorar man möjligheten att utnyttja fallstudiernas unika fördelar. Åter andra (exempelvis Flyvbjerg 2003/2004) försvarar fallstudierna genom att på den kunskapsteoretiska nivån hävda att de a priori ger mer legitim eller användbar kunskap än andra slags undersökningar, men också detta resonemang skapar problem, inte bara för att det ligger någonting i många av de vedertagna kriterierna för god forskning, utan också för att man inte i onödan skall eliminera de referenspunkter som möjliggör jämförelser med andra forskares resultat. Det bästa svaret på kritiken mot fallstudiemetoden är intressanta fallstudier.

Referenser

- Allison, Graham T., 1971. *Essence of decision*. Boston: Little Brown.
- Bennett, Andrew & George, Alexander, 2004. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge: MIT Press.
- Brady, Henry E. & Collier, David (red.), 2004. *Rethinking Social Inquiry*. Lanham: Rowman and Littlefield.

- Campbell, Donald T. & Stanley, Julian C., 1966. *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Research*. Chicago: Rand McNally.
- Collier, David & Mahoney, James, 1996. "Insights and Pitfalls. Selection Bias in Qualitative Research". *World Politics* 49(1).
- Dahl, Robert A., 1961. *Who Governs?* New Haven: Yale University Press.
- Eckstein, Harry, 1992. *Regarding Politics*. Berkeley: University of California Press.
- Fearon, James D., 1991. "Counterfactuals and Hypothesis Testing in Political Science". *World Politics* 43(2).
- Flyvbjerg, Bent, 2003/2004. "Fem missförstånd om fallstudieforskning". *Statsvetenskaplig tidskrift* 106(3).
- George, Alexander, 1979. "Case Studies and Theory Development: The Method of Structured Focused Comparison", i P.G. Lauren (red.) *Diplomacy: New Approaches in History, Theory and Policy*. New York: The Free Press.
- George, Alexander & McKeown, Timothy J., 1985. "Case Studies and Theories of Organizational Decision Making". *Advances in Information Processing in Organizations* 2.
- Gerring, John, 2004. "What Is a Case Study and What Is It Good For?" *American Political Science Review* 98(2).
- Hall, Peter A., 2003. "Aligning Ontology and Methodology in Comparative Research", i Mahoney, James & Rueschemeyer, Dietrich (red.) *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haydu, Jeffrey, 1998. "Making Use of the Past". *American Journal of Sociology* 104(2).
- Katzenstein, Peter J., 1985. *Small States in World Markets*. Ithaca: Cornell University Press.
- Katzenstein, Peter J. (red.), 1978. *Between Power and Plenty*. Madison: University of Wisconsin Press.
- King, Gary, Keohane, Robert O. & Verba, Sidney, 1994. *Designing Social Inquiry*. Princeton: Princeton University Press.
- King, Gary, Keohane, Robert O. & Verba, Sidney, 2004. "The Importance of Research Design", i Brady, Henry E. & Collier, David (red.) *Rethinking Social Inquiry*. Lanham: Rowman and Littlefield.
- Kohli, Atul, Evans, Peter, Katzenstein, Peter J., Przeworski, Adam, Hoerber Rudolph, Susanne, Scott, James C & Skocpol, Theda, 1996. "The Role of Theory in Comparative Politics". *World Politics* 48(1).
- Laitin, David, 2002. "Comparative Politics: The State of the Subdiscipline", i Katznelson Ira & Milner, Helen V. (red.), *Political Science: The State of the Discipline*. New York: Norton.
- Lieberman, Evan, 2001. "Causal Inference in Historical Institutional Analysis". *Comparative Political Studies* 34(9).
- Lindvall, Johannes, 2004. *The Politics of Purpose*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Olsson, Stefan, 2000. *Den svenska högerns anpassning till demokratin*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Yin, Robert K., 2003. *Case Study Research*. London: SAGE.

■ De offentliga tjänstemännens värdegrunder – hur genomförs normativ analys för självvärdering?

HANS WREBER¹

ABSTRACT

Values of the public servants – How is normative analysis for self-evaluation conducted? It is important for public administration to make qualified guesses about the future. The public administration does therefore conduct evaluations of their own activities, which later can be a basis for political decision-making. To be able to scrutinize and value results from these evaluations it is important to focus on how evaluations are made in public administration. One neglected field of research is how evaluators in public administration justify the desirable in self-evaluations and what values the justification is built on. In order to do empirical studies of how the desirable is justified a model of analysis is necessary. The model presented in this article is based on the division between intuition and explanation, where the latter is further divided into deontological, teleological and character-based explanations.

1. Att se in i framtiden

Även om vissa personer skulle hävda motsatsen, finns det ingenting som tyder på att framtiden är förutbestämd. Och om framtiden ändå skulle vara det, finns det ingenting som med säkerhet pekar på hur den kommer att te sig. Framtiden är vanligtvis ett osäkerhetsmoment. Men det finns inget val, vi kan inte bortse från framtiden bara för att den är osäker. Vi får helt enkelt försöka hantera situationen så gott som det går.

Att leva och inte ha någon bild av framtiden skulle vara mycket svårt. Troligtvis skulle vår vardag handla om att ordna mat för dagen och säkra artens fortlevnad, men mer som en konsekvens av människan som biologisk organism än som en tänkande varelse med en vag uppfattning om framtiden. Nu är våra liv och vårt samhälle mer komplicerade än så. Vi behöver skapa oss en uppfattning, om än en osäker uppfattning, om framtiden för att kunna leva det liv vi gör och för att kunna ha det samhälle som vi har.

¹ PhD Hans Wreber är verksam som chef för utredningsavdelningen vid Rikstrafiken. E-post: hans.wreber@rikstrafiken.se

Vår uppfattning om framtiden bygger vi på information. Vi har hela tiden behov av att få information om en mängd saker och gärna ifrån olika håll. Inför ett beslut som ska vara giltigt i framtiden vill vi gärna ha information om vad som har hänt tidigare, om hur situationen ser ut just nu och om hur vi tror att framtiden kommer att se ut. Att se in i framtiden handlar om att utifrån några faktorer, och inte sällan med ett stort mått av tillskriven rationalitet och kausalitet, göra kvalificerade gissningar. Ett sätt att göra bättre kvalificerade gissningar om framtiden är att analysera vad som har hänt tidigare vid liknande situationer. Utvärderingar kan vara ett sätt att ta fram underlag för att göra dessa kvalificerade gissningar om framtiden.

Att göra kvalificerade gissningar om framtiden är inte bara något som är viktigt för enskilda individer, utan också något som upptar en del av organisationers verksamhet. Offentlig förvaltning är inget undantag. Den offentliga förvaltningen genomför därför också själv utvärderingar av sin egen verksamhet, utvärderingar som senare kan ligga till grund för politiskt beslutsfattande. För att vi bättre ska kunna granska och värdera resultat från utvärderingar, och i förlängningen även de politiska besluten, är det viktigt att uppmärksamma vilka värdegrunder som finns bland utvärderare inom offentlig förvaltning. Det ger naturligtvis en stor mängd möjliga områden att studera. Denna artikel behandlar emellertid ett smalt område.

Såvitt kan bedömas, finns det ingen forskning som behandlar hur offentliga tjänstemän genomför normativ analys. Inte heller finns det tidigare forskning som rör värdegrunder, som är relaterade till normativ analys. Däremot finns det forskning om värdegrunder inom offentlig förvaltning i allmänhet. Ett viktigt

svenskt bidrag kommer från Lennart Lundquist, som diskuterar värdegrunder i termer av offentligt etos. Offentligt etos är "de fundamentala föreställningarna om hur vårt samhälle bör styras" (Lundquist 1998: 53). Det omfattar då en bred uppsättning gemensamma värden. En liknande ansats hade också Tarschys och Eduards som genom termen administrativ ideologi syftade till "statsförvaltningens värdemönster" (Tarschys & Eduards 1975: 64). Det är sådana värdegrunder som är av särskilt intresse i denna forskningsambition.

Denna artikel handlar om hur man empiriskt kan analysera hur utvärderare inom offentlig förvaltning argumenterar för mål för självvärdering. Eller med andra ord: artikeln syftar till att presentera en modell för att empiriskt analysera hur offentliga tjänstemän genomför normativ analys för självvärdering. Analysmodellen är ett steg för att besvara den övergripande frågan: vad är de offentliga tjänstemännens värdegrunder?

Artikeln innehåller inledningsvis en kort beskrivning av hur utvärdering inom offentlig förvaltning har uppfattats inom statsvetenskaplig forskning. Därefter följer en presentation av självvärdering och måluppfyllelsemodellen. Slutligen diskuteras normativ analys, värden inom offentlig förvaltning och en modell för att analysera hur normativ analys genomförs.

2. Utvärdering av offentlig förvaltning

Att offentlig förvaltning skulle ha en utvärderingsfunktion uppmärksammades inte i den tidiga statsvetenskapliga grundlitteraturen. Den bild, som i jämförelse med idag är mycket snäv, av den offentliga förvaltningen som presenterades i

svensk statsvetenskaplig litteratur från 60- och 70-talen, var att förvaltning i allmänhet var "de speciella funktioner som blir nödvändiga när en viss verksamhet för att bli utförd kräver samverkan mellan flera personer" (Molin, Månsson & Strömberg 1969: 13) och där den offentliga förvaltningen kan ses som "ett instrument för förberedelse och förverkligande av politiska intentioner" (Molin, Månsson & Strömberg 1969: 67). Lundquist menade i början av 70-talet att förvaltningens funktion huvudsakligen är "tillämpning av de auktoritativa besluten, men att förvaltningen har även andra funktioner, t ex artikulering av krav" (Lundquist 1971: 11). Att den offentliga förvaltningen kunde få allt större möjligheter att verka självständigt, och därigenom arbeta med självvärdering, uppmärksammades visserligen redan i slutet av 1960-talet, men där författarna konstaterade att diskussionen om egenintresset "måste på grund av avsaknad av egentliga forskningsresultat bli mera kortfattad och mindre konkret" (Molin, Månsson & Strömberg 1969: 363).

Tidigare statsvetenskaplig forskning uppmärksammade dock utvärdering som ett medel för extern kontroll. Förutom kontroll genom folkvalda och centralt verkställande organ, kunde även särskilda organ utföra kontroll av den offentliga förvaltningen. Dessa särskilda kontrollorgan kunde exempelvis vara riksdagsrevisorererna, justitieombudsmannen (JO), statskontoret eller riksrevisionsverket. Lundquist menade på liknande sätt att den auktoritativa beslutsfattaren ytterst också beslutar om kontroll, men att kontrollen kan utföras av olika organ. Förutom ovan nämnda exempel pekade Lundquist även på kontroll av justitiekanslern (JK), statsrevisionen och förvaltningsdomstolarna. (Lundquist 1971: 97)

Även om den offentliga förvaltningens utvärderingsfunktion inte specifikt nämnades, visade forskning på att den ändå till viss del existerade, dock inte explicit uttryckt som utvärdering. Tarschys och Eduards (1975) pekade på att de så kallade Petitaanvisningarna till viss del var en form av utvärdering, som myndigheterna använde för att argumentera för höjda anslag från statsmakterna. Genom Petitaanvisningarna fick riksdag och regering "administrativ feedback" (Tarschys & Eduards 1975: 115).

Idag är bilden av offentlig förvaltning emellertid delvis en annan. Förutom att formellt bereda och implementera politiska beslut, har offentlig förvaltning möjligheter att agera självständigt inom givna politiska ramar, bland annat som en följd av mål- och resultatstyrning. Beslutande organ definierar målen för förvaltningens verksamhet, medan förvaltningen själv får bestämma hur dessa mål bäst uppnås (Pierre 1994: 128). Regeringen har behållit kontrollen över de principiella frågorna, men har lämnat alltmer till att avgöras inom den statliga förvaltningen (Lundquist 1992: 131). Den offentliga förvaltningen har därigenom fått större inflytande över sin verksamhet och budget. Genom att den offentliga förvaltningen har fått större inflytande genomför den också utvärdering av sin egen verksamhet, även om flera av de tidigare nämnda organen finns kvar för att utöva extern kontroll.

Offentliga myndigheter har idag också en formell roll att utvärdera sig själv. Varje myndighet ska varje år lämna in en årsredovisning för föregående år. I årsredovisningen ska myndigheterna bedöma sin verksamhet i förhållande till de uppställda målen. Det medför i praktiken att myndigheterna arbetar med självvärdering. Offentlig förvaltning har alltså idag en mer uttalad roll att utvärdera sin egen

verksamhet. Utvärdering inom offentlig förvaltning handlar delvis om att utvärdera sin egen verksamhet för att få kunskap om beslut som man själv har fattat utifrån givna politiska mål.

3. Självvärdering inom offentlig förvaltning

Utvärderingar kan vara ett sätt att få underlag för kvalificerade gissningar om framtiden. Att göra kvalificerade gissningar ryms inom ramen för samlingsbegreppet 'delivery analysis', vilket är en inriktning inom policyanalysen som omfattar vad som händer med offentlig policy efter beslutsfattandet. Forskningsfältet kom särskilt att utvecklas under och efter 1970-talet, då "it became evident that policy-making in so many areas had not achieved its stated goals, or that those goals had not been well defined, so students of public policy began to shift their attention from inputs and processes towards the withinputs, outputs and outcomes" (Parsons 1995: 457).

'Delivery analysis' omfattar i sin tur flera olika områden, däribland utvärdering (Parsons 1995: 457). Ur ett policyanalytiskt perspektiv kan utvärdering ses som "ex-post bedömningar av offentliga handlingslinjer eller programs ändamålsenlighet" (Premfors 1989: 132). Vedung definierar mer generellt utvärdering som en "noggrann efterhandsbedömning av utfall, slutprestationer eller förvaltning i offentlig verksamhet, vilken avses spela en roll i praktiska beslutssituationer" (Vedung 1998: 20). Utvärderingar kan också vara "systematisk bedömning av påtänkta åtgärder" (Vedung 1998: 21), sk. ex ante bedömningar. Såväl ex post som ex ante utvärderingar kan vara sätt att ta fram un-

derlag för att göra kvalificerade gissningar om framtiden.

Utvärdering kan i sig delas in i åtminstone fyra delar. Vedung (1998: 106) menar att utvärdering kan delas in i:

- den som tar initiativ till utvärdering
- den som finansierar
- den som utför och
- den som använder utvärdering.

Självvärdering är en form av utvärdering, där den avgörande skiljelinjen ligger i utförandet, dvs. upplägg, datainsamling, analys och rapportering samt att utvärderingen rör egen verksamhet. Definitionsmässigt rör självvärdering alltså den som utför utvärdering av sin egen verksamhet.

Utvärderingar kan genomföras av olika skäl med olika konsekvenser. Vedung (1998) skiljer mellan utvärderingar som dels syftar till att kontrollera förvaltningen, dels syftar till att främja kunskap för förvaltningen. Syftet med utvärderingar bör också, enligt somliga, vara styrande för hur utvärderingen organiseras, dvs. om man väljer intern eller extern utvärdering. Love (1991) menar att för utvärderingar som har ett kontrollerande syfte är det mer lämpligt med extern utvärdering. En extern utvärderare har lättare att upprätthålla objektiviteten och att en extern utvärdering ger större tyngd i en konflikt-situation. Ett av de viktigaste argumenten till att välja extern utvärdering istället för självvärdering är objektiviteten. Det anses i allmänhet svårt att utvärdera sin egen verksamhet och samtidigt upprätthålla objektiviteten.

För kunskapsfrämjande utvärderingar är självvärdering bättre, eftersom det kan göras mer effektivt av inom området kunniga personer. Love (1991) pekar vidare på att fördelarna är att utvärderaren redan innan självvärderingen har kunskap om och relationer inom verksamheten. Att ha kunskap om verksamheten medför att ut-

värderaren tidigt kan arbeta fram en väl anpassad metod. Relationer till verksamheten innebär att det blir enklare i planering inför självvärderingen, men även att resultaten enkelt kan återföras till verksamheten. Resultaten kan genom självvärdering också bli mer tillgängliga och lättare att göra nyttiga.

Självvärdering har också sina nackdelar. Visserligen kan utvärderaren ha viktig kunskap om verksamheten som gör det möjligt att väl anpassa metoden, men samtidigt kan utvärderaren sakna nödvändig specialkunskap för utvärderingen. Att arbeta med självvärdering kan också innebära att det blir svårt med nytänkande och att det finns en risk för egoistiskt tänkande. Det kan också bli svårare med extern spridning av resultaten.

3.1 Måluppfyllelsemodellen

Det finns flera modeller för att utvärdera (offentlig) verksamhet, oavsett skäl och konsekvenser. Vedung delar in utvärderingar i flera modeller, som ekonomiska modeller, institutionella modeller och substansmodeller. Ekonomiska och substansmodeller tar utgångspunkt i mål, förväntningar och önskemål. Ekonomiska modeller uppmärksammar också särskilt kostnader. Institutionella modeller är, till skillnad från de två övriga, inriktade mot de aktörer som genomför utvärderingen och utifrån vilket regelverk det ska ske. Substansmodeller är inriktade på resultat av offentlig verksamhet med utgångspunkter i mål, förväntningar eller önskemål om resultat och vilka indikatorer som ska väljas. Substansmodeller består i sin tur bland annat av måluppfyllelsemodellen.

Måluppfyllelsemodellen handlar om relationen mellan verksamhet och insatsmå-

len (Vedung 1998: 50). Måluppfyllelsemodellen bygger i sin enkelhet på dels om utfall ('output') och slutprestationer ('outcome') stämmer överens med de beslutade målen, dels om det beror på insatsen (Vedung 1998: 52). Det första handlar om att mäta utfallets eller slutprestationernas överensstämmelse med de beslutade målen, medan det andra handlar om att mäta effekten av insatserna. Självvärdering av offentlig förvaltning handlar då, utifrån måluppfyllelsemodellen, om att mäta utfallets eller slutprestationernas överensstämmelse med målen och att mäta effekten av insatserna.

Att arbeta utifrån en måluppfyllelsemodell innebär tre steg: (i) att bestämma mål, (ii) att undersöka hur mål har uppnåtts och (iii) att analysera hur insatsen har bidragit till att mål har uppnåtts. I denna, till synes enkla, utvärderingsmodell, kan svårigheter uppkomma redan i början av utvärderingsprocessen. En nödvändig förutsättning för måluppfyllelsemodellen är att bestämma vilka mål som ska vara utgångspunkt för utvärderingen. Att ställa upp dessa mål är ibland svårt. Svårigheterna att bestämma mål till grund för utvärdering är inte på något sätt en ny fråga. Nilstun menade för närmare tjugo år sedan att "identifiera politiska mål är i många fall problematiskt – i synnerhet om man har relativt höga anspråk på precision och operationalisering" (Nilstun 1985: 321). Vedung benämner denna måluppfyllelsemodellens svaghet som oklarhetsargumentet (Vedung 1998: 56). Problemet är att mål, genom dess ibland förekommande otydlighet eller mångtydighet, inte alltid kan tjäna som utgångspunkt för utvärdering. Målen kan också vara motstridiga och svåra att relatera till verksamheten (jfr Love 1991: 86).

4. Normativ analys och de offentliga tjänstemännens värdegrunder

Att sätta upp mål för självvärdering är att genomföra normativ analys, eftersom normativ analys är att ställa upp det önskvärda och att rättfärdiga detta (jfr Lundquist 1998: 52). Det är emellertid nödvändigt att det önskvärda är tillräckligt tydligt för att en självvärdering ska kunna ge tillförlitliga resultat och slutsatser. Att bestämna mål, dvs. att bestämma det önskvärda, för självvärdering handlar dock mer om att tolka än att identifiera mål. När de ibland otydliga, mångtydiga, motstridiga och till verksamheten svårrelaterade målen blir föremål för utgångspunkt för självvärdering i en måluppfyllelsmodell, måste dessa göras tydliga, entydiga, konsekventa och till verksamheten relaterade mål. Normativ analys är därför till stor del en tolkningsprocess (jfr Nilstun 1985).

Eftersom normativ analys till stor del är en tolkningsprocess är rättfärdigandet mycket viktigt. Rättfärdigandet är, som nämndes ovan, del av den normativa analysen (jfr Lundquist 1998: 52). Rättfärdigandet är också uttryck för utvärderarnas värdegrunder. Att förstå vilka värdegrunder som ligger till grund för rättfärdigandet av det önskvärda, ger bättre möjligheter att kritiskt granska och värdera självvärderingar, men även de politiska beslut som följer av dem. Genom att empiriskt analysera hur offentliga tjänstemän genomförs normativ analys för självvärdering, kan de offentliga tjänstemännens värdegrunder diskuteras.

Forskning om värden är en del av den statsvetenskapliga disciplinen politisk kultur. Crothers och Lockhart menar att kultur visserligen är svårt att definiera, men att forskare ändå samlas kring idén om

kultur som "certain mental orientations or predispositions: peoples' beliefs, values, and affective commitments" (Crothers & Lockhart 2000: 1) och att dessa i olika omfattning påverkar handling. Däremot är det inte korrekt att påstå att politisk kultur förklarar handling, eftersom politisk kultur "seldom direct and seldom operates alone" (Elkins & Simeon 2000: 34). Det är mer riktigt att påstå att politisk kultur, bland många andra faktorer, påverkar men bestämmer inte agerande (Almond 2000: 9-10).

Begreppet värde är också svårt att hantera, eftersom det inte verkar finnas någon allmänt accepterad definition. Det kan ifrågasättas om det överhuvudtaget är möjligt att finna en sådan definition. En genomgång av forskning inom flera discipliner visar att begreppet värde är oklart både mellan och inom olika discipliner (van Deth & Scarbrough 1998: 24). Van Deth och Scarbrough (1998) refererar till Kmiecik (1976), att en genomgång av runt 4 000 publikationer resulterade i runt 180 olika definitioner av termen värde.

Detta har försökt hanterats av van Deth och Scarbrough (1998). Deras strategi är att istället för att hitta en gemensam definition, söker de efter gemensamma delar i olika definitioner. Utan att återge deras diskussion här (se istället van Deth & Scarbrough 1998), menar de att ett värde kan ses som "conceptions of the desirable which are not directly observable but are evident in moral discourse and relevant to the formulation of attitudes. For heuristic purposes, we understand these conceptions as hypothetical constructs, which constrain attitudes" (van Deth & Scarbrough 1998: 46).

Vilka värden ingår då i offentligt etos? Lundquist (1998) menar att offentligt etos måste rekonstrueras genom att ta hänsyn till flera olika källor, eftersom det inte är

tydligt vilka värden offentligt etos omfattar. Nya värden kan också utvecklas, och äldre bytas ut (Kernaghan, 2002). Värden behöver inte vara konstanta. Värden kan också vara konkurrerande, inte heller behöver de vara desamma inom all offentlig förvaltning.

Lundquist (1998) visar i sin bok på hur offentligt etos kan diskuteras utifrån olika infallsvinklar. En utgångspunkt är att de offentliga tjänstemännens offentliga etos måste diskuteras utifrån deras roll inom det demokratiska systemet. En konsekvens blir då att all diskussion om offentligt etos är beroende på hur man ser på demokrati och var man väljer att lägga tyngdpunkten. Problemet är att en uppsättning värden, som utgör ett offentligt etos som är allmänt giltigt, knappast är möjligt att presentera.

En slutsats är att det saknas såväl normativ som empirisk forskning, som kan vara utgångspunkter för att analysera hur offentliga tjänstemän rättfärdigar det önskvärda och vilka värden som detta rättfärdigande grundas i. De generella värdena för offentlig förvaltning, som Lundquist diskuterar, kan inte helt och hållet utan vidare antas vara giltiga för utvärderare som genomför normativ analys för självvärdering. Vilka värden som bör vara giltiga för grupper inom offentlig förvaltning, exempelvis utvärderare, är dock ett intressant forskningsområde att arbeta vidare med.

5. En modell för att analysera hur det önskvärda rättfärdigas

Eftersom statsvetenskaplig förvaltningsforskning inom området saknas, är ett sätt att konstruera en modell för att empiriskt analysera hur offentliga tjänstemän ge-

nomför normativ analys för självvärdering att utgå från hur andra, mer filosofiskt inriktade, forskare har argumenterat för hur normativ analys kan ske.

Normativ analys kan delas in i några undergrupper. Den första indelningen, för att analysera hur normativ analys kan ske, är mellan begreppen intuition och förklaring (Malnes 1999). Lindensjö (2004) menar också att rättfärdigande kan ske genom intuition (jfr Garofalo & Geuras 1999). Både Lindensjö samt Garofalo och Geuras ger en mer nyanserad bild av förklaringsinriktningen. Garofalo och Geuras menar att den senare kan delas in i deontologiska, teleologiska förklaringar och karaktärsinriktade förklaringar ('character-based theories'). Lindensjö menar att genomföra normativ analys genom förklaringar kan ske genom naturalistiskt och begreppsanalytiskt perspektiv samt genom konstruktion samt själv- och traditionstolkning. Badersten (2005) argumenterar i sin tur i huvudsak för ett vetenskapsorienterat synsätt. Badersten menar att analysen bör ske genom att fokusera på utgångspunkter, ställningstaganden, argumentation, intersubjektivitet, empiriskt material och slutsatser. Slutligen anser Nilstun (1985) att normativ analys bör ske från ett begreppsanalytiskt perspektiv, även om han inte använder den terminologin. Han menar att bestämning av mål kan analyseras genom begreppen normalt språkbruk, motsägelsefrihet och systematik.

Vad står då dessa begrepp för? Såväl Malnes (1999) som Lindensjö (2004) pekar på att innebörden av begreppet intuition kan ses i betydelsen av övertygelse. Intuition innebär också att man inte använder andra argument för sin övertygelse, förutom sin egen ståndpunkt. Därmed är också intuition endast litet teoretiskt komplext (Garofalo & Geuras, 1999: 57).

Ibland kan det vara nödvändigt med ytterligare argument för sina ställningstaganden, exempelvis när det gäller att värdera olika intuitiva ståndpunkter. Detta kan ske genom att ytterligare förklara varför ett ställningstagande är riktigt. Begreppet förklaring kan då ses som intuitionens motsats i den meningen att det krävs ytterligare argumentation för vilka hänsynstaganden som har betydelse för en normativ uppfattning.

Garofalo och Geuras (1999) gör en uppdelning mellan deontologiska, teleologiska och karaktärsinriktade etiska teorier. Dessa teorier går att använda för en analysmodell av förklaringsinriktad normativ analys. Deontologiska förklaringar omfattar argument där den normativa analysen inte sker utifrån eventuella konsekvenser av tolkningar av mål, utan istället utifrån etiska och moraliska ställningstaganden. Dessa ställningstaganden är inte medel för andra mål, utan står för sig själva. Till skillnad från deontologiska förklaringar, tar teleologiska förklaringar hänsyn till de konsekvenser som tolkningar av mål medför. Slutligen, rör karaktärsinriktade förklaringar de enskilda personerna. Det önskvärda rättfärdigas genom enskilda individers egenskaper.

Deontologisk, teleologisk och karaktärsinriktad normativ analys kan vidare delas in i flera olika former. Inom den politiska filosofin finns åtminstone fem exempel på olika former av förklaringar, som naturalism, vetenskaplighet, begreppsanalys, konstruktion samt själv- och traditionstolkning. Naturalism handlar om att utifrån empiriska observationer avgöra vad som är önskvärt. Med andra ord, genom att utgå från hur något är kan man komma fram till hur något bör vara. Vetenskaplighet är att genom att använda vetenskapliga arbetsätt rättfärdiga en normativ ståndpunkt. Badersten (2005)

menar att normativ analys på vetenskaplig grund bör bygga på att utgångspunkterna är specificerade och rättfärdigade, att goda skäl för ställningstaganden och egna tolkningar förs fram, att argumentationen är logisk, komplett och motsägelsefri, att slutsatsen är intersubjektiv och härledd från utgångspunkterna, att föra fram källkritik för det empiriska materialet samt att slutsatsen är rimlig och relevant.

Begreppsanalys är filosofisk analys av begrepp. Begreppsanalys handlar om att bestämma begreppens innebörd och relationer mellan varandra, men även om begreppen är förenliga och vad dessa implicerar. Nilstun (1985) menar mer konkret att normativ analys bör ske med utgångspunkt i begreppsanalysen. Han menar att det är eftersträvansvärt att analysen bygger på normalt språkbruk, motsägelsefrihet och systematik. Med normalt språkbruk menar Nilstun att målformuleringen ska tolkas i enlighet med ordbokens och språklärans regler. Med motsägelsefrihet menar han att formuleringen ska antas följa den elementära logikens krav. Slutligen innebär systematik att tolkaren ska se målformuleringen som en sammanhängande helhet.

Med konstruktion menas att intuition berättigas genom principer eller teorier. Lindensjö menar att "idén är att finna en mer objektiv grund för det politisk-teoretiska resonerandet genom att finna en procedur varigenom politiska värden mera tillförlitligt kan berättigas" (Lindensjö 2004: 251). Slutligen kan normativ analys ske genom själv- och traditionstolkning, där tanken är att kulturen är grunden för rättfärdigande.

Vetenskaplighet och konstruktion kan dock återfinnas som olika förklaringsformer. Vetenskaplighet handlar delvis om att etiska regler ska efterlevas, vilket i så fall hamnar som en deontologisk förklar-

Figur 1. En modell om hur det önskvärda rättfärdigas.

INTUITION			
FÖRKLARING	DEONTOLOGI	Naturalism	Empiriska observationer
		Vetenskaplighet	Utgångspunkter Ställningstaganden Argumentation Intersubjektivitet Empiriskt material Slutsatser
		Begreppsanalys	Språkbruk Motsägelsefrihet Systematik
		Konstruktion	Rationalitet
		Själv- och traditionstolkning	Kultur
	TELEOLOGI	Vetenskaplighet	Forskningsetik
		Konstruktion	Utilitarism
	INDIVIDERS KARAKTÄR		

ing. Men diskussioner om forskningsetik innebär också att det teleologiska synsättet blir viktigt, eftersom forskningsetiken ibland handlar om konsekvenser av forskningen. Diskussion om konsekvenser av ett vetenskapligt synsätt kan också återfinnas vid normativ analys.

Vidare kan konstruktion vara såväl en form av deontologi som teleologi. Ett exempel på deontologisk förklaring som konstruktion är rationalitet. Rationalitet är ett sätt att genomföra normativ analys utan att nödvändigtvis se till konsekvenserna av en rationell tolkning. Utilitarism är å andra sidan ett exempel på konstruktion som teleologisk förklaring, där konsekvenserna av en tolkning är i fokus.

Sammanfattningsvis kan den ovanstående diskussionen beskrivas som en analysmodell – en modell för att empiriskt analysera hur normativ analys genomförs, dvs. hur det önskvärda rättfärdigas (fig. 1.)

Avslutningsvis kan sägas att forskningsområdet om hur normativ analys genomförs av offentliga tjänstemän och vilka värderingar som ligger till grund för den saknas. Ur ett statsvetenskapligt perspektiv är emellertid kunskapen viktig att bygga upp. Offentlig förvaltning får en allt tydligare roll att utvärdera sin egen verksamhet och utvärderingar är viktiga underlag för politiskt beslutsfattare. Det ger att det är alltmer viktigt att förstå hur och på vilka värdegrunder som självvärderingar inom offentlig förvaltning genomförs. Genom att empiriskt analysera hur normativ analys genomförs och utifrån vilka värderingar, ger det oss större möjligheter att kritiskt granska och värdera resultat från självvärderingar och de politiska beslut som självvärderingarna ligger till grund för.

Referenser

- Almond, Gabriel, 2000. "The study of political culture", s 5-20 i Crothers, Lane & Lockhart, Charles (red), *Culture and politics: a reader*. New York: St. Martins' Press.
- Badersten, Björn, 2005. "Att studera det önskvärda – om värdeanalys och normativ metod", *Statsvetenskaplig tidskrift* 106, s 207-220.
- Crothers, Lane & Lockhart, Charles (red), 2000. *Culture and politics: a reader*. New York: St. Martins' Press.
- Elkins, David & Simeon, Richard, 2000. "A cause in search of its effect, or what does political culture explain", s 21-38 i Crothers, Lane & Lockhart, Charles (red), *Culture and politics: a reader*. New York: St. Martins' Press.
- Garofalo, Charles & Geuras, Dean, 1999. *Ethics in the public service*. Washington: Georgetown University Press.
- Kernaghan, Kenneth, 2000. "The post-bureaucratic organization and public service", *International Review of Administrative Sciences* 66, s 91-104.
- Kmieciak, Peter, 1976. *Wertstrukturen und Wertwandel in der Bundesrepublik: Grundlagen einer interdisziplinären empirischen Wertforschung mit einer Sekundäranalyse von Unfragedaten*. Göttingen: Schwartz.
- Lindensjö, Bo, 2004. *Perspektiv på rättvisa*. Göteborg: Daidalos.
- Love, Arnold L., 1991. *Internal evaluation: building organizations from within*. Newbury Park: Sage.
- Lundquist, Lennart, 1971. *Förvaltningen i det politiska systemet*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundqvist, Lennart, 1992. *Förvaltning, stat och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundqvist, Lennart, 1998. *Demokratiens väktare*. Lund: Studentlitteratur.
- Malnes, Raino, 1999. *Filosofi för statsvetare*. Lund: Studentlitteratur.
- Molin, Björn, Månsson, Lennart & Strömberg, Lars, 1969. *Offentlig förvaltning: stats- och kommunalförvaltningens struktur och funktioner*. Stockholm: Bonnier.
- Nilstun, Tore, 1985. Att identifiera mål i offentlig politik, *Statsvetenskaplig tidskrift* 88, s 321-330.
- Parsons, Wayne, 1995. *Public policy: an introduction to the theory and practice of policy analysis*. Cheltenham: Elgar.
- Pierre, Jon, 1994. *Den lokala staten: den kommunala självstyrelsens förutsättningar och restriktioner*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Premfors, Rune, 1989. *Policyanalys: kunskap, praktik och etik i offentlig verksamhet*. Lund: Studentlitteratur.
- Tarschys, Daniel & Edwards, Maud, 1975. *Petita: Hur svenska myndigheter argumenterar för högre anslag*. Vällingby: Publica.
- Van Deth, Jan W. & Scarbrough, Elinor (red), 1998. *The impact of values*. Oxford: Oxford University Press.
- Vedung, Evert, 1998. *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.

■ Utlåtande angående sökande till anställning som professor i Statskunskap vid Uppsala universitet

Inledning

Vid ansökningstidens utgång hade den rubricerade anställningen åtta sökande. Två av dessa, professor Walter Carlsnaes, Uppsala och docent Steven Saxonberg, Uppsala, har återtagit sin ansökan. De sex kvarvarande sökande till tjänsten är professor Gaudenz Assenza, Jena, professor Bo Bengtsson, Uppsala, docent Li Benich-Björkman, Uppsala, professor Torbjörn Bergman, Umeå, docent Eric K. Stern, Stockholm samt docent Anders Westholm, Uppsala.

Vårt utlåtande består av en gemensam del där vi beskriver och värderar var och en av de sökande. Eftersom flertalet sökande presenterar en omfattande och intressant vetenskaplig produktion är vi relativt utförliga i denna del. Vi anger också vårt gemensamma ställningstagande vad avser de sökandes behörighet för den aktuella professuren, varefter huvudkandidaterna nomineras. I var sin individuell del rangordnar vi sedan huvudkandidaterna.

Vi har tagit del av de behörighetskrav som angetts i utlysningen och den anställningsordning som gäller vid Uppsala universitet. Vi har särskilt noterat att vid tillsättningen av denna anställning skall vikt fästas främst vid vetenskaplig och pedagogisk skicklighet, varvid särskild vikt skall fästas vid den vetenskapliga skickligheten. Denna skall ha visats genom självständiga forskningsinsatser som i betydande grad överstiger vad som krävs för docentkompetens.

Vi har också noterat att vid bedömningen av den pedagogiska skickligheten skall hänsyn tas till erfarenhet av planering, genomförande och utvärdering av undervisning samt av handledning och examination. Vidare noterar vi att administrativ skicklighet och skicklighet att utveckla och leda verksamhet skall beaktas. Samarbetsförmågan skall värderas. Hänsyn skall också tas till den sökandes benägenhet att samverka med det omgivande samhället liksom villigheten att informera om forskning. Den sökande skall kunna undervisa på både engelska och svenska.

Gaudenz Assenza

Gaudenz Assenza (f.1968) är för närvarande visiting professor vid Friedrich-Schiller-Universität Jena. Han tog sin Bachelor of Arts vid Middlesex University Business School, Master in Public Administration vid John F. Kennedy School of Government, Harvard University och Doctor of Philosophy vid St Antony's College i Oxford. Sedan 1999 har han varit gästprofessor vid bland annat universitetet i Tromsø. År 2005 förklarades han "docentkompetent" (privatdozent) på basis av sin habilitationsavhandling.

Vetenskapliga, pedagogiska och administrativa meriter

Assenza söker anställning enligt de rutiner som är gängse eller vanliga i internationella sammanhang. Istället för att lämna in sin doktors- och habilitationsavhandling och andra publikationer har Assenza sam-

manställt ett behändigt och överblickbart kompendium innehållande en redogörelse för sina vetenskapliga, pedagogiska och administrativa meriter, publikationsförteckning, information om en bokserie, förteckning över undervisning, tre rekommendationsbrev om pedagogisk skicklighet, kopior på akademiska betyg och sju "samples" av vetenskaplig skicklighet. Hans förteckning över publikationer (tio sidor) innehåller fem monografier (av vilka två är medförfattade), fyra redigerade böcker, fjorton bokkapitel, alla medförfattade, sex tidskriftsartiklar, av vilka fem är medförfattade, tio vetenskapliga rapporter, fem "conference proceedings", fem planerade läroböcker samt över tjugo texter som han kallar "current work" som ingår i New Book Series.

De sju texter, två tidskriftsartiklar och fem rapporter, som lämnats in för bedömning handlar om miljöpolitik, energipolitik och klimatpolitik. I ett fall har en recension av två av Assenzas böcker lämnats in för bedömning. Det betyder att det finns sex texter att utvärdera. I två andra fall har endast en engelsk sammanfattning av en tidskriftsartikel i Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica Politologica lämnats in. De övriga texterna omfattar fallstudier (country reports) av "energy efficiency" i Belarus, Kazakstan, Bulgarien, Ryska federationen och Ukraina. United Nation Economic Commission for Europe är uppdragsgivare. FN-rapporterna innehåller intressanta fakta och faktaanalyser.

Ett karaktäristiskt drag i de inlämnade texterna är avsaknaden av en klar formulering av ett statsvetenskapligt forskningsproblem och påföljande statsvetenskaplig empirisk analys. Den pedagogiska meriteringen innehåller ett positivt rekommendationsbrev från Valdosta State Universi-

ty, ett positivt rekommendationsbrev från Civic Education Project, som inte är anknutet till något universitet och en ranking över lärare i statsvetenskap vid Jena Universitet. De administrativa meriterna består av ett projekt av "tredje uppgiften karaktär", ett projekt som är tänkt att utveckla samarbetet mellan universiteten och de politiska instanserna.

Ur bedömningssynpunkt aktualiserar de återopade handlingarna frågan om den internationella sökande har fått tillräcklig information om vilket slags arbeten som bör återopas och lämnas in för granskning. En granskning av utlysningstexten om den aktuella professorsanställningen visar dock att tillräcklig information har lämnats. Den samlade bedömningen är att Gaudenz Assenza inte har presenterat tillräckligt många meriter för att förklaras behörig för en anställning som professor i statsvetenskap.

Bo Bengtsson

Bo Bengtsson (f.1947) innehar sedan 1971 en civilekonomexamen från Handelshögskolan i Stockholm. Han tog en licentiatexamen 1993 och disputerade 1995 i statsvetenskap vid Uppsala universitet. År 2000 erhöll han en oavlönad docentur i statsvetenskap vid Uppsala universitet.

Under perioden 1971-1994 var han anställd vid Statens institut för byggnadsforskning som utredare och forskare och mellan 1995 och 2005 var han universitetslektor i statsvetenskap, särskilt bostadspolitik vid Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF) och Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet. Sedan 2005 är han professor i statsvetenskap, särskilt bostads- och urbanpolitik.

Vetenskapliga meriter

Bo Bengtsson presenterar en omfattande publikationslista. Arton verk är rubricerade som monografier, redigerade volymer och publicerade rapporter och elva arbeten är artiklar i vetenskapliga tidskrifter. I dessa båda kategorier ingår en doktorsavhandling av sammanläggningskaraktär som, förutom av dess sammanfattningsdel, består av tio artiklar och andra skrifter. Fjorton artiklar i antologier redovisas också, liksom ett antal artiklar i Nationalencyklopedin och vad som benämns populärvetenskapliga arbeten. Övriga arbeten består av recensioner, kommentarer och fjorton opublicerade alster. Av redovisade monografier, artiklar i tidskrifter och kapitel i antologier är nio samförfattade eller samredigerade med andra forskare. Sju arbeten är publicerade i utländska specialtidskrifter.

En av Bo Bengtssons huvudambitioner har varit ”--- att åstadkomma en korsbefruktning mellan statsvetenskaplig teori och empiriska frågor kring boende och bostadspolitik”. Han lyckas på ett bra sätt identifiera skärningspunkten mellan stat och marknad. Det är de generella teorierna om välfärdsstaten, demokrati och rättvisa som intresserar honom och som ger perspektiv och spänst åt framställningen. Bengtsson arbetar förtjänstfullt på både makro- och mikronivå. På makronivå återfinns vi idéanalys, strategisk analys och policyanalys. På mikronivå är det enkätmaterial som ofta är den empiriska basen för hans analys. Metodarsenalen anpassas på ett skickligt sätt till de aktuella analysnivåerna.

Bengtssons arbeten om jämförande politik och jämförande metod, liksom hans analys av fallstudiemetoden, håller god klass och vittnar om ett säkert omdöme. Bengtssons intresse för politisk teori är framträdande, vilket torde ha bidragit till

att han förmått formulera en metodologisk helhetssyn.

Det är den rationalistiska teoribildningen som han ser som ett perspektiv och spelteorin, som tillsammans präglar hans vetenskapssyn. Han vill gärna vidareutveckla dessa teorier och för att nå detta mål väjer han inte för att gå i polemik mot de vetenskapliga auktoriteterna på området. Han lanserar en kombination av spelteori och processpåring, som sannolikt har en god utvecklingspotential. Detta gäller också hans plädering för en kombination av historisk processpåring och internationella jämförelser.

Doktorsavhandlingen är på många sätt signifikativ för Bengtssons sätt att arbeta. Vi möter en energisk forskare som reflekterar principiellt och noggrant, som gärna söker en självständig analytisk position och som har förmågan att koppla helhetsgrepp på mycket stora empiriska material. Han är konceptuellt kreativ, men inte alltid en avgränsningarnas mästare då han väljer fokus. Avhandlingen är extensiv och omfattar över 600 sidor och innehåller, liksom delar av Bengtssons övriga produktion, en hel del uppreningar.

Då Bengtsson skriver tidskriftsartiklar visar han att han behärskar också ett komprimerat format, både vad avser logisk struktur, begreppsbildning och empiriska illustrationer. Detta omdöme gäller t.ex. för den utmärkta artikeln *Housing as a Social Right: Implications for Welfare State Theory*, liksom för ett skarpsinnigt teoretiskt arbete som han författat tillsammans med Peter Sommerville, *Constructionism, Realism and Housing Theory*.

Någon gång kan man i Bengtssons produktion också iakttaga den i empiriskt avseende specialiserade forskarens benägenhet att antingen övertolka materialet eller ägna sig åt ”overstretching” då begreppsapparaten konstrueras.

Under senare år har Bengtsson bedrivit forskning om demokrati, inflytande och socialt kapital i bostadsområden och då genomfört två större empiriska projekt med omfattande enkäter som underlag. Sedan 2003 leder Bengtsson ett stort projekt, finansierat av RJ och FAS, med titeln *Etnisk organisering och politisk integration i storstaden*. Som vanligt är Bengtsson generös i sin presentation av infallsvinklar och arbetet innebär en breddning av hans empiriska insatser. Intresset förskjuts från bostadssektorn till andra arenor. Det svenska materialet är hämtat från Stockholm. Intresset för komparation tillgodoses av att projektet ingår i ett europeiskt nätverk vars forskare bedriver motsvarande studier i några andra storstäder. Det är fråga om ett uppslagsrikt komparativt perspektiv.

I en antologi på temat *Föreningsliv, makt och integration* inom ramen för den Integrationspolitiska maktutredningen utvecklar Bengtsson en modell med fyra vägar till politisk integration via föreningsengagemang, varvid han utnyttjar intervjumaterial från det europeiska projektet.

Sammanfattningsvis: Bengtsson visar god förståelse för vad olika typer av empiri kräver av forskaren och hans samlade vetenskapliga produktion gör med sina väl underbyggda konklusioner ett solitt intryck. En kraftfull och energisk forskningsinsats har skapat en progressiv utvecklingskurva. Återstår att kommentera Bengtssons pedagogiska och administrativa meriter.

Pedagogiska meriter

Bengtsson debuterade som akademisk lärare i början på nittioalet, vilket resulterade i en undervisningsinsats som seminarielärare och examinator på B-nivån fram till 1995 på nästan 200 timmar. Undervisningen ägde rum vid den Statsvetenskapli-

ga institutionen i Uppsala. Under perioden 1995 till 2005 var han seminarieledare och uppsatsexaminator på C- och D-nivåerna vid samma institution, varvid han undervisade cirka 700 timmar. Bengtsson har också medverkat på forskarutbildningens metodkurs och då undervisat om teorianvändning, fallstudier och jämförande metod. Ett begränsat antal undervisningstimmar kan registreras vid Högskolan i Gävle/Sandviken. Den totala undervisningsvolymen uppgår till ca. 1200 lektors- och professorstimmar.

När det gäller doktorandhandledning kan noteras att Bengtsson har varit huvudhandledare för två doktorander som ännu inte disputerat och biträdande handledare för fyra doktorander, av vilka två har disputerat. Han har vidare medverkat i interna granskningsgrupper. Han har deltagit i den samhällsvetenskapliga fakultetens forskarhandledarkurs och kurs i pedagogisk utbildning. Vad som även bör tilläggas är att Bengtsson i sin ansökan ansträngt sig att redogöra för sin pedagogiska grundsyn samt medförfattat en rapport om pedagogiskt utvecklingsarbete.

Administrativa meriter

Bo Bengtssons administrativa erfarenheter ligger i huvudsak utanför universitetsmiljön, även om det kan förmodas att han, då han verkade som lärare vid den Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala, hade viss egen administration knuten till undervisningen.

Under ett antal år under 80-talet var Bengtsson forskningssekreterare vid SIB. Hans starkaste meritering är dock hans omfattande erfarenhet av forskningsarbete och som ledare av forskningsprojekt. Det är uppenbart att hans administrativa handlag är gott. Projekten är välskötta och tyder på betydande samarbetsförmåga. Bengtssons energi och entusi-

asm inför de uppgifter han tagit på sig förefaller ha haft positiva smittoeffekter på andra projektdeltagare.

På det internationella planet kan nämnas att han framgångsrikt deltagit i ENHR (*European Network for Housing Research*). Han har lett arbetsgrupper inom denna organisation och ansvarat för workshops vid de årliga konferenserna som han flitigt deltagit i.

Detta engagemang, liksom andra inslag i Bengtssons meritlista, tyder på att han fullgott kan undervisa också på engelska.

Bengtsson har varit aktiv som forskningsinformatör och han har också lämnat bidrag till statliga utredningar. Hans kontakter med det omgivande samhället får därför anses vara tillfredsställande.

Li Bennich-Björkman

Li Bennich-Björkman (f. 1960) blev filosofie kandidat vid Uppsala universitet 1984 och disputerade i statsvetenskap vid samma universitet 1991. År 1997 erhöll hon en oavlönad docentur i statsvetenskap vid Uppsala universitet. Vid samma universitet var hon kursassistent för Samhällsvetarlinjen 1984-86, forskarassistent i statsvetenskap 1993-1998 och är sedan 1999 anställd som universitetslektor. Bennich-Björkman var föräldraledig större delen av tidigt 1990-tal. Hon har även vistats utomlands i både Europa och USA som inbjuden gästforskare eller gästlärare. Vid sidan om sin anställning vid Uppsala universitet har hon arbetat som krönikör och ledarskribent vid Upsala Nya Tidning.

Vetenskapliga meriter

Bennich-Björkman har en omfattande publikationslista: fem monografier av vilka tre är på svenska och två på engelska (en kommande), två publicerade tid-

skriftsartiklar i peer-reviewed internationella tidskrifter, fyra tidskriftsartiklar på engelska under peer-reviewed bedömning av vilken en har nyligen accepteras för publicering, femton bokkapitel (med två som kapitel i SOU och fyra på engelska), fyra forskningsrapporter samt nio bokrecensioner för såväl svenska, internationella och populärvetenskapliga tidskrifter och tidningar. Förteckningen över publikationerna innehåller även ett urval av över tio konferenssuppsatser från europeiska, nordiska och svenska konferenser. Räknar vi bort konferenssuppsatserna och bokrecensionerna listar förteckningen tjugosex publikationer.

Bennich-Björkmans forskningskarriär spänner över fem olika områden: (1) kulturpolitik och korporatism; (2) forskningspolitik och organisation; (3) mångkulturalism och etnicitet; (4) socialisation, politisk kultur och normbildning samt (5) postkommunistisk politik. Hon skriver själv att valet av empiriskt forskningsområde har ingått i en medveten forskningsstrategi att förkovra sig empiriskt, teoretiskt och metodologiskt.

Hon skriver uppriktigt att detta medvetna val har kostnader i form av tidsinvesteringar som åtgår för att bygga upp ny kunskap, expertis och forskarnätverk. Samtidigt har Bennich-Björkman lyckats förena dessa olika empiriska fokuseringar med hjälp av ett teoretiskt ramverk kring hur kollektiva kulturer (i hennes fall forskningsmiljöer, skolor, landsting, partier, regeringar, stater) etableras, utövas och förändras.

Hennes forskningssatsning tar sig utryck i en intressant kombination av olika teoretiska perspektiv och ett intressant urval av empiriska studier. Teoretiskt handskas hon med makt, institutionalism, socialt kapital, förändring, politisk kultur och rationellt handlande som används för att

beskriva, förstå och förklara individens positionering i komplexa miljöer (individens betydelse för institutioner, institutioners betydelse för individuellt handlande, spänning mellan individ och struktur, makroorienterade värderingssystem och värderingsförändringar på individnivån). Empiriskt har hon forskat om kulturpolitikens statliga institutionalisering, forskningslivet vid svenska universitet, barnuppföstran, svenska grundskolor, de baltiska staterna, populärkulturen, globalt medborgarskap, den mångkulturella staten och svensk sjukvård. Metodologiskt har Bennich-Björkman arbetat med policyanalys, textanalys, något med kvantitativ analys, men betoningen ligger på intervjumetoden och nu även biografiska elitintervjuer. En metodologisk röd tråd är komparation.

Epistemologiskt betyder hennes teoretiska, metodologiska och empiriska val ett ställningstagande för forskning som "kommer nära människors sätt att tänka och se på världen snarare än att befinna mig högt ovanför denna realitet". Ett annat karaktäristiskt drag är hennes lyhördhet för nya teoretiska rön och "heta" empiriska problem.

Doktorsavhandlingen *Statsstödda samhällskritiker. Författarautonomi och statsstyrning i Sverige* (1991, Tiden) som handlar om relationerna mellan författarna och staten under 1900-talet, framväxten av förvaltningsstrukturer och kopplingen till aktörsanalys är ett gott exempel på denna medvetna vetenskapliga strategi. Avhandlingen präglas av "Uppsala-statsvetenskapens forskningskultur" som utmärker sig inom fältet historisk idéanalys och rationellt handlande. I avhandlingen utvecklar hon denna forskningsprofil genom en teoretisk diskussion av institutionalisering. Avhandlingen visar Bennich-Björkmans förtjänstfulla användning av aktuel-

la teoretiska rön samt hennes förmåga att håller ihop olika teoretiska tråder och ett stort empiriskt material. Denna publikation liksom boken *Innovative Research. The Inner Life of University Departments* (Pergamon 1997) och de flesta andra inlämnade texterna vittnar om hennes förmåga att prestera en teoretiskt styrd och systematisk empirisk undersökning som innehåller intressanta och samhällsrelevanta forskningsresultat.

Bennich-Björkmans nuvarande forskningssatsning om "struktur och aktör" i postkommunistiska stater vidareutvecklar hennes intresse för sambandet mellan individens värderingssyn/handling och samhällsstruktur. Hon tar sig an den aktuella debatten om "culturalists vs. rationalists" t.ex. genom att empiriskt undersöka och jämföra estländare i exil i en homogen kultur med stark välfärdsstat (Sverige) med ett marknadsorienterat invandrarsamhälle (Kanada) och en tredje grupp som är kvar i Estland samt att forska kring "state capture" och korruption i Estland. Bokmanuskriptet *Strangers or Soulmates? Culture, Institutions and the Estonian Interwar Generation* (som vid utlysningstillfället granskades av Palgrave series Political Evolution and Institutional Design) samt flera andra internationella publikationer inom detta forskningsprojekt behandlar frågor om betydelsen av politiskt kulturellt arv, "institutional designing" och informella nätverk för politisk utveckling. Hon utnyttjar tidigare forskning på ett föredömligt sätt och positionerar sina egna resultat i teoridiskussionerna. Hon lyckas dock inte fullt ut att hålla ihop det breda teoretisk perspektivet och en stor mängd data. Bokmanuskriptet kräver i vissa kapitler en skrivomgång till.

Bennich-Björkman har varit framgångsrik i konkurrensen om externa forskningsmedel. En del av hennes veten-

skapliga gärningar är dock beställningsverk. Högskoleverket och Vårdalstiftelsen/Uppsala kommun/Prioriteringscentrum har bland annat finansierat rapportutgivningen.

En text som särskilt bör lyftas fram är bokkapitlet "Dr Spock och medborgardygden", en välskriven, nästan förförisk text om generationernas betydelse för medborgardygder. På ett utmärkt sätt används teoretiska perspektiv och tidigare forskning i en intresseväckande analys av "fun-morality". Samtidigt visar kapitlet några brister i Bennich-Björkmans beläsenhet. Aktuella forskningsrön om risk-samhälle, reflexivitet och behovet av förnyelse inom medlemsorganisationers, som bär upp den representativa demokratin för att möta de nya kraven, saknas i en framställning som annars har fått beröm inom och utanför den vetenskapliga världen.

Sammanfattningsvis: Bennich-Björkman är en mycket driven forskare. Trots föräldraledighet och en benägenhet att inte vilja bli expert inom endast ett empiriskt fält, har hon presterat ett flertal mycket imponerande verk som kombinerar flera teoretiska perspektiv med omfattande empiriska undersökningar. Hon levererar intressanta, samhällsrelevanta och ofta icke-förutsedda forskningsresultat.

Pedagogiska meriter

Li Bennich-Björkman har medverkat i undervisningen sedan 1986. Hon förklarar sin avsaknad av en kurs i universitetspedagogik på följande sätt: "När jag och mina meddoktorander började undervisa förekom överhuvudtaget inga pedagogiska kurser eller någon annan form av träning" och därför har "jag gått den långa vägen" och framförallt genom egna förvärvade erfarenheter och trial and error utvecklats pedagogiskt. Hon har ansträngt sig att

lämna en utförlig redogörelse för sin pedagogiska verksamhet med intyg, smakprov på kursutveckling och reflektioner kring lärarrollen.

Hon har undervisat på samtliga nivåer samt varit handledare inom forskarutbildningen sedan 1995. Sammanlagt har hon undervisat ca 2000 timmar. Hon har även deltagit i pedagogiskt utvecklingsarbete i form av ett projekt i samarbete med den Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg och ingått i ett omfattande arbete att lägga om A-kursen under början av 2000-talet.

Läroboksförfattarskap, populärvetenskaplig verksamhet och samverkan med det omgivande samhället ingår i hennes pedagogiska meriter.

Hon har handledt fem doktorander som disputerat. Sammanlagt har hon varit huvudhandledare för två doktorander, ensam handledare för två doktorander och biträdande handledare för två andra doktorander. Vitsordet från studierektorn för forskarutbildning är att Bennich-Björkman är en av de mest engagerade handledarna vid institutionen. Hon har medverkat i interna granskningsgrupper, fungerat som fakultetsopponent och ingått i betygsnämnder.

Administrativa meriter

Bennich-Björkman har haft flera meriterande administrativa uppdrag: studierektor för forskarutbildningen 1996-1997; ansvarig projektledare för ett tvärvetenskapligt forsknings- och utbildningssamarbete mellan flera universitet; projektledare från 1998 för medarbetare och forskningsassistenter; ledamot i Uppsala universitets Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnd och dess arbetsutskott 2000-2003; ledamot i Vetenskapsrådet; sakkunnig; ledamot i redaktionskommittén för några

tidskrifter samt granskare för peer-reviewed tidskrifter.

Torbjörn Bergman

Torbjörn Bergman (f. 1957) fick sin fil.kand. från Umeå universitet 1986, disputerade i Umeå 1995 och blev forskarsistent i statsvetenskap 1995-2001. 1999 blev han förordnad som universitetslektor i Umeå. Han blev oavlönad docent 2002 och professor 2005. Under sin doktorandtid var han Fulbright Graduate Exchange Student vid University of Minnesota och Riksdagsstipendiat. Han var gästforskare vid statsvetenskapliga institutionen vid University of California, San Diego 1999-2000.

Vetenskapliga meriter

Sammanlagt trettioåtta texter finns med i Torbjörn Bergmans publikationsförteckning. De innefattar en monografi (doktorsavhandlingen), sex redigerade böcker, ett par tidskriftsnummer av temakaraktär, arton kapitel i redigerade böcker samt fjorton tidskriftsartiklar i peer-reviewed internationella tidskrifter. Vad som kännetecknar Bergmans vetenskapliga produktion är att han forskar tillsammans med en grupp internationellt framstående forskare och ingår som viktig deltagare i ett forskningsnätverk om jämförande parlamentarisk demokrati. De flesta av hans publikationer är samförfattade, skrivna på engelska och till största delen utgivna på ansedda internationella förlag eller publicerade i framstående statsvetenskapliga tidskrifter. Hans produktion inrymmer publikationer också på franska och tyska.

Bergmans vetenskapliga produktivitet är slående och imponerande. Det är inte bara det att han har funnit en bra grupp statsvetare att samarbeta med i konferens-, nätverks- och publikationssamman-

hang. Han har också vara primus motor som t.ex. redaktör för ett temanummer av *Scandinavian Political Studies* (2004) som handlade om parlamentarisk demokrati i Skandinavien och huvudsökande för forskningsmedel från Riksbankens Jubileumsfond för nätverkets vetenskapliga verksamheter. Redaktörerna för *Scandinavian Political Studies* betonar Bergmans betydelse för temanumret: "His contribution has been important to the high quality of this issue." I detta temanummer skriver Bergman tillsammans med Kaare Strom den utmärkta inledningsartikeln "Shifting Dimensions of Citizen Control", som ger en koncis, informativ, kontextualiserad, systematisk och välskriven översikt över den teoretiska inramningen av nätverkets forskningsprogram. Han skriver en egen artikel om Sverige, som i viss mån påminner om doktorsavhandlingen, *Constitutional Rules and Party Goals in Coalition Formation. An Analysis of Winning Minority Governments in Sweden*.

Redan under doktorandtiden var Bergman en internationellt orienterad forskare. "Formation Rules and Minority Governments", som ingår i avhandlingen, publicerades i *European Journal of Political Research* 1993 och är en text som citeras i flera olika sammanhang. Hans avhandlingsarbete började vid University of Minnesota och han var vid detta tidiga tillfälle deltagare i ECPRs Manifesto Research Group.

I doktorsavhandlingen använde han historisk institutionalism och rationellt handlande för att teoretisera sin forskning om partisystem och parlamentarism. Flera kännetecken på Bergmans sätt att forska framträdde redan då. Han (1) publicerar gärna forskningsrön från delar av stora projekt i internationella tidskrifter, (2) samarbetar med välkända och viktiga forskare, (3) visar att han är expert på sitt

ämne genom sin goda kunskap om tidigare teoretiska och empiriska forskning, (4) har förmågan att hitta ett "unikt" problem inom ett tämligen utforskat område, (4) undersöka sitt forskningsproblem teoretiskt och empiriskt, (5) har förmåga att använda abstrakt teori på ett sofistikerat sätt, (6) integrerar befintliga data och egen insamlade data, (7) använder metodtriangulering samt (8) kan få fram intressanta och relevanta forskningsresultat om Sverige med hjälp av jämförelse med andra länder. Doktorsavhandlingen är ett moget verk.

Sedan doktorsavhandlingen har Bergman skrivit flera samförfattade publikationer som handlar om "parliamentary democracy and the chain of delegation". Varje länk i kedjan studeras noggrant av Bergman och hans forskningskollegor. Vissa av hans egna bidrag i serien visar att han fortsätter att hålla samma forskningskvalitet som i tidigare publikationer. Detta omdöme gäller också hans förmåga att arbeta med stora mängder data, använda tidigare forskning på ett effektivt sätt och leverera klara forskningsresultat. Några alster saknar dock den teoretiska skärpa som karaktäriserar doktorsavhandlingen.

Bergman har också involverat andra Umeå-statsvetare i sitt stora nätverk och publikationsprojekt. Ett exempel är att en yngre forskare som bidrog med forskningsassistens ingick i den stora och viktiga publikationen *Accountability in Parliamentary Democracies* (Oxford University Press, 2003) och är medförfattare till några kapitel. Torbjörn Bergman fungerar som en av redaktörerna och ensam kapitel författare och medförfattare. I internationella och numera ibland även i svenska sammanhang är det viktigt vilket författarnamn som kommer först i samförfattade publikationer. En första författare eller "lead author", vars namn bryter bok-

stavsordningen, signalerar vilken forskare som har varit mest betydelsefull i sammanhanget. Bergman förekommer i några fall som första författare till länderorienterade och övergripande analytiska kapitel.

I vissa fall känner man igen resonemangen om Sverige från tidigare texter. I andra fall blir man imponerad över den analytiska insatsen. Boken granskar sjutton västeuropeiska länder utifrån ett institutionellt perspektiv. Den presenterar ett omfattande teoretiskt och empiriskt inriktat forskningssamarbetet med mycket relevanta och generaliseringsbara forskningsrön. Med hjälp av teorier om rationellt handlande, institutionalism och agentskap drar forskargruppen slutsatser om det parlamentariska systemets fördelar och nackdelar i jämförelse med andra styrelseskick. Som få svenskar har Bergman med detta forskningssamarbete ingått i ett "monster project". Boken visar att Bergman och hans kollegor har lyckats hantera ett mycket omfattande empiriskt material.

Bergman har fortsatt att studera parlamentariska system. I en kommande samförfattad artikel i *Government & Opposition* (2006) lanseras uttrycket "contract parliamentarism" för att förklara minoritetsregeringsstyrelsen i Sverige och Nya Zeeland.

Sammanfattningsvis: Bergman har en imponerande vetenskaplig meritförteckning. Hans internationella verksamhet visar hur en svensk forskare som studerar svensk politik både kan nå en internationell publik och vetenskaplig framgång. Dessutom illustreras hans förmåga att forska effektivt och professionellt i påtagligt konkurrensinriktade miljöer.

Pedagogiska meriter

Bergman har undervisat på alla universitetsnivåer men framförallt i forskarutbild-

ningen. Det är uppenbart att hans breda internationella erfarenhet indikerar att han kan undervisa på engelska. Antalet undervisningstimmar framgår inte i ansökningshandlingarna. I grundutbildningen har han undervisat sedan 1990 i kurser som handlar om politisk teori, forskningsdesign och metod. Han har också varit kursansvarig för uppsattsseminarier och har utvecklat kurser. Studierektorn för grundutbildningen intygar att Bergman spelade en central roll i omvandlingen av en kurs om författningspolitik (tillsammans med juridiska institutionen) som nu utgår ifrån "problem-based learning methods". Han har läst Lärarkunskap steg I och II som ingår i det universitetspedagogiska programmet vid Umeå universitet och ansträngt sig i sin ansökan att förklara sin pedagogiska syn. Han får goda vitsord för sin doktorandhandledning. Sex doktorander i statsvetenskap (tre som huvudhandledare och tre som b-handledare) och en i juridik har disputerat. För tillfället har Bergman två doktorander.

Som en pedagogisk merit bör nämnas att Bergman har engagerat doktorander och postdoc-forskare i sitt forskningsnätverk, forskningsplanering och publikationer samt författat läromedel. Boken *EU och Sverige: ett sammanlänkat statsskick* (2005) författades av statsvetare i Umeå och inkluderar tre doktorander.

Administrativa meriter

Bergmans främsta administrativa merit är hans viktiga roll i det internationella forskningssamarbetet. Han har organiserat vetenskapliga arbetsgrupper och konferenser samt fungerat som projektgranskare för forskningsfinansiärer och för åtta framstående tidskrifter. Han har varit sakkunnig och ledamot i betygsnämnder. Han har också varit framgångsrik med ansökningar om externa forskningsmedel.

Eric K. Stern

Eric Stern (f. 1965) innehar en B.A. och en Master of Social Science examen. Han disputerade 1999 i statsvetenskap vid Stockholms universitet. Han har verkat som lärare och forskare vid universiteten i Stockholm och Uppsala. Han är förordnad som universitetslektor vid sistnämnda universitet. F.n. är han tillförordnad professor vid Försvarshögskolan. Sedan 2004 är han dessutom föreståndare (director) vid CRISMART (*The National Center for Crisis Research and Training*).

Stern presenterar en publikationslista på drygt fyrtio arbeten, bestående av en bok, bokkapitel och tidskriftsartiklar. Han står som ensam författare till tio arbeten. Stern har insänt tio publikationer för bedömning och av dessa har han ensam producerat hälften. Vi möter således en författare som gärna samarbetar med andra forskare. En blick på publikationslistan avslöjar genast att han valt, eller accepterat, att samarbeta med synnerligen välrenommerade vetenskapsmän, såsom Alexander George, Margaret Hermann och Bengt Sundelius.

Ur bedömningssynpunkt aktualiseras då ett klassiskt problem: Hur självständig eller originell är respektive deltagare i ett gemensamt projekt? Det övergripande intrycket i Sterns fall är att han i hög grad har inspirerats och påverkats av sina äldre och mer erfarna kolleger, men att hans egna insatser är betydande och i flera avseenden självständiga. Med kompetens och lyhördhet har han således deltagit i ett internationellt orienterat nätverk av forskare. Möjligen bör Stern i framtiden söka en något friare position som forskare om han skall kunna maximera sin originalitet och i högre utsträckning figurera som "lead author" i kommande texter.

Ett dominerande och karakteristiskt drag i Sterns vetenskapliga produktion är hans intresse för beslutsfattande i krissituationer och krishantering. Efterhand har detta forskningsfält expanderat från beslutsfattande och kommunikation i stressituationer, till organisering av krisprevention och till krisers efterbörd, såsom ansvarutkrävande, inläring och traumatisering.

Även om krisfenomenet varit centralt för Stern bör det slås fast att hans produktion inte är ensidig eller påtagligt smal, utan studierna är perspektivrika och hans aspektseende är nyanserat. Detta omdöme gäller för såväl metodologin som det teoretiska arbetet. Och antalet empiriska fall har efter hand också ökat. Stern markerar via en rad studier sitt intresse för exempelvis komparativ politik, politisk psykologi, miljöpolitik, säkerhetspolitik, terrorism och studier av presidenter. Den internationellpolitiska teoribildningen och begreppsapparaturen präglar dock i hög grad Sterns arbeten, även i de fall som empirin inte berör internationell politik.

Avhandlingen, *Crisis Decisionmaking: A Cognitive Institutional Approach* (1999), är delvis en uppföljning av ett stort forskningsprogram, som bl.a. resulterat i boken *Krishantering på svenska* (1997) som presenterar ett ramverk, konstruerat av Sundelius och Stern, för hur stater hanterar situationer som hotar grundläggande värden och präglas av osäkerhet och högt besluts-tempo.

Särskild uppmärksamhet ägnas åt den lilla, nyligen bildade, gruppens dynamik ("the newgroup syndrome"). I avhandlingen kombinerar Stern en organisations-teoretisk, nyinstitutionell approach med kognitiva aspekter. Det psykologiska perspektivet är välkommet och får extra tyngd när man som Stern adderar ett institutionellt analytiskt tänkande. Ansvariga

aktörers politiska beredskap, planerings- och prognosförmåga får därmed en intressant belysning. Huvudfallet är den svenska krishantering i samband med Tjernobylyckan 1986. Resultaten från huvudfallet jämförs sedan med en studie av den misslyckade amerikanska interventionen i Grisbukten på Kuba 1961. Komparationer görs också med de fall som finns i den databank som upprättats inom forskningsprogrammet *Crisis Management in the Baltic Sea Region*. Möjligen kan det hävdas att de jämförande empiriska applikationerna är väl heterogena och att analysen därmed förlorar något både av sin generaliserande och illustrativa kraft.

De metodologiska kommentarerna i avhandlingen är emellertid genomgående kloka och välavvägda. Slutledningarna är omsorgsfullt formulerade och några övertolkningar förekommer knappast. Stern visar en sympatisk respekt för de etablerade analytiska traditioner och forskare som han refererar till. Han undviker att uppträda i lånta fjädrar. Sammanfattningsvis: Avhandlingen är av god kvalitet. Det empiriska materialet är solitt och vi möter en teoretiskt medveten författare som på ett behärskat sätt försöker utveckla befintlig teoribildning. Hans behandling av grupp-beteende och grupppsykologi är både i teoretiskt och empiriskt avseende klart intresseväckande.

De teoretiska ambitionerna återfinns också i publikationer av senare datum. Behandlingen av nationella trauman, inläringsteorier och teorier om agenda-setting och exekutivt beslutsfattande bör särskilt omnämnas, liksom orsakerna bakom strategisk överraskning. Av betydande intresse är också transitionsstudierna som berör de baltiska staternas krishantering.

Sterns ambition att integrera och jämföra praktikernas och teoretikernas perspektiv är lovvärd och underlättas av att han

förfogar över ett stort antal fallstudier som skapar komparativa möjligheter. Hans förmåga att framställa komprimerade, men ändå kompletta, litteraturoversikter som grund för de analytiska ramverk han vill skapa bör också omnämnas. Någon gång önskar man att Stern kunde vara mer ifrågasättande och mera offensivt söka efter oklarheter och logiska blottor i de framställningar som är föremål för hans intresse.

De teoretiska arbetena är i denna del av Sterns produktion inte alltid särskilt djuplodande, utan ibland är det snarare fråga om idéer som förannonserar en mer fullödig teoretisk insats. En ambitiös insats som syftar till att konstruera ett mer komplett och sammanhängande teoretiskt ramverk kräver oftast ett större utrymme än vad en artikel erbjuder, särskilt om man vill kombinera den teoretiska framställningen med empiriska applikationer.

Sammanfattningsvis: Vi möter en forskare med ett gott professionellt handlag, en egenskap som förfinats genom att Stern, som påpekats ovan, ingått och ingår i ett internationellt nätverk av högkvalificerade forskare. Mot denna bakgrund är det inte ägnat att förvåna att han lyckats publicera sina alster i ansedda, internationella tidskrifter och på välrenommerade internationella förlag. Stern har också varit en flitig deltagare i internationella konferenser.

Pedagogiska meriter

Stern har verkat som akademisk lärare vid Stockholms universitet, Uppsala universitet och Försvarshögskolan. Hans totala undervisningserfarenhet, inklusive en lärarinsats på fem hundra timmar för analytiker och praktiker, uppgår till ca två tusen undervisningstimmar. Han har verkat på samtliga nivåer inom grundutbildningen, vilket ger honom en varierad pedagogisk

erfarenhet. Det har varit fråga om såväl generella översiktskurser i internationell politik och statsvetenskap som kurser på Sterns specialområden såsom kriser och krishantering. Ett stort antal magisterstudenter har haft honom som handledare.

Sterns pedagogiska intresse framgår av att han utvecklat interaktiva undervisningsmetoder. Han har också medverkat vid utformandet och planeringen av pedagogiska fallstudietekniker och rollspel. Stern är säkerligen en god pedagog, vilket inte minst hans meritlista indikerar, men handledarmeriterna på doktorandnivån är inte så tunga. Han hade vid ansökningsstidens utgång ännu inte varit huvudhandledare för någon egen doktorand och ännu har ingen doktorand som Stern varit biträdande handledare för disputerat. Denna omständighet bör dock ses mot bakgrund av att praxis varierar mellan universiteten i landet när det gäller vilka pedagogiska krav som skall gälla för en professor. Av betydelse är också vilken tillgång det finns på doktorander i en tid då nyrekryteringen sviktar. Han lämnar inget intyg om att han har deltagit i någon handledarkurs eller kurs i pedagogisk utveckling och har inte heller redovisat sin pedagogiska grundsyn.

Administrativa meriter

Som noterades inledningsvis är Stern sedan 2004 föreståndare (director) för CRISMART, som är ett internationellt forskningscentrum med ett tjugotal anställda och en årlig budget på ca. tio miljoner kronor. Stern bedömer själv att den administrativa insatsen är likvärdig med en prefekts arbetsbelastning vid en måttligt stor statsvetenskaplig institution.

Under perioden 1998-2000 var han vetenskaplig koordinator för CM Baltic Project. Han hade motsvarande uppdrag 2000-2003 vid *CM Europe Program* and

CRISMART och han var "training director" vid CRISMART mellan åren 2002 och 2004.

Stern är sedan år 2004 tillförordnad professor vid Förvarshögskolan. Det framgår inte av ansökningshandlingarna vilka eventuella administrativa uppgifter som är knutna till denna tjänst.

Sterns administrativa skicklighet är inte obetydlig, men meriteringen ligger i huvudsak utanför universitetsmiljön och omfattar t.ex. inte i någon större utsträckning kursadministrativt ansvar, vilket trots allt får betraktas som en begränsning då det gäller en anställning vid en stor universitetsinstitution med dess många varierande administrativa uppgifter.

En sammanvägning av Sterns prestationer ger vid handen att hans främsta styrka ligger på det vetenskapliga planet. Hans internationella publicering och det internationella forskarsamhällets acceptans av hans produktion visar att denna är av god kvalitet. Under lång tid har han presenterat forskningsresultat som utgör en habil komplettering av en existerande komplex teoribildning om politiska krisfenomen. Förväntningen är nu att Stern kraftsamlar sin forskning på ett nytt teoretiskt och empiriskt område och då gärna förpackar resultaten i ytterligare en monografi.

Anders Westholm

Anders Westholm (f.1955) avlade fil.kand. examen 1979 vid Uppsala universitet och en Master of Arts in Political Science vid University of Michigan, Ann Arbor, 1979. Han avlade fil.dr. examen 1991 vid Uppsala universitet och 1992 erhöll han en oavlönad docentur i statsvetenskap vid samma universitet.

Westholm har under olika perioder varit forskningsassistent, forskare och forskarassistent vid den statsvetenskapliga in-

stitutionen i Uppsala. Sedan 1992 innehar han ett universitetslektorat i statsvetenskap vid Uppsala universitet.

Vetenskapliga meriter

Westholm presenterar en publikationslista som omfattar tjugofyra vetenskapliga skrifter bestående av böcker, tidskriftsartiklar, kapitel i antologier, utredningar och forskningsrapporter. Av de till bedömning insända tio verken är två monografier, varav en är författad tillsammans med två andra forskare. Vidare presenteras tre tidskriftsartiklar, varav en är samförfattad. Återstående skrifter består av bokkapitel och utredningsrapporter, däribland Maktutredningens huvudrapport och studier som publicerats som vetenskapliga förarbeten i Demokratiutredningens serie av forskarrapporter. Flertalet arbeten i den sistnämnda kategorin är samförfattade.

Westholm debuterade som socialisationsforskare och disputerade 1991, då han framlade sin doktorsavhandling *The Political Heritage: Testing Theories of Family Socialization and Generational Change*. Avhandlingen är en utmärkt prestation. Det metodologiska handlaget är säkert, kanske till en del beroende på att avhandlingen hade föregåtts av flera andra arbeten inom opinionsbildningsfältet. I mitten av 80-talet publicerades några högkvalitativa uppsatser som var resultatet av ett samarbete med en välkänd amerikansk socialisationsforskare, Richard Niemi. Westholm lämnade också ett bidrag till en internationell antologi. År 1989 publicerades en forskningsrapport från Maktutredningen, *Medborgarnas makt*. Övriga forskare var Olof Petersson (första författare) och Göran Blomberg. Maktutredningens huvudrapport *Demokrati och makt i Sverige* utkom året efter. I denna medverkade Westholm i sin egenskap av vetenskaplig huvudsekreterare. Han hade då redan varit medan-

svarig för den medborgarundersökning som hade genomförts 1987.

Tio år senare var han huvudansvarig för en uppföljande studie, vilket innebar en förstärkning av undersökningarnas komparativa potential. En andra undersökningsomgång genomfördes ett par år senare. Då kompletterades programmet med en paneldesign. Westholms komparativa ambitioner manifesteras genom hans deltagande i både nordiska och europeiska nätverk, omfattande tolv europeiska länder. Dessa undersökningar är inspirerade och präglade av det tidigare utvecklade, svenska medborgarundersökningskonceptet. Ett annat internationellt erkännande är att Westholm är en av redaktörerna till antologin *Citizenship, Involvement, and Democracy in Europe*. Han är dessutom medförfattare till fyra av bokens kapitel.

I Maktutredningens huvudrapport finns vidare återgiven en undersökning av makteliter för vilken Westholm hade huvudansvaret. Samma ansvar hade han för utredningens intressanta undersökning av näringslivets nätverk.

En utmärkande kvalitet för ovan nämnda arbeten är att de är väl genomarbetade och tekniskt solida. Vi får en komprimerad bild och analys av svensk politik och dess betingelser som vittnar om författarnas, inte minst Westholms, syntetiserande kapacitet och förmåga att producera, överblicka och tolka mycket stora empiriska material. Denna skicklighet kombineras med perspektivrikedom och teoretisk medvetenhet.

Utvärderingar av den svenska demokratis "hälsotillstånd" finns också återgivna i skrifter från *SNS Demokratiråd*, i vilket han var ledamot under tre år i slutet av nittio-talet.

Under det senaste decenniet har Westholm intresserat sig för formella modeller över den representativa demokratis

funktionssätt. Han har därvid kommit att polemisera mot internationella auktoriteter på området. Hans argumentation återfinns bl. a. i den prestigefyllda tidskriften *American Political Science Review*. Det finns flera andra exempel på artiklar, signerade Westholm, i välkända, av forskarsamhället granskade, tidskrifter.

Ett par andra arbeten bör särskilt kommenteras. Den ena är en fyndig artikel som publicerades 1992 och har titeln *Votes for Sale: The Logic of Power in Joint-Stock Companies*. Ett annat är ett bokkapitel i en av Demokratiutredningens forskarvolymer, som han författat tillsammans med Jan Teorell: *Att bestämma sig för att vara med och bestämma; Om varför vi röstar – allt mindre*. En nyanserad analys leder fram till tänkvärda synpunkter på detta demokratiska spörsmål.

Pedagogiska meriter

Som lärare har Westholm verkat vid den Satsvetenskapliga institutionen i Uppsala. Han debuterade i undervisningen som nyantagen doktorand 1979 och den sammanlagda insatsen fram till ansökningsdatum är ca. 2300 timmar varav 2100 timmar utgörs av lektorsundervisning.

Redan 1981 övertog han huvudansvaret för kursen i kvantitativ metodanalys inom forskarutbildningen, som han påverkade i riktning mot mer praktiska metodövningar, delvis mot bakgrund av sina erfarenheter från C-nivån. Forskarutbildningen har reformerats i integrerande riktning med avseende på kvalitativ och kvantitativ analys. Det är lätt att instämma med Westholm när han understryker behovet av att framhäva de metodologiska principer som i grunden förenar kvalitativa och kvantitativa forskningstekniker. Westholm har annars främst spelat en innovativ roll vid reformeringen av de kvantitativa momenten i metodutbildningen.

Från och med 1994 har Westholm koncentrerat sina lärarinsatser till handledning av forskarstuderande och studenter på C- och D-nivå. Han har också varit delansvarig för ett specialseminarium i politisk sociologi. Sedan höstterminen 2005 har han åter huvudläraransvar för institutionens metodutbildning.

Westholm har relativt omfattande erfarenhet som handledare. Han har hittills varit huvudhandledare för sex doktorander, varav fyra hade disputerat vid ansökningstillfället och två förväntades disputera under 2006. Han har också varit biträdande handledare för tre doktorander, varav en har disputerat. Westholm har varit framgångsrik som handledare även när avhandlingarna berört områden som legat utanför hans egna specialområden. Detta tyder på att Westholm håller god klass som handledare, har ett brett forskningsintresse och att han inte är ensidig i sin vetenskapssyn. Han har dock inte lämnat intyg att han deltagit i handledar- och pedagogisk utbildning och inte heller redovisat sin pedagogiska grundsyn.

Westholms vetenskapliga produktion på engelska, jämte de intyg som han bifogat, vidimerar att han väl behärskar också det engelska språket.

Beträffande den tredje uppgiften har Westholm via sitt engagemang i en serie uppmärksammade, forskningsbaserade utredningar, såsom Maktutredningen, Demokratiutredningen och Integrationspolitiska maktutredningen samt i SNS Demokratiråd, utnyttjat möjligheten att sprida forskningsresultat utanför universitetets värld.

Administrativa meriter

Under en femtonårsperiod, 1981 till 1995, var han IT-ansvarig vid den Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala. Den första tioårsperioden motsvarade tio måna-

ders heltidstjänst, men under de återstående fem åren intensifierades verksamheten och enligt Westholm själv krävde IT-arbetet då närmast ett heltidsengagemang från hans sida, till förfång för hans forskning.

Westholm var som framgått ovan vetenskaplig huvudsekreterare i Maktutredningen under perioden 1986-1991 och han var särskild utredare på halvtid för den Integrationspolitiska maktutredningen från september 2000 till maj år 2004.

Westholm är tungt meriterad när det gäller forskningsadministration. Som huvud- eller medansvarig har han initierat och genomfört en rad forskningsprojekt. Det är uppenbart att de många forsknings- och utredningsuppdrag som han erhållit, illustrerar det förtroende som forskningsråd och fonder visat honom.

Han har också haft uppgifter i internationella forskarnätverk. Sålunda är han medansvarig för nätverket *Citizenship, Involvement, Democracy, European Science Foundation*. Westholm saknar dock meriter av mera konventionell art, såsom arbete som studierektor, prefekt, stf. eller bitr. prefekt. Slutsatsen blir emellertid att han även i administrativt hänseende är behörig för en professur i statsvetenskap.

Sammanfattningsvis: Anders Westbergs vetenskapliga profil kan karakteriseras på följande sätt. Han är en väl kvalificerad empiriker, som är metodologiskt mångkunnig, men främst arbetar med kvantitativa tekniker. Han är teoretiskt medveten, vilket framgår av hans arbeten inom både den klassiska sociologin och rational-choice-traditionen. Westholm har kreerat formella modeller för den representativa demokratins funktionssätt och därvid inte utan framgång utmanat det internationella etablissemangets på området.

Westholm är en rutinerad lärare och handledare. Han har verkat på olika nivåer inom grundutbildningen och flera av de doktorander som han handlett har disputerat. Hans administrativa kompetensprofil är smalare och koncentrerad till forskningsadministration, en verksamhet som han emellertid skött framgångsrikt.

Urskiljande av huvudkandidater

Som framgått ovan betraktar vi Gaudenz Assenza som icke behörig till den aktuella anställningen. Övriga kvarstående sökande bedömer vi som behöriga. Det återstår att urskilja huvudkandidaterna.

Beträffande Eric Stern ser vi inte honom som en huvudkandidat, trots att vi önskar betona hans samarbetsförmåga och internationella orientering. Hans forskningsinsats är emellertid ännu inte fullt ut lika självständig som de sökande som här benämns huvudkandidater. I jämförelsen med de övriga behöriga sökande är han dessutom mindre pedagogiskt meriterad när det gäller doktorandhandledning.

Efter en sammanvägning av vetenskapliga kriterier såsom bredd, djup, produktivitet, internationaliseringsnivå och publiceringsform samt pedagogisk och administrativ meritering finner vi att Torbjörn Bergman och Li Bennich-Björkman har ett försteg framför övriga kandidater. Anders Westholm är en metodologiskt medveten, kvalificerad statsvetare, men han har en periodvis vikande produktivitet. Hans forskningsprofil är dessutom smalare än f.f.a Bennich-Björkmans.

Bo Bengtsson har en svagare internationell orientering än Bergman och i jämförelse med Bennich-Björkman en smalare forskningsprofil. Hans erfarenhet av administrativt ledarskap vid universitetet är

begränsad. Som doktorandhandledare har han mindre erfarenhet än Bergman och Bennich-Björkman.

Vår slutsats blir således att Torbjörn Bergman och Li Bennich-Björkman bör betraktas som huvudkandidater i den aktuella konkurrensen.

Individuell värdering

Michele Micheletti

Det är glädjande att se att så många kvalificerade forskare har sökt anställningen som professor i statsvetenskap vid Uppsala universitet. Det gäller nu att rangordna de två huvudkandidaterna, Torbjörn Bergman och Li Bennich-Björkman.

Vad gäller den vetenskapliga meriteringen är både Bergman och Bennich-Björkman drivna forskare. De har lett eller ingått i flera framgångsrika forskningsprojekt. De är väl publicerade och engagerade internationellt i såväl forskningsnätverk som konferenssammanhang. En annan gemensam karaktäristik är att de kombinerar ett intresse för teoretisering med gedigna stora empiriska undersökningar. Både Bergman och Bennich-Björkman lyckas få fram vetenskapligt intressanta och samhällsrelevanta forskningsresultat. Jag vill gärna lyfta fram att båda huvudkandidaterna och kanske mer Bergman än Bennich-Björkman engagerar sina medarbetare och doktorander i sina forskningsprojekt. Det är en viktig egenskap för en professor vid ett svenskt universitet.

Vad gäller den pedagogiska meriteringen lägger båda huvudkandidaterna tid på förnyelsearbete, som är ytterligare en viktig egenskap. Båda har också tillräcklig erfarenhet som lärare på alla universitetsnivåer. Bennich-Björkman har dock mer

undervisningserfarenhet och en bredare pedagogisk profil. Hon har i större utsträckning utvecklat en egen pedagogisk grundsyn. Hennes undervisning och engagemang i kursutveckling och kursplanering bekräftas av ett antal rekommendationsbrev. Här har hon ett försteg över Bergman. Båda har också handlett flera doktorander till disputation och får goda vitsord som handledare.

Båda huvudkandidater har goda administrativa meriter, har haft betydelsefulla externa uppdrag och samverkat med det omgivande samhället. Bergmans meriter är dock svagare än Bennich-Björkmans, som bland annat har varit studierektor för forskarutbildningen, ledamot i Uppsala universitets Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnd och ledamot i Vetenskapsrådet. Dessa uppdrag ger insikter som är betydelsefulla för en anställning som professor. Hon har ett försteg över Bergman även på dessa områden.

Särskild vikt skall fästas vid den vetenskapliga meriteringen. Under hela sin forskningskarriär har Bergman samarbetat med internationella forskare. Genom detta samarbete har han presterat flera imponerande publikationer, av vilka många är samförfattade. Han har satsat mer på publicering i internationella tidskrifter. Bennich-Björkman började som "solo" forskare och flertalet av hennes publikationer bär endast hennes författarnamn. Dessutom har hon satsat mer på att skriva monografier, som är en viktig merit i sammanhanget. Det finns andra viktiga skillnader i deras forskargärning. Bergman har i huvudsak valt att forska inom ett centralt fält inom statsvetenskap, nämligen jämförande parlamentarism. Han har därmed blivit en god statvetenskaplig expert på detta område. Bennich-Björkman har gjort ett annat medvetet val: hon har vågat att inte bli expert på ett enda område. Det

är imponerande hur hon har lyckats förnya sin forskning till att gälla olika områden och därvid producera flera publikationer av god vetenskaplig kvalitet. Bennich-Björkman är bredare både som teoretiker och empiriker än Bergman. Dessa egenskaper är viktiga för en anställning som professor på en stor institution.

Efter att ha noggrant bedömt de två huvudkandidaternas samlade meriter placerar jag Li Bennich-Björkman före Torbjörn Bergman. Avståndet mellan de båda huvudkandidaterna är något större vad gäller pedagogisk och administrativ meritering och mindre när det gäller den vetenskapliga meriteringen. Min rangordning är som följande:

1. Li Bennich-Björkman
2. Torbjörn Bergman

Karlstad den 29 november 2006

MICHELE MICHELETTI
PROFESSOR I STATSVETENSKAP

Lars-Göran Stenelo

Efter vår gemensamma granskning återsår att rangordna huvudkandidaterna.

Först kan konstateras att Torbjörn Bergman och Li Bennich-Björkman uppvisar ett antal, i stort sett, likvärdiga kvaliteter.

Båda är välorganiserade, energiska och uppslagsrika statsvetare. Texterna är fokuserade och innehåll och resultat aldrig ointressanta. Deras forskning håller jämn kvalitet och deras analytiska överbådan är alltid omdömesgilla. De har visat stor skicklighet i sin planering av olika forskningsprojekt.

Båda är brett ansvarstagande och visar omsorg om både kontinuitet och förnyelse på sina respektive institutioner. De har långvarig erfarenhet av institutionsarbete

och vet vad en modern undervisnings- och forskningsmiljö vid ett universitet kräver. Båda har insett att de pedagogiska, administrativa och vetenskapliga uppgifterna är integrerade. Det är fråga om att ett komplext ansvarsförhållande kräver ett komplett ansvarstagande för såväl grundutbildningens studenter som doktoranderna, liksom för institutionens gemensamma eller kollektiva intresse i övrigt. Beträffande intresset för grundutbildningsfrågor är detta viktigt också för doktorandutbildningen, eftersom den startar med utgångspunkt från de kunskaper och färdigheter som doktoranden förvärvat på grundutbildningsnivån.

Båda har stor undervisningsvana och handledningsrutin och båda har varit verksamma på samtliga akademiska nivåer. Särskilt Bennich-Björkman har en genomreflekterad pedagogisk grundsyn. Hennes stora undervisningsvolym har också betydande innehållslig bredd. Även Bergman kan demonstrera bredd i sin lärgärning.

De har båda skött den tredje uppgiften tillfredsställande. I administrativt avseende har Bennich-Björkman ett försteg.

Följande forskningsmeriter, som delvis är särskiljande för de båda kandidaterna, bör särskilt kommenteras: Det är förtjänstfullt av Bergman att han tillsammans med andra, även juniora, forskare lyft upp fenomenet politiskt ansvar till internationell nivå. Tesen om EU och Sverige som ett sammanlänkat statskick är originellt. Och analysen av ansvarsutkrävande och delegationsförfarande, som Bergman återkommer till i många skrifter, bidrar till vår förståelse av en internationaliserad utveckling av politiken, t.ex. framväxten av ett flernivåsystem med demokratiska prentioner.

Bergman arbetar gärna tillsammans med andra forskare i välorganiserade,

tidsbeständiga arrangemang, medan Bennich-Björkman föredrar en något mer individualiserad forskningsstrategi, vilket dock inte hindrat henne från att delta i projekt med andra forskare. Bergman har under lång tid framgångsrikt arbetat tillsammans med nordiska kolleger och forskare från en rad andra länder. När det därför gäller internationell forskningssamverkan och publicering kan Bennich-Björkman inte mäta sig med Bergman. Det bör emellertid noteras att kanske främst Bergmans internationella produktion har vissa repetitiva drag som resulterar i delvis överlappande publikationer. Hans omfattande komparativa forskning tillsammans med välrenommerade forskare är emellertid sammantaget en mycket kvalificerad prestation.

Bennich-Björkman har, i jämförelse med Bergman, i större utsträckning förnyat sin forskning, vilket för min del har blivit utslagsgivande. Hennes utbrytning från en forskningstradition och etablering på nya forskningsfält har stärkt hennes kompetens. Jag har särskilt noterat att hon då också förmått kraftsamla sin forskningsinsats och författat större verk. Men jag vill betona att också Bergmans forskning präglas av progressivitet.

Efter noggrant övervägande placerar jag Li Bennich-Björkman något före Torbjörn Bergman. Jag vill gärna understryka att jag bedömer avståndet mellan de båda huvudkandidaterna som ringa. Jag föreslår således följande rangordning:

1. Li Bennich-Björkman
2. Torbjörn Bergman

Lund den 29 november 2006

LARS-GÖRAN STENELÖ
PROFESSOR I STATS-VETENSKAP

■ Statsvetenskapliga förbundet

FÖRBUNDSREDAKTÖR: HELENA WOCKELBERG

Statsvetenskapen och rättvisans sfärer

I sin bok *Spheres of Justice* formulerade filosofen Michael Walzer sin välkända teori om olika rättvisesfärer (Walzer 1983). Enkelt uttryckt går den ut på att olika typer av nyttigheter skall distribueras enligt olika rättvisepprinciper. Kapitalvaror enligt principen om köpstyrka, sjukvård enligt behovsprincipen och befordran inom yrkeslivet enligt principen om förtjänst, o.s.v.

På ett analogt sätt kan, hävdar Walzer, medlemskap i olika typer av organisationer ålägga oss att följa olika normsystem. Medlemskap i familj innebär en viss typ av förpliktelser, medlemskap i en ideell förening en annan typ av förpliktelser och medlemskap i en professionell gemenskap ytterligare en typ av förpliktelser o.s.v. Det finns kort sagt olika associativa plikter inom olika gemenskaper. Walzers allmänna tes är att vi har en gemensam och grundläggande förståelse av innebörden av en nytthet eller gemenskap som styr de normer som gäller för respektive nytthet och gemenskap.

När jag nyligen tog initiativet till bildandet av en lokal Sacoförening på min institution kom jag att tänka på Walzers ganska självklara tes om att det råder olika

rättvisepprinciper inom olika sfärer av samhället. Jag insåg också att många av de problem och uppgifter som en lokal Sacoförening ställs inför beror på att det råder olika förståelse av vilken typ av gemenskap som en universitetsinstitution är. Med en grov förenkling kan man säga att det finns tre normerande föreställningar om vilken typ av gemenskap vi ingår i. Vissa uppfattar den som ett slags bruksgemenskap under ledning av en "brukspatron". Andra uppfattar den som ett slags ideell förening, som t.ex. en idrottsförening, en frikyrka eller en lokalavdelning i ett ideellt bildningsförbund. Andra åter, uppfattar gemenskapen som en arbetsplats med professionella yrkesutövare.

Det säger sig självt att olika föreställningar om vilken typ av gemenskap som en institution utgör genererar olika föreställningar om vilka normer som gäller för medlemmarna. I bruksgemenskapen gör man det man blir tillsagd att göra utan att knorra och utan att fråga efter vilka principer som gäller. I den ideella föreningen ställer man frivilligt upp för de gemensamma målen utan att fråga efter ersättning. I den professionella gemenskapen utför man sitt arbete efter bästa förmåga inom ramen för de lagar och avtal som gäller.

Ibland får man höra att man skall "ställa upp för institutionen", d.v.s. göra ett visst jobb till en "symbolisk" ersättning (d.v.s.

Har du synpunkter på förbundssidan eller vill lämna bidrag är du välkommen att kontakta förbundsredaktören via e-post Helena.Wockelberg@statsvet.uu.se eller telefon 018-4713448.

ingen eller en orimligt låg ersättning). En sådan uppmaning får helt olika innebörd beroende på vilken typ av gemenskap man tror man ingår i. I den hierarkiska bruksgemenskapen klagas man inte. I den ideella föreningen är det en helt legitim uppmaning. I en professionell gemenskap som styrs av avtal framstår uppmaningen som en form av tiggeri; ett försök att få de anställda att lappa ihop en dålig ekonomi andra skapat. Att "ställa upp för institutionen" innebär ur ett professionellt perspektiv att man gör ett så bra jobb man kan med den ersättning som är fastställd enligt avtal.

Det kan förefalla som att den ideella föreningens moral är beundransvärd. Men den leder till stora orättvisor och den är i längden inte hållbar. Kostnaden för att arbeta utan ersättning är olika beroende på under vilka privata omständigheter den anställda lever. För en ensamstående förälder innebär extra arbete stora påfrestningar jämfört med en ensamstående utan barn. Att "ställa upp för institutionen" (på någons uppmaning) leder också till lojalitetsbindningar och till en informell byteshandel där det uppstår ett beroendeförhållande med ojämn förhandlingsstyrka. Doktorander och de utan fast anställning riskerar att komma i underläge. Den ideella föreningens moral kan vara en täckmantel för bruksgemenskapens principiösa maktutövning, d.v.s. det som inom universitetsvärlden kallas "professorsvälde".

Innan vi bildade vår fackliga lokalavdelning gjorde vi en undersökning om i vilken utsträckning olika statsvetenskapliga institutioner följer de fackliga avtal som gäller – främst arbetstidsavtalet. Utan att peka ut någon specifik institution kunde vi konstatera att efterlevnaden av arbetstidsavtalet varierar. Vissa institutioner följer det ganska strikt, andra tänjer på det till de anställdas nackdel. Det är ju allom be-

kant att det är lite så och så med villigheten att implementera arbetstidsavtalet inom hela universitetsvärlden (se ledaren *Sulftidningen* nr 10/11 2007). Främst gäller det rätten för lektorer till 20 procent forskning i tjänsten.

Universiteten har på senare tid genomgått en snabb expansion och förändring där konflikten mellan olika organisationskulturer ställs på sin spets. Historiskt har universiteten dominerats av ett slags feodal professorsväldekultur parad med den ideella föreningens föreställningar om ett "kall" från forskares och lärare sida. Universitetsvärlden anses ofta unik i det att den befolkas av personer med ett starkt engagemang och passion för sitt yrke. Men det gäller många arbetsplatser. Det som utmärker universitetsvärlden är att engagemanget och passionen har utnyttjats (medvetet eller omedvetet) för att få folk att arbeta till relativt sett dålig ersättning. En förklaring är den dåliga fackliga aktiviteten.

För en professionell gemenskap som den Statvetenskapliga tidskrift är organ för är facklig aktivitet (oavsett inom vilket förbund) en viktig fråga. Dels handlar det om att uppnå likvärdiga villkor och att värna de avtal som träffats, dels handlar det om att nå insikter i den organisationskultur som styr vår verksamhet. Man kan också tillägga att den fackliga aktiviteten ger möjlighet att verka för ett normativt uppdrag som numera åligger alla forskare, nämligen att verka för en hållbar utveckling – en hållbar utveckling inom vår egen verksamhet. Att hålla avtal innebär att priset på humankapitalet blir synligt och att ge rätt till forskning i tjänsten innebär att vi får möjlighet göra det som statsmakten ålägger oss. Kort sagt hjälper vi statsmakten att fullgöra universitetets uppdrag så som det är tänkt.

Att bedriva facklig aktivitet ger möjlighet till det som i en radikal forskningstradition kallats emancipatorisk aktionsforskning. Som fackligt aktiv ikläder man sig också den roll som Michael Walzer kallade "the social critic" (Walzer 1987), d.v.s. den som genom en tolkningsprocess kommer fram till de normer som en viss gemenskap grundas på och därmed kan övertyga medlemmarna om normernas legitimitet. I det här fallet handlar det om att visa att vår verksamhet bygger på en professionell moral. Vår plikt är att göra ett så bra jobb vi kan på arbetstid och till avtalad ersättning. Visst krävs det passion och engagemang för att göra ett bra jobb som forskare och lärare, men till ett rimligt pris. Huruvida det avtalade priset är rimligt kan man ha olika uppfattningar om. Men principen "pacta sunt servanda" (avtal skall hållas) bör vi inte ha olika uppfattningar om. Vi ingår i en "rättstatlig" professionell gemenskap, som särskilt statsvetare har ett ansvar att värna om. Det handlar också om att vara lojal mot

ett demokratiskt sanktionerat normsystem.

I vår forskning finns det ett implicit uppdrag att värna "good governance". Frågan är om vi utövar "good governance" när vi administrerar våra institutioner? Är det så att den anklagelse som ofta riktas mot politiker också kan riktas mot statsvetare – "de lever inte som de lär"? Här finns uppslag till ett intressant forskningsämne – med både empirisk och normativ relevans.

MATS LUNDSTRÖM
LEKTOR I POLITISK TEORI VID STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN I UPPSALA.

Referenser

- Suffridningen* nr 10/11 2007.
Walzer, Michael. 1983. *Spheres of Justice*. Oxford and New York: Basil Blackwell.
Walzer, Michael. 1987. *Interpretation and Social Criticism*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.

■ Litteraturoversikter

Hegeland, Hans, 2006: *Nationell EU-parlamentarism. Riksdagens arbete med EU-frågorna*. Stockholm: Santérus Academic Press (Lund Political Studies 146).

SVERKER GUSTAVSSON¹

Framtiden för vår europeiska union engagerar inte bara ekonomer utan även oss statsvetare. Vi har framför allt tre frågor för ögonen. Den första tar sikte på unionens *sammanlagda* problemlösningsförmåga. Idén är att unionen omfattar såväl överstat som medlemsländer. Konstruktionen som helhet antas verka för fred, demokrati, välbefinnande och mänskliga rättigheter. Utmaningen är att lyckas bättre med detta under 2000-talet än vad som blev fallet under 1900-talet. Den ordning, som sattes i verket efter första världskriget, var grundad på krigsskadestånd och nationellt avgränsade demokratier sammanslutna i ett mellanstatligt förbund. Våra dagars levande europeiska författning, däremot, formas av två inbyggda motsatsförhållanden. Vertikalt går den överstatligt hävdade frihandeln bara med svårighet att förena med den nationella självbestämmanderätten. Horisontellt bryter sig på motsvarande sätt grundnormerna kapitalism och folkstyre. Unionen som helhet

blir därigenom från konstitutionell synpunkt oklar och spänningsfylld. Inget av de fyra parvis motstridiga grundnormerna tillämpas striktare än att deras respektive legitimitet går att reproducera. Genom tvetydigheten i såväl höjded som sidled ställs aldrig frågan om den slutliga bestämmanderätten på sin yttersta spets. Kanske förklarar detta varför unionen alls är möjlig. Frågan är om det finns någon bättre lösning. Eller är denna ständigt fortgående jämkning inom ramen för en pragmatisk grundsyn att uppfatta som historiens slut (Gustavsson 2006)?

Den andra huvudfrågan avser *överstatens* problemlösningsförmåga. Utmaningen är förhållandet mellan parlament, råd, kommission, domstol och centralbank. Vilken är rätt avvägning mellan väktarstyre, parlamentariskt majoritetsansvar och inflytande för medlemsländernas regeringar? Debatten domineras av dem som menar, att det vore alltför riskfyllt att på något avgörande sätt ändra den etablerade balansen mellan de centrala institutionerna. Denna tendens, att vilja utgå från dagens realiteter snarare än önskedrömmar, angrips från två olika håll. Från det ena hållet anses tillämpningen av frihandeln inte kunna legitimeras utan att inslaget av väktarstyre ytterligare stärks. Även andra områden än marknaden och myntet behöver göras oåtkomliga för valmanskårer och allmän opinion. Från det andra hållet gör sig motsatt bedömning också starkt gällande. Legitimiteten anses fordra ett mer utvecklat majoritetsstyre. Vad som krävs, menar de som betonar vikten av opposition, är inte ett mindre utan ett större inslag av ansvarsutkrävande och partipoli-

1 Sverker Gustavsson är professor i statskunskap vid Uppsala universitet.
E-post: Sverker.Gustavsson@statsvet.uu.se
Anmälan bygger på min fakultetsopposition vid Hans Hegelands disputation i Lund den 14 december 2006.

tisk uppärbetning av huvudalternativ på unionsnivå (Hix & Bartolini 2006).

Den tredje huvudfrågan, slutligen, gäller *medlemslänternas* förmåga att lösa problem inom ramen för sina egna befogenheter. Rösträtten, föreningsfriheten och yttrandefriheten låter sig inte utan vidare avfärdas som handelshinder. Mot bakgrund av vad som motiverade de båda världskrigen och det kalla kriget ligger det nära till hands att anse folkstyret land för land vara fortsatt önskvärt. Frihandeln är förvisso viktig. Men den är inte så viktig, att den bör tillämpas urskillningslöst. Tillämpningen behöver vara praktiskt rimlig och proportionell. Till detta kommer att det bara är makten över marknaden och myntet, som har centraliserats och givits en privilegierad ställning. Samgåendet är partiellt. Av det som länderna statsrättsligt förfogar över är det bara marknads- och penningpolitiken, som de har delegerat till överstaten. Skattebaserna och den familjenära lagstiftningen finns kvar som nationella angelägenheter. Medlemsländerna har centraliserat makten på ett sätt som är olikformigt och därigenom spänningsskapande. Överstatligt går det att avreglera. Men det går inte att med samma beslutsmetod kompensera för avregleringens effekter. Denna asymmetriska ordning har som allmän förutsättning, att länderna har anslutit sig med förbehåll. Medborgarna land för land har formellt kvar rätten att ta tillbaka beslutanderätten, om överstaten inte hanterar denna i enlighet med fördragen.

Självbestämmanderätten förutsätts med andra ord inte vara slutgiltigt bortgiven utan bara tillfälligt utlånad för gemensamt bruk. Det problem, som uppstår till följd av detta förbehåll, är reellt och politiskt snarare än formellt och juridiskt. Hur kan väljarna låta sig övertygas om att principen att "all offentlig makt i Sverige utgår

från folket" (RF 1:1) och motsvarande formuleringar i andra länders regeringsformer inte därmed har reducerats till en formalitet? Är inte själva poängen att medborgarna även är bundna av unionen? Måste inte den inre marknaden, för att vara överstatligt upprätthållen, så litet som möjligt vara beroende av valmanskåren inom vart och ett av medlemsländerna? Uppgiften för en statsvetare, som koncentrerar sin uppmärksamhet till medlemsländerna, blir följaktligen att undersöka vad som på det nationella planet görs och låter sig göras för att minimera unionsmedlemskapets konstitutionella skadeverkningar. Hur sammanjämkas frihandeln med självbestämmandet? Håller parlamentarismen på att ersättas av vertikal maktindelning och samregering som grundprinciper? Eller är detta nära till hands ligande antagande uttryck för en bedräglig synvilla (Algotsson 2001)?

Varken utrikes- eller inrikespolitik

Hans Hegeland närmar sig problemet längs den tredje av dessa angreppslinjer. Frågan som intresserar honom är hur den *svenska* parlamentarismen påverkas av det förhållandet, att viktiga delar av vad som tidigare var inrikespolitik numera beslutas på unionsnivå. De båda spörsmål, som han ställer och besvarar, är (a) om det är riktigt att påstå att unionsfrågor i samspelet mellan regering och opposition varken behandlas som inrikesfrågor eller som utrikesfrågor utan i enlighet med en mellanform samt (b) om det är riktigt att formen för hantering av unionsfrågorna med tiden förskjuts bort från formen för utrikespolitiken i riktning mot formen för inrikespolitiken. Resultatet av hans undersökning är att de båda hypoteserna bekräftas. Unionsfrågorna hanteras enligt en mellanform (s 309 ff). Med tiden liknar

denna, relativt sett, mera formen för inrikespolitiken än den gjorde från början. Under perioden från 1995 till 2005 har den parlamentariska behandlingen (s 319) av unionsfrågor, låt vara marginellt men dock, fjärrmat sig utrikespolitiken och mera kommit att likna inrikespolitiken. Inslaget av konsensus har därmed minskat något men inte så mycket, att oppositionen sakområdesvis ifrågasätter regeringens uppträdande inför unionsorganen.

Hypotesen om en mellanform operationaliserar författaren (s 23 ff) genom att idealtypiskt tydliggöra en renodlat utrikespolitisk procedur och mot denna ställa en på motsvarande sätt renodlat inrikespolitisk form för samspelet mellan regering och opposition. De båda grundmodellerna beskriver han med hjälp av sju dimensioner. Dessa är författningsreglering, information, deltagande, inflytande, ansvarsutkrävande, konsensus och tidsrytm. De sju mätskalor, som han därigenom etablerar (s 39), är följande:

- inga regler gentemot tydliga regler,
- liten gentemot mycken information,
- elitbetonat gentemot genomsnittligt deltagande av riksdagens ledamöter,
- litet gentemot stort inflytande,
- svårt gentemot lätt utkrävande av ansvar,
- stor gentemot begränsad konsensus, samt
- oförutsebar och opåverkbar tidsrytm gentemot en förutsebar och påverkbar sådan.

Med stöd av dessa båda idealtyper, framställda som ytterpunkter på sju mätskalor, presenterar författaren sitt omsorgsfullt insamlade och därigenom systematiserade material. För den som accepterar den valda metodiken och hans analytiska kategorier är det svårt att beslå honom med några tveksamheter. Noggrannheten och sättet att redovisa underlaget för slutsat-

serna är föredömliga. Allt är rätt räknat och rätt tolkat – givet det material som han har gått igenom och hur han avgränsar sina grundbegrepp.

Min kritik gäller inte genomförandet utan uppläggningsen. Avhandlingens styrka är paradoxalt nog även dess svaghet. Noggrannheten och förtrogenheten med materialet är påfallande. Bundenheten vid riksdagen gör samtidigt författaren alltför obenägen att ställa andra frågor än vad som möter i vardagsarbetet på Helgeandsholmen. Vad som där diskuteras begränsas av det parlamentariska läget. Principdebatt i riksdags- och regeringsmiljö är föremål för stark misstro. Vad som sägs och skrivs uppfattas i ljuset av vad som gynnar och missgynnar de olika partierna. Utifrån denna erfarenhet av den taktiska bockfoten bakom varje principiellt formulerad utsaga har författaren enligt min mening kommit att gå till överdrift. Han har kommit att misstro även den rent statsvetenskapliga principdebatten. Såväl unionsdebatten som meningsutbytet om parlamentarismen lyser som följd härav med sin frånvaro. Innebörden av hans pionjärsats får på det sättet inte sin rätta belysning, anser jag. Mellanformen tolkas varken med hänsyn till vad som kan och bör menas med unionsfrågor som ärendegrupp eller parlamentarism som regeringssystem.

Unionsfrågor som ärendegrupp

Unionsproblemet övergripande är inte ämnet för avhandlingen. Det är unionens inverkan på svensk parlamentarism. Icke desto mindre kunde författaren, då han avgränsade sitt material, haft nytta av att tänka europeiskt. Med tanke på den synpunkt, utifrån vilken han undersöker svensk parlamentarism, hade han bort låta den bredare unionsdebatten bestämma

vad som bör menas med unionsfrågor. En sådan vidare referensram hade gjort det lättare att upptäcka vad den svenska regeringen väljer att *inte* diskutera med oppositionen liksom även vad den senare inte förefaller vara angelägen att dryfta med regeringen.

Till följd av sin extremt empiriska ansats avgränsar författaren begreppet unionsfrågor alltför snävt. Det blir därigenom inte den mest fruktbara definitionen med tanke på vad som är kontroversiellt. Med den valda uppläggningsavser termen bara spörsmål, som regeringen enligt regeringsformen, riksdagsordningen och etablerad praxis är tvungen att – eller aktivt väljer att – diskutera med oppositionen. Det som inte inbegrips är den växande mängden *lagvalsfrågor*. Därmed avses de spörsmål, som uppstår när nationell lagstiftning konfronteras med EG-domstolens rättstillämpning (Joerges 2006: 791 ff). Dessa är politiskt långtifrån marginella och handlar både om regleringen i sak och huruvida de nationella reglerna eller unionens regler skall ha företräde. Är någon viss företeelse en fråga om frihandel eller bör den tolkas som en fråga om arbetsrätt, folkhälsa, kulturpolitik eller motsvarande? Är det rimligt med nationellt självbestämmande eller måste reglerna tillämpas lika över hela unionen?

Viktiga lagvalsfrågor i ett svenskt politiskt sammanhang är reglerna för försäljning av alkohol och läkemedel, förekomsten av allmännyttiga bostadsföretag och deras styrande effekt på hyressättningen i det privata fastighetsbeståndet, licensfinansiering av etermedia, skattefinansiering av vård och utbildning, statligt pressstöd, differentierade arbetsgivaravgifter, nationellt beslutade regler för kärnkraftverk och kärnavfall samt sist, men inte minst, nationell praxis vad gäller kollektivavtal och vem som bestämmer minimilö-

nerna på arbetsmarknaden. Allt är exempel på en nationell praxis, som enligt EG-rätten kan tänkas hämma den fria rörligheten av kapital, varor, tjänster och arbete. På samtliga dessa och liknande punkter är frågan på vilka grunder svensk lagstiftning kan anses vara förenlig med principen om frihandel. Formellt avgörs detta inte i rådet och parlamentet utan av domstolen och genom bedömningar under hand av kommissionen. Reellt spelar det för utfallet i sådana frågor stor roll vad den svenska regeringen, som advokat för valmanskåren, väljer att hävda inför kommissionen och domstolen, när den blir tillfrågad om sin mening om gällande rätt tillämpad på vad som är kontroversiellt.

Kommissionen och domstolen kommunicerar med regeringen i dess egenskap av högsta myndighet på svenskt territorium om dessa och liknande spörsmål. Av materialet att döma härskar regeringen oinskränkt, då den blir ombedd att kommentera lagvalsfrågor. Detta noterar inte författaren till följd av att han uteslutande uppmärksammar vad som dryftas med oppositionen i utrikesnämnd, EU-nämnd och riksdagsutskott. Det som inte avhandlas enligt någon av dessa tre former faller utanför hans synfält. Dessa från formell riksdagssynpunkt icke förekommande frågor hade han lättare kunnat upptäcka, om han hade begagnat sig av en unionsteoretiskt bestämd avgränsning. Inom ramen för en sådan bredare ansats hade han återfunnit även frågor, vilka regeringen hanterar direkt med kommissionen och domstolen utan att oppositionen formellt behöver tillfrågas. Den statsvetenskapligt – till skillnad från statsrättsligt – intressanta frågan är vad som reellt förekommer, då regeringen bildar sig en uppfattning. När och hur tar regering och opposition informella kontakter med varandra i detta slags spörsmål? Här om ger av-

handlingen inget besked beroende på att begreppet unionsfrågor har avgränsats alltför snävt och formellt.

Parlamentarism som regeringssystem

På motsvarande sätt avstår författaren från att anknyta till den klassiska svenska debatten om parlamentarismen. Här är emellertid inte svagheten att han avgränsar begreppet alltför snävt utan tvärtom att han är alltför generös. Med hans avgränsning får ordet beteckna snart sagt alla regeringssystem. En snävare bestämning hade bättre koncentrerat uppmärksamheten till det kontroversiella och därigenom gjort det lättare att tolka och värdera vad som är poängen med mellanformen. Visserligen går det att hävda, skriver författaren inledningsvis, att termen parlamentarism enbart bör användas i den snäva meningen att "en regering måste tolereras av parlamentet". I en studie "av detta slag" är emellertid "en bredare ansats rimlig", skriver han. Termen avser därför i denna avhandling, "riksdagens ställning mer generellt, främst i förhållande till regeringen" (s 14).

Genom detta brett inkluderande språkbruk blir nyckeltermen alltför intetsägande. Inte bara alla unionsländer utan även Schweiz och Förenta staterna framstår som parlamentariska utifrån kriteriet, att de har verksamma parlament med en stark "ställning" inom landets statskick. Allra minst fångar en så vid avgränsning vad som är omstritt på svensk botten. Sedan hundra år tillbaka har frågan i vårt land gällt vilka olika regeringssystem, som finns att välja mellan i ett statskick, som utmärks av proportionellt valsätt, maktlös statschef och där förekomsten av politisk frihet och allmän rösträtt inte utan vidare låter sig pressas tillbaka. Är maktindelning, parlamentarism eller samregering vad

som råder och vilket är att föredra? Hur bör mellanformen tolkas mot denna bakgrund? Utgör den en bättre lösning på problemet att kombinera förtroendefull samverkan med tydliga skiljelinjer än de tre grundalternativen? Dessa båda frågor undviker författaren genom att avgränsa nyckelbegreppet alltför frikostigt.

Debatten om lämplig definition är doktrinhistoriskt nära förbunden med olika meningar om vilket regeringssystem som är att föredra. Schematiskt möts tre positioner. Den första är den som företräds av Pontus Fahlbeck. Denne söker före 1917 värja sig mot den förestående förändringen genom sin tes om att parlamentarismen redan är genomförd på ett specifikt svenskt och dualistiskt sätt i 1809 års regeringsform. Kungen styr med hjälp av rådgivare som han själv utser. Makten att lagstifta delar riksdagen med kungen. Riksdagen utövar ensam rätten att beskatta. Lika litet som den amerikanska kongressen är den svenska riksdagen maktlös. Båda har en stark ställning i förhållande till regeringen i linje med hur Hans Hegeland avgränsar begreppet.

Mot den dualistiska, svenska och amerikanska, lösningen på regeringsproblemet ställer Pontus Fahlbeck den brittiska uppläggningen. Monismen är där fullt genomförd. Regeringen är inget annat än parlamentets verkställande utskott. Detta är en ordning, som vänsterns ledande politiker, Karl Staaff, Nils Edén och Hjalmar Branting, på ett enligt Pontus Fahlbecks uppfattning inkonstitutionellt sätt förespråkar och sedermera genomdriver. Semantiskt och sakligt är detta samtidigt den andra schematiskt framställda ståndpunkten, vilken Georg Andrén, Axel Brusewitz och Carl Arvid Hessler företräder. Enligt detta snävare språkbruk är alla styrelseskick, där parlamentet har en stark ställning, inte parlamentariska. Termen förbehålls poli-

tiska system, där regeringens parlamentariska underlag är begränsat och som ett minimum tolereras. Begreppet innefattar såväl majoritets- som minoritetsparlamentarism – men inte vare sig dualistiska system av det amerikanska och äldre svenska slaget eller samregering av det slag som praktiseras i Schweiz.

Under intryck av samregerandet under andra världskriget kommer det snäva språkbruket återigen att ifrågasättas och vidgas. Det görs nu inte av dem som önskar maktindelning utan av dem som förespråkar samregering. Detta tredje system har både historisk hävd och framtiden för sig, argumenterar Nils Herlitz, Elis Håstad, Fredrik Lagerroth och Herbert Tingsten. Dels återknyter de till svensk samarbetsdemokratisk tradition. Dels sympatiserar de med det schweiziska regeringssättet. Mot bakgrund av mellankrigstidens erfarenheter och med tiden allt mindre sociala motsättningar anser de samregering vara att föredra framför maktindelning och parlamentarism. Bredare framställd är poängen, att denna tredje argumentation – på motsvarande sätt som den fahlbeckska hållningen – retoriskt underlättas av en motsvarande tänjning av begreppet. Ståndpunkten samregering understöds av ett språkbruk, som gör den till en variant av parlamentarism snarare än till något annat och motstående, som fallet är för Georg Andren, Axel Brusewitz och Carl Arvid Hessler.

Det centrala är vad jag hävdar om fruktbarheten. Såväl empiriskt som normativt hade Hans Hegeland kunnat få ut mera av sitt väl systematiserade material, om han hade arbetat med en snävare avgränsning av begreppet parlamentarism. Därmed hade han lättare kunnat anknyta till den historiskt givna debatten mellan tre olika uppfattningar om hur vårt regeringssys-

tem är, kan och bör vara inrättat (Ruin 1968: 36ff, Vallinder 1980: 53ff).

Till att börja med hade det från empirisk synpunkt fundamentalt omstridda i den tidigare diskussionen – synen på vikten av opposition – kunnat inspirera till en komplettering av analys-schemat med en åttonde mätskala. Denna ytterligare jämförelsegrund, som ligger nära till hands utifrån vad som skiljer de tre grundpositionerna, förefaller mig böra vara kriteriet *alternativbefrämjande*. Befordrandet av andra lösningar är en kvalitet som tangeras, men inte på något preciserat sätt täcks, av de sju övriga dimensionerna. Utrikesnämnden är så inrättad att arbetssättet inte upp- arbetar några alternativ. Regering och opposition bör helst tala med en röst. Fackutskotten, däremot, som hanterar propositioner och motioner samt avger utlåtanden, arbetar utifrån motsatt antagande. Den arbetsformen driver fram systematiskt utformade heltäckande reservationer, vilka är grunden för kampen om regeringsmakten och det demokratiska ansvarsutkrävandet.

Nyskapelsen EU-nämnden skiljer sig från utrikesnämnden vad gäller graden av offentlighet – fyrtio års sekretess jämfört med några få veckors slutenhet – men *inte* vad gäller det uteblivna institutionella främjandet av opposition. Frågan är varför moderaterna och socialdemokraterna är så angelägna om att vidmakthålla denna nyordning. Alternativet var från början – och är fortfarande enligt min mening – att regeringen möter oppositionen inom ramen för de vanliga fackutskotten. Den enda skillnaden, som denna alternativa ordning skulle medföra, är en ökad risk eller, om man så vill, möjlighet för partipolitiserings. Jag grundar denna bedömning på vad jag tror mig veta om erfarna utskottsparlamentarikers upparbetade sakkunskap och inriktning på regeringsfrå-

gan. Frånvaron av en åttonde jämförelsegrund gör att författaren inte finner anledning beakta vilken skillnad det skulle göra att avskaffa EU-nämnden. Tillkomsten av denna nämnd har flyttat regeringssystemet ett gott stycke bort från en alternativbefrämjande parlamentarism i riktning mot samregering. Detta kunde författaren, genom att studera sina föregångare, ha gjort sig begreppsligt bättre rustad att kunna klargöra.

Därmed har jag även antytt vad jag menar förtjänar att normativt diskuteras. Av särskilt intresse är Fredrik Lagerroths och Herbert Tingstens inlägg om regeringsproblemet under andra världskriget. De pläderar då för att samregerandet bör fortsätta efter kriget. Ett sådant system menar de både vara mer representativt och mer politiskt kvalitetshöjande än det under mellankrigstiden praktiserade regeringssystemet. Det blir inte som Fredrik Lagerroth och Herbert Tingsten önskar. Partierna återknyter efter kriget till parlamentarismen. Den främste tillskyndaren av denna återgång är Ernst Wigforss. Dialektiskt skickligt vänder han på Fredrik Lagerroths och Herbert Tingstens argument. Att det moderna samhället präglas av minskande klassmotsättningar är enligt hans mening inget argument för samregering. Tvärtom finns det nu bättre förutsättningar än tidigare att låta olika idéer bryta sig mot varandra för att höja den intellektuella och moraliska nivån och därmed effektivare kunna utkräva demokratiskt ansvar.

Med företeelsen nationell unionsparlamentarism för ögonen blir frågan vad dessa tidigare principdebattörer skulle ha sagt om det som avhandlingen beskriver. De hade inte erfarenhet och fantasi nog att föreställa sig dagens unionsfrågor. Vi som nu är aktiva, däremot, kommer inte undan den fråga som företeelsen föranleder. Be-

fäster eller undergräver frånvaron av opposition tilltron till statsskicket? Är det som förespråkarna av samregering menar, att frånvaron av partipolitik höjer debattnivån? Eller är det som parlamentarismens försvarare anser, att urskiljandet av alternativ är en förutsättning för att väljarna skall förstå vad politiken avser och kunna utkräva ansvar?

Ännu för ett antal decennier sedan var debattörerna lyckligt ovetande om vad vi här får veta. Efter anslutningen har saken kommit i ett annat läge. Det finns skäl att undra om medlemskapet rubbar hållbarheten av argumenten i den äldre debatten. Författaren ställer inte denna fråga. Men den är icke desto mindre högtintressant. Motiverar den situation, som har inträtt efter anslutningen, samregering? Eller bör handlingslinjen i stället vara att aktivt och institutionellt främja förekomsten av en livaktig och välgrundad opposition? Eller förhåller det sig rentav så att den fahlbeckska dualismen – denna gång vertikalt snarare än horisontellt institutionaliserad – bättre än för hundra år sedan är med verkligheten överensstämmande och kan tjäna som rättesnöre?

Enligt min uppfattning kan frågeställningen preciseras ytterligare och göras än mer brännande för fortsatt forskning. Det sker genom att kombinera vårt intresse för expertproblemet med vårt intresse för regeringsproblemet. Inte bara på unionsnivån utan även på den nationella nivån har under de senaste decennierna folkstyret pressats tillbaka till förmån för domstolar, fristående centralbanker och regeringsorgan utan egen politisk ansvarighet. Till vilka slutsatser berättigar detta växande, och som historiskt nödvändigt betraktade, inslag av horisontell maktindelning? Vad betyder det med avseende viken av opposition?

Två svar kan tänkas. Ett första sätt att se på saken är att *just precis därför* – att så mycken makt har undandragits en alternativbefrämjande demokratisk debatt – är det *särskilt* viktigt att opposition institutionellt uppmontras. Det parlamentariska folkstyret bör som följd därav intensifieras. Det blir då slutsatsen med avseende på den offentliga makt, som finns kvar att utöva för medlemsländernas regeringar och parlament.

Ett andra sätt att resonera leder till rakt motsatt slutsats. Det faktum, att mer och mer makt delegeras till domstolar, centralbanker och regleringsorgan utan egen politisk ansvarighet, innebär en avgörande förändring. Vad som tidigare tolkades politiskt görs nu till föremål för icke-politiskt motiverad reglering och en principiellt opolitisk tillämpning av sådana regler. Realistiska skäl kan anses tala för att det nu är dags att *överge* den hundra år gamla idén om vikten av opposition. Samregering förefaller vara ett bättre rättesnöre i linje med hur den politiska, juridiska och administrativa verkligheten faktiskt är beskaffad. Inom ramen för principen om samregering får oberoende kunskap en starkare ställning. En aldrig så genomdebatterad allmän opinion tillåts inte vara utslagsgivande. En bättre problemlösningsförmåga blir följd. Väljarna kommer i längden att hysa större förtroende för ett samregerande väktarstyre än vad de gör för ett system präglad av grundtanken, att det skall vara möjligt att byta regering. Det är vad man föreställer sig, om man argumenterar längs denna andra huvudlinje.

Slutomdöme

Efter anslutningen till unionen bestäms det levande statsskicket inte bara av spänningen mellan kapitalism och demokrati utan också av motsättningen mellan över-

statlig frihandel och nationellt självbestämmande. Enligt min mening går Hans Hegeland alltför långt i sin ovilja mot att resonera principiellt utifrån denna grundläggande iakttagelse. Hans aversion mot teoretisk debatt gör honom obenägen att anknyta till vare sig unionsdebatten eller meningsutbytet om maktindelning, parlamentarism och samregering. Den av honom beskrivna mellanformen ter sig däri-genom principiellt mindre intressant än vad den gör inom ramen för dessa båda nära till hands liggande meningsutbyten.

Icke desto mindre förtjänar avhandling- en att lovordas. En solid grund har blivit lagd för fortsatt forskning. De frågor som undersökningen väcker är provocerande. Talar verkligen övervägande skäl för att unionsmedlemskapet är på väg att för- vandla parlamentarismen till en historisk parentes? Eller har denna lösning på re- geringsproblemet kommit för att stanna? Är mellanformen en naturlig följd av uni- onsmedlemskapet? Eller är den medvetet inrättad för att pressa tillbaka inslaget av majoritetsstyre? När är maktindelning och samregering bättre än parlamentarism? När är det bra med opposition och var- för? Det bör skrivas författaren till godo, att dessa högtintressanta spörsmål genom hans insats återigen befinner på den svenska statsvetenskapliga dagordningen. Mänskligt att döma kommer de att anträff- fas där för överskådlig framtid.

Referenser

- Algotsson, Karl-Göran, 2001. "From Majorita- rian Democracy to Vertical Separation of Powers: Sweden and the European Union", *Scandinavian Political Studies*, 24(1), s 51-65.
- Gustavsson, Sverker, 2006. "Hundra år efter Ver- sailles", s. 303-18 i Jönsson, Christer & Jemeck, Magnus (red), *I ledande ställning*. Lund: Stu- dentlitteratur.

- Hix, Simon & Bartolini, Stefano, 2006. *Politics: the Right or Wrong Sort of Medicine for the EU?* Paris: Notre Europe. Études & Recherches, Policy paper, No 19. [www.notre-europe.eu]
- Joerges, Christian, 2006. "Deliberative Political Processes Revisited: What Have we Learnt About the Legitimacy of Supranational Decision-Making", *Journal of Common Market Studies*, 44(4), s 779-802.
- Ruin, Olof, 1968. *Mellan samlingsregering och tvåpartisystem*. Stockholm: Bonniers
- Vallinder, Torbjörn, 1980. "Det demokratiska regeringsproblemet", s. 53-83 i Back, Pär-Erik & Gustafsson, Agne (red), *Modern demokrati*, Sjunde reviderade upplagan. Malmö: Liber.

Larue, Thomas, 2006. Agents in Brussels: Delegation and Democracy in the European Union. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen

JONAS TALLBERG¹

Utgångspunkten för Thomas Larues avhandling står att finna i den centrala betydelsen av delegering som process i den moderna demokratin. Demokrati kan förenklat liknas vid en lång kedja av delegeringsförhållanden: medborgarna delegerar makt till parlamentet, parlamentet delegerar makt till regeringen, och regeringen delegerar makt till den nationella förvaltningen, men också till internationella organisationer, som EU. För att detta system skall fungera och folkviljans intentioner skall förverkligas, krävs att all delegering av makt går hand i hand med mekanismer för ansvarsutkrävande. Om så inte är fallet, kommer detta att ge upphov till två problem. Demokratin som politiskt sys-

tem kommer att förlora i legitimitet hos medborgarna. Men demokratin kommer också att förlora i effektivitet, om de som delegerats makt tillåts att använda denna för att gynna sina egna snarare än allmänhetens intressen.

Thomas Larue väljer att rikta in sig på en utvald länk i denna delegeringskedja, nämligen delegeringen från folkvalda politiker till politiska tjänstemän. Det är i denna länk, menar Larue, som vi finner ett av kärnproblemen i den representativa demokratin: vi utser våra representanter och förlänar dem makt genom allmänna val, men i själva verket genomförs de politiska beslut som fattas av icke-demokratiskt utsedda tjänstemän. Hur försäkras vi oss i detta system om att byråkratins genomförande återspeglar de politiska intentionerna? Mer populärt uttryckt: finns det fog för rädslan om tjänstemannavälde? Lösning på detta problem, enligt den demokratisyn och de teoretiska utgångspunkter som förfäktas i avhandlingen, är införandet av kontrollmekanismer, genom vilka den politiska makten kan säkerställa att tjänstemännen agerar i enlighet med sina mandat.

Empiriskt begränsar Larue sin studie till delegering, kontroll och ansvarsutkrävande i ett specifikt förhållande, nämligen relationen mellan regeringskansliet i huvudstaden och den permanenta representationen i Bryssel i hanteringen av EU-frågor. Enligt den gängse bilden formas en medlemsstats EU-politik av regeringen i huvudstaden, som i sin tur delegerar till den permanenta representationen i Bryssel att företräda dennas intressen i förhandlingar inom arbetsgrupper och kommittéer i EU:s ministerråd. Som Larue påpekar, finns det emellertid ingen anledning att tro att denna relation skulle vara befriad från den kontrollproblematik som ständigt tycks vara närvarande när en ak-

¹ Jonas Tallberg är docent i statsvetenskap vid Stockholms universitet.

tör delegerar makt till en annan. Här väcks frågor om kontroll och autonomi som tidigare forskning knappt har berört och som därtill har stor betydelse för demokrati på nationell och europeisk nivå.

Sammanfattning

Studiens syfte är att beskriva och analysera utformningen av delegering och ansvarsutkrävande i relationen mellan regeringskansliet i huvudstaden och den permanenta representationen i Bryssel. Empiriskt rör det sig om en komparativ fallstudie av hanteringen av EU-frågor i Frankrike och Sverige. Teoretiskt använder sig Larue av principal-agent-teori, som är särskilt utvecklad för att förstå kontrollproblem i delegeringsrelationer. Kortfattat menar principal-agent teori att varje delegeringssituation skapar ett kontrollproblem mellan den som delegerar makt (principal) och den som delegeras makt (agent). Utmaningen för principalen är att skapa kontrollmekanismer som säkerställer att agenten agerar i enlighet med sitt mandat och inte driver en egen dagordning.

Mer specifikt söker Larue besvara tre frågekomplex i avhandlingen. Det första avser koordineringen och förberedelsen av EU-frågor i medlemsstaternas regeringskanslier. Hur har nationella regeringar organiserat sin förvaltning och beredning av policy på hemmaplan? Hur påverkar dessa institutionella strukturer på den nationella nivån delegeringen till de permanenta representationerna i Bryssel? Det andra frågekomplexet avser organiseringen av och verksamheten vid de permanenta representationerna. Hur är de uppbyggda? Hur påverkar de permanenta representationernas strukturer och arbets sätt förhållandet mellan huvudstäderna och representationerna i Bryssel? Det

tredje frågekomplexet avser de kontrollmekanismer som skapats av regeringskanslierna i förhållande till de permanenta representationerna i Bryssel. I vilken utsträckning används klassiska kontrollmekanismer, som kontraktsdesign [*contract design*], genomlysning- och urvalsmekanismer [*screening and selection mechanisms*], övervakning och rapporteringskrav [*monitoring and reporting requirements*] och institutionella motviktter [*institutional checks*]? På vilka sätt bidrar de olika formerna av mekanismer för kontroll och ansvarsutkrävande till effektiv delegering mellan medlemsstaternas huvudstäder och de permanenta representationerna i Bryssel?

I avhandlingens andra kapitel fokuserar Larue företrädesvis på principal-agent-teori. Han ger här en omfattande introduktion till teoritraditionens ursprung inom rationalistisk institutionalism, till relationen mellan demokrati och delegering, till nyckelbegrepp inom principal-agent-teori, samt till klassiska problem i användandet av principal-agent-teori. Larue avslutar kapitlet med en sammanfattande analytisk modell, i form av en lista av variabler, vars närvaro han avser kartlägga i den empiriska undersökningen. Rent konkret handlar det om förekomsten av fyra former av kontrollmekanismer, samt om två bakgrundsvariabler – den inhemska koordineringsprocessen och formandet av politiska preferenser. Avsikten är att för var och en av dessa variabler bedöma hurvida de institutionella strukturer som är på plats bidrar till effektiv delegering, dvs. delegering som inte lämnar utrymme för den permanenta representationen att agera annorlunda än vad huvudstaden önskar.

I det tredje kapitlet redogör Larue för avhandlingens metod och material. Han förklarar att avhandlingens empiriska material är hämtat från tre källor: officiella

dokument, intervjuer med nyckeltjänstemän, samt en enkät som sänts till tjänstemän vid de franska och svenska permanenta representationerna. Intervjuerna är 85 till antalet och förhållandevis jämnt fördelade mellan Sverige och Frankrike. Enkätens svarsfrekvens var så låg och ojämn att dennas användbarhet starkt begränsades. Larue förklarar vidare att han valde ut Frankrike och Sverige eftersom dessa fall erbjöd god materialtillgång och möjliggjorde en jämförelse mellan ett stort grundarland med en hierarkisk administrativ kultur och ett förhållandevis nytt medlemsland med en centraliserad administration med viss autonomi. Larue diskuterar även det potentiella problem som det innebar att den svenska regeringen 2004 beslöt och 2005 i praktiken genomförde viktiga förändringar i samordningen av EU-politiken, då dessa beslut faller utanför den studerade perioden, men talar till avhandlingens resultat.

I det fjärde kapitlet ger Larue en översikt över existerande forskning om den nationella koordineringen av EU-politik i medlemsstaterna, samt om de permanenta representationerna och dessas roll i EU:s beslutsfattande. Även om Larue själv är försiktig med att dra den slutsatsen, visar översikten tydligt att den form av teoretiskt informerad studie av relationen mellan huvudstäderna och de permanenta representationerna som avhandlingen utgör saknas i existerande litteratur. Vidare ger Larue en översikt över de politiska beslutsorgan inom EU:s ministerråd där den permanenta representationens tjänstemän är aktiva: Coreper (EU-ambassadörerna) och arbetsgrupperna (lägre tjänstemän, experter).

I kapitel fem till åtta presenterar Larue den empiriska undersökningen. Detta är överlag rika empiriska kapitel, som i bred mening är strukturerade för att underlätta

parvis jämförelse. I kapiteln om koordineringen av EU-politiken i Stockholm respektive Paris redogör Larue för organiseringen av regeringskansliet och övriga relevanta politiska institutioner, samt för formella och informella aspekter av den nationella koordineringsprocessen i EU-frågor. I kapiteln om de svenska och franska permanenta representationerna redogör Larue för dessas organisering, formella ställning, ledning, rekryteringspolitik, anställningsvillkor, uppgifter, arbetssätt och utmaningar. I alla fyra kapitel finns någon form av preliminär analys, där Larue diskuterar det empiriska materialet i ljuset av principal-agent-teori och de sex utvalda variabelerna i modellen från kapitel tre.

I kapitel nio summerar Larue de främsta resultaten från de fyra empiriska kapitlen. Slutsatserna kan med fördel organiseras utifrån de tre frågekomplexen i inledningen. Det första frågekomplexet avsåg nationell EU-koordinering. I det svenska fallet pekar Larue på betydelsen av traditionen med gemensam beredning, dvs. att varje fråga koordineras och i viss mån förhandlas på hemmaplan mellan de berörda departementen, innan en instruktion går iväg till den permanenta representationen i Bryssel. Larue drar emellertid också slutsatsen att procedurerna skiljer sig åt beroende på vilken nivå i rådsarbetet som en fråga befinner sig på, samt beroende på vilken sakfråga det rör sig om. I det franska fallet pekar Larue särskilt på den centrala politiska rollen för SGCI (*Sécretariat Général du Comité Interministériel*), som har monopol på att förbereda och utfärda instruktionerna till de franska representanterna i rådsarbetet (i snitt 830 fax om dagen!). Om man relaterar resultaten från de svenska och franska fallen till existerande litteratur om nationell EU-koordinering, visar det sig att dessa i hög grad ger stöd

för de dominerande slutsatserna i litteraturen, med undantag för utrikesdepartementens roll i processen, som Larue finner är mindre framträdande än vad tidigare forskning hävdar.

Det andra frågekomplexet avsåg de permanenta representationerna. I förhållande till det svenska fallet betonar Larue den vertikala uppdelning som fortfarande präglar organiseringen av verksamheten. Enkelt uttryckt är tjänstemännens främsta lojalitet fortfarande det fackdepartement i Stockholm som ursprungligen skickade dem, snarare än den permanenta representationen och dess ledning. Detta skiljer sig från den franska permanenta representationen, som är mer sammanhållen och vars tjänstemän är mer oberoende från hemmadepartementen i Paris. Om man relaterar resultaten från de svenska och franska fallen till existerande litteratur om de permanenta representationerna, visar dessa på nya och spännande mönster, även om Larue är försiktig med att dra dessa slutsatser till sin spets. Medan existerande litteratur vanligtvis förklarar divergens mellan medlemsländerna med skillnader i nationella traditioner, menar Larue att vi här finner ett omvänt förhållande. Medan det svenska regeringskansliet utmärks av centralisering och konsensuskultur, dominerar den permanenta representationen av vertikal uppdelning. Likaledes, medan det franska regeringskansliet är känt för hård konkurrens och splittning mellan olika departement, utmärks den permanenta representationen av horisontellt samarbete.

De viktigaste slutsatserna i studien är emellertid de som rör det tredje frågekomplexet: de kontrollmekanismer som regeringskanslierna i huvudstäderna skapat i förhållande till de permanenta representationerna. I fråga om kontraktsdesign finner Larue att anställningsvillkoren inte

skiljer sig betydligt mellan länderna och i förhållande till de som gäller för diplomater generellt, samt att de i praktiken inte används som en kontrollmekanism. Vad avser genomlysning och urval, drar Larue slutsatsen att rekrytering till topposter vid de permanenta representationerna ibland (Sverige) eller alltid (Frankrike) sker av regeringen utifrån politiska sympatier, samt att rekryteringen av lägre tjänstemän vid de permanenta representationerna sker vid fackdepartementen på hemmaplan, utan inflytande för ledningen vid representationerna. Systemet för kontroll genom övervakning och rapportkräv är väl utvecklat i båda länderna, men mest i Sverige. I det svenska fallet finns krav på att representationen sänder rapporter till Stockholm efter varje rådsmöte och skriver måndagsnoter om vilka frågor som skall upp till beslut under den kommande veckan. Vidare medverkar EU-ambassadören i ett möte med den politiska ledningen i Stockholm varje fredag, samt träffar statsministern, utrikesministern och statssekreteraren för EU-frågor över frukost en gång i månaden. Institutionella motviker används däremot i mycket begränsad utsträckning, med ett möjligt och i så fall viktigt undantag, nämligen ministrarna själva, när de vid rådsmöten får ta ställning till vad deras tjänstemän förhandlat fram på lägre nivåer. Den sammanfattande slutsatsen är att delegeringen av makt att företräda medlemsstaten i förhandlingar i Bryssel inte motsvaras av omfattande kontrollmekanismer. Förutsättningarna för kontroll är i själva verket svaga, menar Larue. I den utsträckning som det finns kontrollmekanismer är dessa sällan av ett sådant slag att de ger principalerna möjlighet att effektivt kontrollera agenterna.

I det tionde och sista kapitlet tar Larue slutsatserna ytterligare ett steg. I tur och

ordning diskuterar han slutsatsernas implikationer för frågor om delegering och ansvarsutkrävande, samt om demokrati och byråkrati. Han återvänder sedan till principal-agent-teori och utvecklar studiens innebörd för denna teoritradition, innan han avslutar med att teckna två dagordningar för framtiden – en för svenska och franska praktiker och en för statsvetenskapliga forskare. Jag väljer att lyfta fram tre allmänna slutsatser. Den första avser delegering och ansvarsutkrävande. Här menar Larue att det ur ett demokratiskt perspektiv vore lämpligt om delegering och kontroll företrädesvis sker genom formella mekanismer, snarare än genom de informella processer som för närvarande är framträdande. Formella procedurer ger transparens och stärker möjligheterna till ansvarsutkrävande. Den andra slutsatsen jag vill lyfta fram gäller frågan om demokrati och byråkrati. Här pekar Larue på den sammanblandning och förskjutning av politikernas och tjänstemännens roller som tycks ha skett över tiden, till förmån för de senare. Tjänstemännens insats är inte längre inskränkt till att genomföra beslutad politik, utan idag har de – helt eller delvis – tagit över traditionella politiska domäner som formuleringen av policy, sammanjämkandet av konkurrerande samhällsintressen och artikuleringen av politiska ideal och visioner. Den tredje och sista slutsatsen jag vill betona rör avhandlingens sannolikt viktigaste teoretiska implikation. I traditionell principal-agent-teori, och inom rationalistisk teori i stort, antas att aktörerna har exogena och stabila preferenser. Enkelt uttryckt: principalerna vet vad de vill innan de delegerar till agenterna att sträva efter detta mål. Överfört till vår kontext innebär detta att regeringskanslierna avgör på hemmaplan vad som utgör det svenska eller det franska nationella intres-

set, innan de ger de permanenta representationerna i uppgift att säkra dessa intressen genom förhandlingar i Bryssel. Larue ställer sig efter sin empiriska studie skeptisk till detta centrala teoretiska antagande. Med utgångspunkt i framför allt intervju-materialet menar han att de permanenta representationerna – agenterna – i själva verket bidrar starkt till att forma vad regeringskanslierna i huvudstäderna – principalerna – uppfattar som det nationella intresset, genom sin expertis i sakfrågorna, sin allmänna kunskap i EU-frågor och sina rapporter om andra medlemsstaters intressen och positioner.

Det här är en utmärkt avhandling med många förtjänster. Den belyser en länk i den politiska delegeringskedjan som hittills fått mycket begränsad uppmärksamhet, och vars betydelse för modern demokrati Larue framgångsrikt argumenterar för. Tillämpningen av principal-agent-teori på relationen mellan regeringskansli och representation är ett nydanande och spännande grepp, som utmärker studien i förhållande till den övervägande deskriptiva och ateoretiska litteraturen på området. Larue visar på en utmärkt förtrogenhet med existerande litteratur och anknyter väl till centrala frågor i aktuella forskningsdebatter. Den empiriska undersökningen är rik och väl genomförd, samt bygger på ett mycket imponerande intervju-material.

Med detta i grunden tydligt positiva intryck som avstamp finns det emellertid ett antal aspekter av avhandlingen som är värda en vidare diskussion: metodvalet, användningen av principal-agent-teori, samt tolkningen av de empiriska resultaten.

Metodval

Larue gör tre huvudsakliga metodologiska val i avhandlingen. För det första väljer

han att använda sig av en komparativ fallstudie av Frankrike och Sverige. Komparativa fallstudier erbjuder fallstudiens fördelar i termer av djup, detalj och nyans, i kombination med den ökade slutlednings- och generaliseringspotential som följer med jämförelsen. Samtidigt väcker alla fallstudier frågan om på vilka grunder som urvalet gjordes, samt frågan om vad urvalsprincipen ger för generaliseringsmöjligheter. Larue förklarar att Frankrike och Sverige valdes ut eftersom de erbjöd god materialtillgång, men också för att skillnaderna länderna emellan skulle kunna möjliggöra slutsatser som är tillämpliga på så många EU-stater som möjligt. Givet den betydelse som fallurvalet har för generaliseringsmöjligheterna hade det varit motiverat med en mer ingående diskussion om urvalsprinciperna i förhållande till klassisk litteratur om komparativa fallstudier. Larues formuleringar om fallurvalet antyder att detta skulle vara motiverat utifrån tanken att finna gemensamma drag hos fall som i övrigt skiljer sig åt i väsentliga aspekter, men avhandlingen utvecklar inte vilka oberoende variabler det är som förväntas driva fram en likartad utformning av delegerings- och kontrollsystemen i Frankrike och Sverige. Möjligheterna till en generalisering av resultaten hade även kunnat tydliggöras genom en mer ingående diskussion i avslutningen om huruvida avhandlingens slutsatser faktiskt är tillämpliga bortom Sverige och Frankrike.

Det andra huvudsakliga metodvalet avser tillvägagångssättet för att bedöma kontrollmekanismernas effektivitet och utrymme för självständigt agerande från de permanenta representationernas sida. Studiet av delegering kan något förenklat reduceras till två frågor: (1) hur kan vi förklara delegeringen av makt till agenter?, samt (2) i vad mån åtnjuter agenterna ett

manöverutrymme som gör det möjligt för dem att driva sin egen dagordning? Larues avhandling talar till den senare frågan och studien genomsyras av ambitionen att avgöra om delegerings- och kontrollsystemen i Frankrike och Sverige är tillfredsställande utbyggda för att säkra följsamhet och ansvarsutkrävande av de permanenta representationerna. I praktiken finns det två alternativ för att bedöma agenteras möjligheter till självständigt agerande. Det första alternativet är att studera de institutionella mekanismer som principalerna infört för att kontrollera agenterna, och indirekt härleda utrymme för agenterna att agera oberoende. Det andra alternativet är att studera agenternas faktiska agerande och principalernas reella användning av de kontrollmekanismer som existerar, för att direkt bedöma hur kontrollmekanismerna fungerar och i vilken utsträckning som agenterna kan agera oberoende. Larue har valt det förstnämnda alternativet, med motiveringen att det skulle vara mycket krävande att bedöma de permanenta representationernas manöverutrymme i specifika policyprocesser. Samtidigt skulle det senare alternativet erbjuda ett mer direkt mått på utrymme för oberoende agerande, samt en möjlighet att bedöma vilka former av kontrollmekanismer som i realiteten har betydelse i förhållandet mellan principaler och agenter.

Larues tredje metodval avser det stora inslaget av elitintervjuer i avhandlingen. Elitintervjuer som materialinsamlingsstrategi väcker frågor om transparens och representativitet. Larue är medveten om de potentiella problemen med elitintervjuer och för en utmärkt diskussion i avhandlingen där han motiverar sitt tillvägagångssätt. Användningen av anonymiserade intervjuer är välavvägd och genomtänkt. Citaten från intervjuerna är anonymiserade, men Larue tillhandahåller en lis-

ta över alla intervjupersoner i referensförteckningen och försåg opponenter med en särskild kodnyckellista. Vad avser representativitet erbjuder avhandlingen en god balans i urvalet av intervjuobjekt, såväl vad avser fördelningen mellan de två länderna, som fördelningen mellan höga och lägre tjänstemän, samt tjänstemän i huvudstaden och tjänstemän vid representationen.

Principal-agent-teori

Det andra området som jag särskilt önskar uppmärksamma är användningen av principal-agent-teori i avhandlingen. Principal-agent-teori har utgjort den dominerande ansatsen för studiet av politisk delegering i Europa under det senaste decenniet. Ansatsen importerades ursprungligen från forskning om amerikansk politik, där den användes för att studera relationen mellan kongressen och amerikanska myndigheter. Inom studiet av politik i EU har principal-agent-teori företrädesvis använts för att studera delegering från medlemsstaterna till de övernationella institutionerna, delegering från medlemsstaterna och kommissionen till oberoende europeiska myndigheter, samt delegeringskedjor i europeiska parlamentariska demokratier. Larue väljer att tillämpa principal-agent-teori på en delegeringsrelation som inte tidigare studerats systematiskt med hjälp av denna ansats, och avhandlingen är i den bemärkelsen tydligt nydanande. Tillämpningen av principal-agent-teori är därtill överlag väl genomförd och präglad av en god känsla för ansatsens möjligheter och begränsningar.

Tre aspekter av denna tillämpning kräver emellertid en fördjupad diskussion. Till viss del rör det sig om problem som alla tillämpningar av principal-agent-teori ställs inför. För det första väcker tillämp-

ningen frågan om vilka aktörer som är principaler respektive agenter. Inledningsvis i studien framhålls relationen mellan politiker i huvudstaden och tjänstemän vid representationen som det centrala delegeringsförhållandet. Men i de empiriska kapitlen är det uteslutande delegeringsförhållandet mellan tjänstemän i huvudstaden och tjänstemän vid representationen som uppmärksammas, medan politikerna är frånvarande. Larue är medveten om glidningen i fokus och väljer att explicit identifiera principalerna som höga tjänstemän inom regeringskansliet, verk samma nära de valda politikerna. Men faktum kvarstår att definitionen av principaler och agenter i huvuddelen av studien försvårar avhandlingens ambition att undersöka relationen mellan politiker och tjänstemän, eller politik och byråkrati som två sfärer. Vidare kan man fråga sig vad som gör just högre tjänstemän inom regeringskansliet till principaler, snarare än de politiker som utformar den breda politiska linjen, eller de tjänstemän på lägre nivåer inom regeringskansliet som koordinerar och utformar instruktionerna till den permanenta representationen. I grunden handlar det om vad man identifierar som delegeringstillfället. Ett möjligt alternativ till det valda tillvägagångssättet hade varit att resonera i termer av delegering från en viss institution (regeringskansliet) till en annan (permanent representationen), snarare än i termer av delegering från en kategori individer till en annan.

En andra diskussionsvärd aspekt avser definitionen av agenternas intressen. Det är en central utgångspunkt i principal-agent-analys att det råder en intressekonflikt mellan principaler och agenter. I klassiska tillämpningar av principal-agent-analys menar man exempelvis att aktieägarna önskar att de företag de investerat i maximerar vinsten, medan företagsledar-

na kan vara mer intresserade av höga löner och bonusprogram, eller att väljarna önskar att de politiker de röstar fram genomför den politik de gått till val på, medan politikerna har partihänsyn och karriär-intressen att beakta, eller att medlemsregeringarna i EU önskar att organisationens överstatliga institutioner förverkligar den politik de beslutat om, medan dessa drivs av önskan att ständigt fördjupa det europeiska samarbetet. Inom principal-agent-teori lägger man förhållandevis mindre energi på att identifiera principallernas intressen, som anses ligga i linje med den uppgift som agenten delegerats. Däremot lägger man betydligt mer energi på att identifiera agenternas intressen, för att förklara och tydliggöra varför en målkonflikt och ett kontrollproblem uppstår. Larue väljer ett omvänt upplägg i sin avhandling, där han undersöker frågan om hur regeringskansliernas intressen uppkommer, men avstår för att formulera ett antagande om representationernas intressen. I avsaknad av ett sådant antagande blir det emellertid svårt att förstå varför vi skulle förvänta oss en målkonflikt, varför frågan om ansvarsutkrävande är central, och i förlängningen varför principal-agent-teori är den bäst lämpade ansatsen. Ett empiriskt grundat antagande som hade kunnat fungera väl i den här kontexten är att diplomater i utlandsstationering tenderar att *go native* med tiden, dvs. alltmör identifiera sig med värdlandets perspektiv, vilket är en anledning till att diplomater roteras från placering till placering.

En tredje aspekt av tillämpningen av principal-agent-teori som förtjänar att diskuteras är statusen på den modell som Larue presenterar i avhandlingen och som utgör utgångspunkten för empirikapiteln. I korthet bygger modellen på tanken att risken för självständigt agerande från agentens sida är en funktion av principa-

lens fyra olika former av kontrollmekanismer. Termen modell är emellertid något missvisande, då denna vanligtvis associeras med specificerade kausala samband mellan olika faktorer. I detta fall rör det sig snarare om en checklista, som gör det möjligt att bedöma den sammantagna graden av kontroll i relationen mellan regeringskansli och representation. Principal-agent-teori används i den meningen inte primärt för att generera testbara hypoteser om vad som avgör utrymmet för självständigt agerande, utan snarare för att erbjuda en kategorisering av kontrollmekanismer som antas vara relaterade till utrymmet för självständigt agerande.

Empiriska resultat

Det tredje området som jag vill uppmärksamma är de empiriska resultaten. De fyra empiriska kapitlen i avhandlingen är synnerligen gedigna och redovisar ett rikt material om nationell EU-koordinering och de permanenta representationernas organisation i Frankrike och Sverige. Intervjuundersökningen är, som redan nämnts, mycket imponerande. Tre aspekter av de empiriska resultaten kräver dock en fördjupad diskussion.

Den första aspekten är den måttstock som används vid bedömningen av empirin. Den centrala uppgiften i de empiriska kapitlen är att kartlägga de kontrollmekanismer som regeringskanslierna i Frankrike och Sverige använder för att övervaka att de permanenta representationerna agerar i enlighet med sina instruktioner. Larue har också ambitionen att utifrån den kartläggningen bedöma huruvida dessa kontrollmekanismer är tillräckligt effektiva för att delegeringen skall uppfylla sina syften och för att ansvarsutkrävande skall vara möjligt. Men att avgöra utifrån en kartläggning av kontrollmekanismer

om dessa är tillräckliga är naturligtvis inte lätt, vilket Larue är medveten om. Tillvägagångssättet väcker frågan om det är möjligt att avgöra tillräcklighet eller effektivitet utan att studera faktiska försök till utövandet av kontroll via dessa mekanismer. Vidare uppkommer frågan om på vilket sätt som mekanismerna är tillräckliga eller otillräckliga – för att minimera utrymmet för självständigt agerande från representationernas sida, eller för att säkra medlemsstatens intressen i EU-förhandlingar? Här står vi inför ett potentiellt dilemma, då det som är demokratiskt mest effektivt – fullständig kontroll – inte nödvändigtvis är mest effektivt för att säkra nationella intressen. Är det den tjänsteman som till punkt och pricka följer de detaljerade instruktionerna från huvudstaden och därför inte förmår att ingå i och påverka den vinnande koalitionen som illustrerar effektiv delegering, eller är det den tjänsteman som väljer att tolka instruktionen i bred mening, ger sig i kast med koalitionsbyggande, och uppnår ett utfall som är mer förenligt med det nationella intresset, men inte står helt i överensstämmelse med instruktionen?

Den andra aspekten rör tolkningen av de empiriska resultaten. Larue menar att undersökningen ger vid handen att delegeringen mellan regeringskansli och permanent representation i båda länderna präglas av svaga kontrollmekanismer. I de fall där kontrollmekanismer överhuvudtaget existerar, är de sällan av ett sådant slag att de gör det möjligt för principaler att effektivt kontrollera agenterna. I avslutningen, där Larue förtjänstfullt utvecklar studiens policyimplikationer, argumenterar han för att denna slutsats borde leda till en uppstramning och formalisering av existerande kontrollmekanismer, då effektivt ansvarsutkrävande i detta led av delegeringskedjan är avgörande ur ett de-

mokratiskt perspektiv. Medan Larue betraktar kontrollmekanismernas otillräcklighet som oavsiktlig och som en brist att åtgärda, skulle en alternativ tolkning vara att dessa är avsiktligt outvecklade. Principaler söker inte i alla lägen att maximera kontroll, vilket forskning om delegering till centralbanker och konstitutionella domstolar visar. Det finns situationer där principalerna, med hänsyn till de funktioner som agenterna förväntas uppfylla, avsiktligt avstår från att söka total kontroll och istället lämnar det manöverutrymme som är nödvändigt för agenten att effektivt fullgöra sin uppgift. Principal-agentlitteraturen om delegering av förhandlingsmandat visar att detta är ett fall där principalen har incitament att avstå från full kontroll, då detta kan inverka negativt på agentens förhandlingsförmåga. Ett exempel är *fast track*-delegering i amerikansk och europeisk handelspolitik, där principalerna avsiktligt förbinder sig att inte ingripa under handelsförhandlingarna gång, utan endast tar ställning till slutresultatet, för att underlätta agenternas framförhandlande av en överenskommelse.

Den tredje aspekten rör studiens implikationer för principal-agent-teori, som Larue föredömligt utvecklar i avslutningen. Medan avhandlingen enligt Larue generellt visar på användbarheten av principal-agent-teori för att undersöka delegeringsrelationen mellan regeringskansliet och representationer, ger den samtidigt anledning att ifrågasätta antagandet om att aktörernas preferenser är exogena och stabila. Studiens undersökning av hur de nationella intressena formas inom regeringskanslierna i Frankrike och Sverige antyder att dessa formas endogent, i samspel med de permanenta representationerna. Principal-agent-teori skulle istället förutsätta att regeringskanslierna redan vet vad de önskar uppnå, innan de delegerar till de

permanenta representationerna att åstadkomma detta genom förhandlingar i Bryssel. Frågan är emellertid om denna empiriska kritik mot principal-agent-teori är så allvarlig som den kan tyckas i förstone. Det är i sammanhanget viktigt att skilja på positioner och preferenser. Det finns anledning att tro att de permanenta representationernas inflytande primärt rör positioner snarare än preferenser. Preferenser eller intressen är generella och stabila värderingar om önskvärda tillstånd i världen, exempelvis att Sverige som litet omvärldsberoende land eftersträvar internationell frihandel. Positioner är specifika och kortvariga krav i förhandlingar, syftande till att i möjligaste mån uppnå preferenserna, exempelvis att Sverige i handelsförhandlingar kräver en reduktion av industritullarna med 50 procent, men sedermera kan tvingas backa till 30 procent. När Larue drar slutsatsen att de permanenta representationerna bidrar till formuleringen av de nationella preferenserna, och stundtals kräver att dessa förändras för att inte hamna utanför mittfåran i förhandlingarna i Bryssel, är det sannolikt positioner och inte preferenser som avses.

Sammanfattande omdöme

Sammantaget kombinerar Thomas Larues avhandling på ett förtjänstfullt sätt teoretisk originalitet med empirisk grundlighet. Avhandlingen uppmärksammar en form av politisk delegering som tidigare endast fått begränsad uppmärksamhet, men som är en central och viktig komponent i EU som politiskt system. Tillämpningen av principal-agent-teori på relationen mellan regeringskansli och representation är nydanande och klargörande, samt särskiljer avhandlingen från den existerande litteraturen på området. Den empiriska undersökningen är väl genomarbetad och rik på spännande intervju-material, och kan sägas utgöra avhandlingens främsta styrka. Avhandlingen som helhet präglas av en väl utvecklad medvetenhet om styrkor och svagheter i metodval, teoretisk ansats och empirisk prövning. Som jag utvecklat ovan finns det vissa vägval och tolkningar i avhandlingen där författaren kunde ha beaktat möjliga alternativ, men dessa reservationer skall inte över-skugga det faktum att det rör sig om en gedigen och ambitiös avhandling.

Freidenvall, Lenita, 2006: *Vägen till Varannan Damernas. Om kvinnorepresentation, kvotering och kandidaturval i svensk politik 1970-2002*. Stockholm Studies in Politics 116. Stockholm: Statsvetenskapliga institutonen.

LENA WÄNGNERUD¹

Bakgrunden till Lenita Freidenvalls avhandling *Vägen till Varannan Damernas* är den höga nivån i den svenska riksdagen när det gäller andelen kvinnliga ledamöter. År 1970, startåret för undersökning, var andelen 14 procent. År 2002, undersökningens slutår, var motsvarande andel 45 procent. Efter det senaste valet (2006) är det 47 procent kvinnor i riksdagen. Dessa siffror skall ses i ett internationellt jämförande perspektiv. Aktuella uppgifter från Interparlamentariska unionen visar på genomsnittet 17 procent när det gäller andel kvinnor i nationella parlament. Denna bild – Sverige tillhör de världsledande på området – utgör avhandlingens startskott. På de första sidorna får vi oss till del en förhållandevis väl känd framgångssaga.

Men jag skall inte börja min anmälan där i startskottet. Istället skall jag börja med att gå till slutet. Det absolut viktigaste i en avhandling är de resultat man kommer fram till. Vad är det vi vet nu som vi inte visste tidigare? Lenita Freidenvall lyfter fram två huvudresultat:

- Ett av avhandlingens huvudresultat är att processen mot en ökad kvinnorepresentation åren 1970-2002 inte varit entydig. (s 249)

- Vad som driver på utvecklingen [mot ökad kvinnorepresentation] är...inte ett kausalt orsakssamband mellan nya idéer och praktiskt handlande. (s 256)

Om jag börjar med att utveckla det första av de två huvudresultaten, kan man säga att författaren vänder sig mot en historie-skrivning som säger att ökningen av andelen kvinnor skett per automatik. Två nyckelord i avhandlingen är att utvecklingen har inslag av såväl kontinuitet som förändring. Freidenvall visar att kontinuitet och förändring dels gäller de svenska partiernas *regleringar* för ökad kvinnorepresentation. Vissa partier har gått från i stort sett inga regleringar alls, till införandet av rekommendationer, till införandet av kvoteringsregler med avseende på kön i sin partistadga. Samtidigt har andra partier valt att stanna vid mer allmänt hållna målsättningar.

Kontinuitet och förändring gäller också de svenska partiernas *diskurs* kring kvinnorepresentation. Här visar Freidenvall att vissa partier gått från att se kvinnorepresentation och jämställdhet som ett individuellt problem som kräver individuellt inriktade lösningar, till att se kvinnorepresentation och jämställdhet som ett strukturellt problem som kräver strukturellt inriktade lösningar. Dessa partier har övergått till att använda sig av ett maktperspektiv och de använder ord som "patriarkat", "manligt normsystem", "strukturell diskriminering" i sina beskrivningar. Andra partier håller fast vid uttryck som "bristande vilja", "svårigheter att kombinera familj, yrke, politik", "förlegade attityder", vilket indikerar en fortsatt individuellt inriktad syn.

Skillnaderna mellan partierna är en central del av avhandlingen. Partierna klassificeras som "trendsättare" (v, s, fp), "efterföljare" (m, c, kd) och "utmanare" (mp) respektive "nya trendsättare" (v, s, mp)

¹ Lena Wängnerud är docent i statsvetenskap vid Göteborgs universitet.

”nygamla trendsättare” (fp) och ”traditionister” (m, c, kd). Det handlar om två set av beteckningar som hänförs till olika tidsperioder i den svenska utvecklingen. År 1987 är vattendelaren här. Författaren pekar på två diskursiva skiften under den undersökta perioden: dels år 1970 då utvecklingen först tar fart, dels år 1987 då kvotering och en mer radikal syn blir mer utbredd. Perioden 1970-1986 betecknas som en ”frivillig” fas och perioden 1987-2002 som en ”tvingande” fas. I avhandlingen betonas att det är kvinnorna i partierna som skall betraktas som de reella innovatörerna. Inte minst kvinnoförbunden har arbetat hårt för att driva på sina respektive partiledningar i dessa frågor.

Om jag återgår till avhandlingens huvudresultat så vänder sig Freidenvall, även när det gäller huvudresultat nummer två, mot en bild av en process som, så att säga, bara rullat på. Det är inte så enkelt som att aktörer som säger sig vara för könskvotering också fullt ut tillämpar detta. Det är inte heller så enkelt som att aktörer som säger sig vara mot kvotering struntar i utjämning mellan könen i sitt praktiska handlande. Det finns ett glapp mellan retorik och praktik som författaren sätter fingret på. I en fallstudie av nomineringsprocessen 2002 visar Freidenvall att två partier, Socialdemokraterna och Moderata samlingspartiet, som i sin retorik står rätt långt ifrån varandra i praktiken ändå står varandra rätt nära. I nomineringsprocessen 2002 prioriterade inte Socialdemokraterna kön så mycket som man hade kunnat förvänta sig att de skulle göra utifrån deras ord om kvotering. Moderaterna, i sin tur, såg till att en jämn fördelning mellan kvinnor och män uppnåddes i större utsträckning än vad man hade kunnat förvänta sig utifrån deras ord om kompetens och lokal autonomi. Detta glapp är en del av det underlag Freidenvall

använder sig av när hon kommer fram till slutsatsen: ”Vad som driver på utvecklingen [mot ökad kvinnorepresentation] är...inte ett kausalt orsakssamband mellan nya idéer och praktiskt handlande.”

Om jag skall sammanfatta resultaten i avhandlingen med ett enda ord så är det komplexitet. Historien om *Vägen till Varannan Damernas* blir ett exempel på det komplicerade samspelet mellan normer, regler och praktiker i det politiska livet. Vi tas med in i *The Secret Garden of Politics* (jfr Gallagher & Marsh 1988) – nomineringsprocessens hemliga rum – och det visar sig att denna process inte innebär ett strikt neutralt förfarande. Det material författarens använder sig av är omfattande; det handlar dels om dokument från ett totalurval av partikongresser från samtliga riksdagspartier (utom ny demokrati) perioden 1970-2002 och dels om enkäter till ordförandena i nomineringskommittéerna i samtliga riksdagspartier i landets samtliga riksdagsvalkretsar i 2002 års val. I avhandlingen återfinns också en studie av nomineringsprocesserna i Moderata Samlingspartiet, Socialdemokraterna och Centerpartiet i Stockholms och Kronobergs län inför 2002 års val. Denna studie bygger såväl på direktobservationer som personliga samtalsintervjuer.

Vilken betydelse har egentligen idéerna?

Freidenvalls avhandling återfinns inom en gren av forskningen om kvinnorepresentation som arbetar med strategiorienterade förklaringsmodeller, vilket innebär att man på olika sätt försöker fastställa betydelsen av *medvetet handlande* för att uppnå ökad andel kvinnliga politiker. Avsikten med avhandlingen är inte att tillbakavisa andra mer strukturellt orienterade förklaringsmodeller, vilka exem-

pelvis betonar faktorer som ett lands kultur och dess valsystem för utvecklingen. Syftet är att ge en kompletterande byggesten i förståelsen av varför andelen kvinnor varierar så starkt mellan olika parlament (och även mellan olika partigrupper inom ett och samma parlament). Freidenvall knyter främst an till Pippa Norris och Joni Lovenduski (1995) arbeten på området och kombinerar detta med inslag från diskursanalys.

Avhandlingens grundtanke är spännande. Freidenvall tar tag i en tankegång som är i omlopp, såväl i forskning som mer allmän debatt, som går ut på att aktörers idéer har direkt återverkan på samhället och historien. Men även om grundtanken är spännande så präglas avhandlingens teoretiska delar av vaghet vilket gör att den övergripande strukturen blir oklar. Vi får veta att den lucka Freidenvall vill fylla när det gäller forskningen om kvinnorepresentation är att belysa nomineringsprocessen. Vi får också besked om att det handlar om att analysera partiernas syn på kvinnorepresentation, partiernas strategier för ökad kvinnorepresentation samt tillämpandet av strategierna i praktiken. Ett ytterligare syfte är att specifikt analysera kvinnornas roll i de processer som äger rum. Det vi inte får veta är dock hur de olika delanalyserna sammantaget skall hjälpa oss att komma längre när det gäller prövningen av själva grundtanken.

Om jag skall tolka avhandlingstexten strikt så tillbakavisar Freidenvall förekomsten av orsakssamband mellan idéer och praktiskt handlande på området kvinnorepresentation. Det är svårt att tolka meningen "Vad som driver på utvecklingen är... inte ett kausalt orsakssamband mellan nya idéer och praktiskt handlande" på annat sätt. Men jag undrar om det är meningen att man skall läsa den text som står ordagrant. Analysen tycks ge besked om att det inte

föreligger något *totalsamband* mellan idéer och praktiskt handlande, men det är en helt annan sak än att säga att det inte finns något samband alls. Problemet är att det dras en slutsats om kausalitet i avhandlingen utan att de teoretiska avsnitten används till att mejsla ut någon kausal modell. Det innebär att den viktiga frågan om idéernas betydelse, trots goda föresatser och ett rikt material, förblir tämligen oprövad och det uppstår osäkerhet kring vad som egentligen var slutresultatet. Har idéerna betydelse eller inte?

Hur komplex är den komplexa utvecklingen?

Avhandlingen bygger, som nämnts, på flera olika typer av material och också flera olika tekniker för bearbetning. Det är partimaterialet som får mest utrymme och i dessa delar använder sig Freidenvall av en teknik som hon kallar "diskursanalys light". Jag skall genast säga att jag uppfattar bedömningen att ge partimaterialet utrymme som klok, detta är ett rikt och intressant material. Analysen är också på många sätt kreativ men återigen hade jag önskat mig mer tydliga besked på ett antal centrala punkter.

Den socialkonstruktivistiska ansatsen, främst representerad av Carol Lee Bacchi (1999), används i avhandlingen för att utveckla ett analysinstrument som innehåller nyckelbegreppen *identifiering*, *diagnostisering*, *prognostisering* och *diskursiv inramning*. Det är med hjälp av detta analysinstrument som författaren fångar in hur aktörerna beskriver och formulerar frågan om kvinnors politiska representation och vilka lösningar de bedömer som rimliga. I strikt mening är dock detta instrument endast behjälpligt när det gäller att göra en sortering av materialet. Vad som saknas är en måttstock som kan hjälpa till i analy-

sens nästa steg, den som handlar om att fastställa var gränsen går mellan kontinuitet och förändring i den historiska utvecklingen.

De slutsatser som dras i avhandlingen när det gäller kontinuitet och förändring gäller, som framkommit, såväl regelverk som diskurs och implicit kan man utläsa vissa kriterier. Införandet av tvingande regelverk (kvotering) tolkas till exempel som förändring, medan i stort sett alla andra typer av regelverk tolkas som kontinuitet. Ett parti som ofta talar om "manlig dominans" eller "maktstrukturer som gör män överordnade kvinnor" tolkas som att det förändras, medan partier som inte tar upp ett sådant språkbruk hamnar inom kategorin kontinuitet. Det återfinns även andra parametrar, jag skall inte gå in på dessa i detalj, utan poängen är att kriterierna aldrig lyfts fram till explicit diskussion vilket gör att man som läsare får svårt att ta ställningen till digniteten i de processer som äger rum. Handlar till exempel de förändringar som påvisas om krusningar på ytan i ett annars stilla hav? Eller visar analysen på djupgående skillnader mellan partier och mellan olika skeden i den drygt 30-åriga tidsperiod som undersöks? Att vissa partier ändrar sitt språkbruk mer än andra och att vissa även inför kvotering är tveklöst. Men mellan raderna framkommer det att svenska partier, trots skillnader i retorik och valda medel, står för ett ganska betydande gemensamt tankegod; vilket i det här fallet är liktydigt med att man tar frågan om kvinnors politiska representation på allvar.

Jag är inte ute efter en lek med ord när jag ställer frågan om hur komplex den komplexa utvecklingen egentligen är, utan frågan handlar om fastställandet av en rimlig referensram. Om referensramen varit förankrad i ett internationellt perspektiv hade det kanske snarast varit den

gemensamma grunden bland svenska partier som framträtt med störst skärpa. I Sverige saknas till exempel (åtminstone i det material Freidenvall redogör för) essentialistiskt präglade idéer som att kvinnor av naturen inte skulle vara lämpade för politik eller att deras ökade deltagande skulle hota familjelivet. Idéer som dessa är dock inte helt ovanliga på andra håll i världen. I Sverige är det också så att alla partier faktiskt har någon typ av strategier för att öka andelen kvinnliga politiker även om dessa ser lite olika ut. Det är svårt att förstå varför inte det gemensamma anses vara lika viktigt att lyfta fram som variationerna mellan partierna.

Onödigt oklara besked

På ett sätt kan det ha ett värde att visa att det även i ett land som Sverige, som har hög andel kvinnliga politiker, återfinns motstridighet och komplexitet i de processer som äger rum. Det är dock min uppfattning att forskningen inom området kvinnorepresentation kommit så långt att det varit ännu mer värdefullt att mer exakt klarlägga betydelsen av olika förklaringsfaktorer. Det har under en längre tid varit ett ganska allmänt accepterat resultat att kvinnorepresentation inte handlar om någon utveckling som sker per automatik, och då vill man gärna att nya verk på området skall komma ett steg vidare när det gäller att ge besked om vad det är som har betydelse istället för "den osynliga handen".

Det är lovvärt att, som Freidenvall gör, sträva efter att föra in idéer som en särskild kraft i sammanhanget. Men om jag skall sammanfatta min kritik mot hennes avhandling så önskar jag att framställningen varit mer stringent och slutsatsdragningen därmed kunnat bli mer stabil. Beskeden är helt enkelt onödigt oklara när

Det jag uppskattar med Freidenvalls avhandling är dock de beskrivningar som görs av ett synnerligen viktigt skede i svenskt politiskt liv. På ett påtagligt sätt tas vi med in i *The Secret Garden of Politics*. Vi får en närgående bild av hur nomineringskommittéer tänker och fungerar vilket i sig är ett värdefullt bidrag då forskningen på området varit och fortfarande är eftersatt.

Jag skall avsluta denna anmälan med ett citat från Anna-Greta Leijons (1991) självbiografi *Alla rosor ska inte tuktas!* Så här beskriver hon händelserna vid socialdemokraternas kongress år 1970 då Olof Palme var med och gav en avgörande skjuts åt utvecklingen genom att ägna hela sitt kongresstal åt frågan om jämställdhet:

”Gubbarna i kongressbanken framför mig omväxlande vrider sig, flinar generat och ser uttråkade ut. Men det är ju partiordföranden och statsministern som talar, och det förhindrar total ohörsamhet. Kongressens kvinnor är desto gladare. Och det stannar inte bara vid ett tal. Det följs av år av aktivitet för jämställdhet.”

Det Freidenvall gör är att hon nyanserar och detaljrikt beskriver de år som följde och vi får oss till livs en historia som hittills i stor utsträckning varit oberättad.

Referenser

- Bacchi, Carol Lee, 1999. *Women, Policy and Politics: The Construction of Policy Problems*. Thousand Oaks: Sage.
- Gallagher, Michael – Marsh, Michael (red.), 1988. *Candidate Selection in Comparative Perspective: The Secret Garden of Politics*. Newbury Park: Sage.
- Leijon, Anna-Greta, 1991. *Alla rosor ska inte tuktas!* Stockholm: Tiden.
- Norris, Pippa – Lovenduski, Joni, 1995. *Political Recruitment: Gender, Race, and Class in the British Parliament*. Cambridge: Cambridge University Press.

Olsson, Jan & Åström, Joakim (red.) 2006: *Democratic eGovernance: Approaches and Research Directions*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.

KARL LÖFGREN¹

Få tekniska innovationer har såsom informationsteknik (IT) kommit att bli en symbol för framtidens samhälle (med både positiva och negativa konnotationer). En hastig genomgång av de senaste årens framtidsscenarioer avslöjar att det är ganska få samhällsforskare, ”tyckare” och politiker som inte explicit betonar den informationsteknologiska revolutionen som något som kommer att ha en avgörande betydelse för hur den politiska styrningen och demokratin kommer att se ut i framtiden. Dessa bilder av IT som bärare av framtidens demokrati har sedan början av 1990-talet friskt förenats i en salig blandning av djuplodande teoretiska samhällsanalyser, policyförslag från regeringar, konsult- och ”pop-management” rapporter och ren science fiction. Den statsvetenskapliga forskningen har i detta sammanhang halkat lite efter i jämförelse med exempelvis ämnen som informatik och kommunikationsvetenskap, även om det är svårt att tala om renodlade enhetsvetenskaper i detta forskningsfält. De teoretiska ansatserna till forskning inom fältet är dock fortfarande i många hänseenden uppsplittrade på olika discipliner som var för sig har sökt att ”kolonisera” fältet och likartade problemställningar (som t.ex.

1 Karl Löfgren är PhD i statsvetenskap och verksam vid Institut for samfund og globalisering/Center for demokratisk netværksstyring, Roskilde Universitetscenter

”hur påverkar IT demokratiska processer?”) besvaras utifrån vitt skilda förklaringsmodeller och förförståelser. Att fältet dessutom ganska länge präglades av icke-akademiska lycksökare som turnerade världen runt med ganska grandiosa visioner om bl.a. ”elektronisk demokrati” har inte heller direkt befordrat seriös forskning inom fältet.

I det avseendet är det en välgörande ambition bakom denna antologi om ”demokratisk e-styrning” som de två statsvetarna Jan Olsson och Joakim Åstrand från Örebro universitet har sammanställt (och bidragit till). Som de själva skriver (s 18) är boken skriven av forskare för andra forskare. Boken strävar efter att kritiskt sammanföra den forskning på området som finns inom statsvetenskap, media- och kommunikationsvetenskap, informatik, samt historia för att därigenom ge en mer heltäckande bild av det nuvarande forskningsläget och den framtida dagordningen för forskningen om IT och politik. Syftet är vidare att försöka upplösa en del av de dogmer, inom de respektive discipliner som avhandlas i boken, som i många avseenden hindrar, eller begränsar, att man infångar hela den komplexitet som ligger i förhållandet mellan politik och IT. Med utgångspunkt i en flervetenskaplig ansats önskar man skapa en mer tvärvetenskaplig forskningsdagordning.

I huvudsak består boken av två skilda delar där den första delen består av en kritisk genomgång av de ovannämnda fyra disciplinernas utgångspunkter för att studera IT och politik författade av seniorforskare med en viss tyngd inom fältet. Den andra delen består av nedslag i olika teman (bl.a. IT och sociala rörelser, IT och demokratisk design) inom det breda området ”Democratic eGovernance” och är huvudsakligen författade av doktorander knutna till forskningsnätverket *Demo-*

IT vid Örebro universitet. Volymen binds ihop av en inledning och en avslutning skriven av redaktörerna där avslutningen presenterar en tentativ dagordning för den framtida forskningen.

För att börja med den disciplinära översikten så är detta den bättre delen av antologin. Har man aldrig tidigare stiftat bekantskap med litteraturen inom fältet får man här en gedigen genomgång utifrån fyra skilda disciplinära perspektiv. Dock så kniper det en smula med att se den tvärvetenskapliga forskningsdagordningen när man kommer fram till det avslutande kapitlet. Visserligen ges många goda argument till varför tvärvetenskap inom fältet är av godo, men den utlovade forskningsdagordningen sträcker sig inte längre än till att man: a) bör sammanjämka politiska värden med teknisk praktik, b) undersöka relationer mellan aktörer på ett flerdimensionellt sätt (ifråga om begreppsparen lokal-global och formell-informell politik), och c) jämföra olika fallstudier. Detta är knappast något unikt, utan är i stora drag det som dagens tvärvetenskap i största allmänhet går ut på. Jag saknar en mer djuplodande diskussion om hur man mellan disciplinerna utvecklar ny teori och metod där man exempelvis syntetiserade politologisk ny-institutionell teori med tekniksociologi, eller kanske syntetiserade de olika disciplinernas syn på ett begrepp som ”system”, faktum är ju att det finns folk som har försökt göra detta tidigare (se exempelvis Hoff, Horrocks & Tops 2000). Utöver inledning och avslutning blir det därför istället några trevande försök som i grunden bara postulerar en önskvärd riktning.

En underliggande tanke som redaktörerna ger uttryck för i inledningskapitlet, och som faktiskt är ett av de få teman som tas upp av de olika bidragsgivarna i resten av boken, är hur viktigt det är att tillägna

informell politik lika mycket betydelse som formell politik. Formell politik förstås här som de institutioner och processer som ingår i en traditionell parlamentarisk styrningskedja, medan informell politik kan relateras till "civic actors" (som t.ex. frivilliga organisationer, massmedia, privata företag o.s.v.). Personligen känns denna uppdelning en smula överflödigt och likt Cervantes "Don Quixote" lite av en kamp emot väderkvagnar. Det är efterhand ganska få forskare som reellt upprätthåller en knivskarp gräns mellan den representativa demokratins institutioner å ena sidan och aktörer från näringsliv, frivilliga organisationer och andra "icke-formella aktörer" å den andra. Författarnas formella politik-begrepp blir sålunda en anakronistisk karikatyr av statsvetare som de (kanske) artade sig *anno dazumal*. När det är sagt så står det inte helt klart för mig hur författarna definierar *politik* i den sfär de benämner "informell politik". Även om vi inte avgränsar oss till de formella representativa institutionerna för att förstå begreppet politik är vi tvungna att på något sätt definiera begreppet (såvida begreppet inte ska bli tautologiskt).

Denna klassiska frågeställning har faktiskt en inte helt oväsentlig betydelse när vi diskuterar IT och politik. För att ge ett exempel: vi (statsvetare) kan nog alla bli eniga om att ett elektroniskt debattforum på Aftonbladets hemsida i vilket deltagarna t.ex. diskuterar nedskärningar av sociala förmåner är en del av den politiska sfären (även om olika statsvetare förmodligen tillägger denna debatt olika grader av betydelse). Men är ett liknande debattforum där deltagarna diskuterar huruvida det var rätt eller fel att en viss person röstades ut ur en av dessa otaliga "reality shows" på TV politik? Frågan är inte enbart retorisk utan botten i att begreppet politik, och även demokrati, har haft en

tendens till att urvattnas i diskussionen om IT och politik i vilket ett inte helt obetydligt antal forskare har kopplat ihop alla typer av sociala interaktioner på Internet med politik och demokrati. Det skulle ha varit nyttigt om boken med dess tvärvetenskapliga ambition hade kommit med en precisering på denna punkt.

Det ter sig dessutom en smula paradoxalt att en av författarna (Grönlund) i sin förståelse av demokratiskt styre tar utgångspunkt i en grundbok i förvaltningskunskap från 1970-talet i vilken det skiljes mellan "formell politik", "förvaltning" och "civilsamhälle" (Molin et al. 1975). Med tanke på det forskningsfokus inom fältet "governance" och "nätverksstyrning" som redaktörerna av antologin refererar till förefaller det besynnerligt att man först fastläser olika typer av "system" för att därefter kritisera uppdelningen mellan desamma. I det avseendet saknar jag i de olika författarnas litteraturgenomgångar den jämförelsevis starka tradition för förvaltningsstudier av "informatiseringen av den offentliga sektorn" som framförallt har framodlats i Storbritannien och Nederländerna (t.ex. Margetts 1998, Bellamy & Taylor 1998, Pratchett 1999, Bekkers & Homburg 2005). Denna tradition, som framförallt tar utgångspunkt i förhållandet mellan *information/kommunikation* (snarare än teknik) och förvaltning har bland annat påpekat hur hierarkiska organisationer förändras med nya tekniska möjligheter för nya kommunikationsströmmar, och hur en rad olika nya relationer mellan både privata och offentliga aktörer uppstår i kölvattnet av detta.

Den andra delen av boken är mindre intressant än den första och jag vill i min granskning inte gå in på de enskilda kapitlen. Utöver ett kapitel (utmärkt skrivet av Ulrika Jönsson och Agneta Ranerup) bygger inga av kapitlen på egna empiriska stu-

dier utan är huvudsakligen litteraturgenomgångar varav ett par påminner lite väl mycket om avhandlingsskisser. Inte för att denna typ av litteraturgenomgångar inte kan vara intressanta, men de känns inte speciellt angelägna, och jag kan inte se att de sträcker sig längre än vad som redan har behandlats i tidigare publikationer om IT:s potential för att förändra politiska processer. Om det är något som saknas i forskningen kring IT och politik/demokrati så är det empiriska studier. Detta snarare än att upprepa tidigare (och huvudsakligen amerikanska) spekulationer om hur IT utvecklingen samspelar med politik och demokrati. Om man jämför med några av de danska antologier inom ämnet som har utgetts de senaste åren (t.ex. Hoff 2004, Torpe et al. 2005, Hoff & Storgaard 2005), känns de så kallade ”nya intressanta forskningsinriktningarna” (som de omnämns på s 21) i den här delen av boken ganska blodfattiga (oaktat att de danska antologierna lider av andra tillkortakommanden). För dem som redan är inne i fältet är det mesta redan välkänt.

Sammanfattningsvis är IT ett relevant fenomen som inte kan förbigås inom statsvetenskaplig forskning. Skandalerna om olagliga dataintrång i socialdemokraternas nätverk under valrörelsen 2006, den massiva utbyggnaden och användandet av offentliga hemsidor, och olika sociala rörelser användande av IT för att skapa nätverk över gränserna är alla exempel som påvisar att IT är en viktig faktor i dagens politiska processer. Och till trots för ovannämnda tillkortakommanden så

erbjuder denna antologi alla som är nyfikna på fältet en bra introduktion.

Referenser

- Bekkers, Viktor & Homburg, Vincent (red), 2005. *The Information Ecology of E-government. E-government as Institutional and Technological Innovation in Public Administration*. Amsterdam: IOS Press
- Bellamy, Christine & Taylor, John, 1998. *Governing in the Information Age*. Buckingham: Open University Press
- Hoff, Jens (red), 2004. *Danmark som informations-samfund – muligheder og barrierer for politik og demokrati*. Århus: Magtudredningen/Aarhus Universitetsforlag
- Hoff, Jens, Horrocks, Ivan & Tops, Pieter (red), 2000. *Democratic Governance and New Technology: Technologically Mediated Innovations in Political Practices in Western Europe*. London: Routledge.
- Hoff, Jens & Storgaard, Kresten (red), 2005. *Informationsteknologi og demokratisk innovation – borgerdeltagelse, politisk kommunikation og offentlig styring*. København: Samfundslitteratur
- Margetts, Helen, 1998. *Information Technology in Government: Britain and America*. London: Routledge.
- Molin, Björn, Månsson, Lennart & Strömberg, Lars, 1975. *Offentlig förvaltning*. Stockholm: Bonniers.
- Pratchett, Lawrence, 1999. "New Technologies and the Modernization of Local Government: an Analysis of Biases and Constraints", *Public Administration* 77(4), s 731-51.
- Torpe, Lars, Agger Nielsen, Jesper & Ulich, Jens, 2005. *Demokrati på nettet. Offentlighed, deltagelse og digital kommunikation*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag

Prenumerera på Statsvetenskaplig tidskrift!

www.statsvetenskapligtidskrift.se

□ statsvetenskaplig tidskrift

2007/3

uppsatser

Jon-Erik Lane – Reinert Møeland: Mot en minikonstitution för EU:
Förändring av Ministerrådet

Mario Jansson – Mario Wendi – Cecilia Åse: Kön och nation i vardag och vetenskap
Odd Gunnar Skagestad: Et ämål i perspektiv: Hundårsminnet om
folkeavstemningen 12.-13. november 1905

Johannes Lindvall: Fallstudiestrategier

Hans Wreber: De offentliga tjänstemännens värdegrunder
– hur genomförs normativ analys för självvärdering?

Michelle Micheletti – Lars-Göran Stenelo: Utlåtande angående sökande
till anställning som professor i Statskunskap vid Uppsala universitet

översikter och meddelanden

Mats Lundström: Statsvetenskapen och rättvisans sfärer

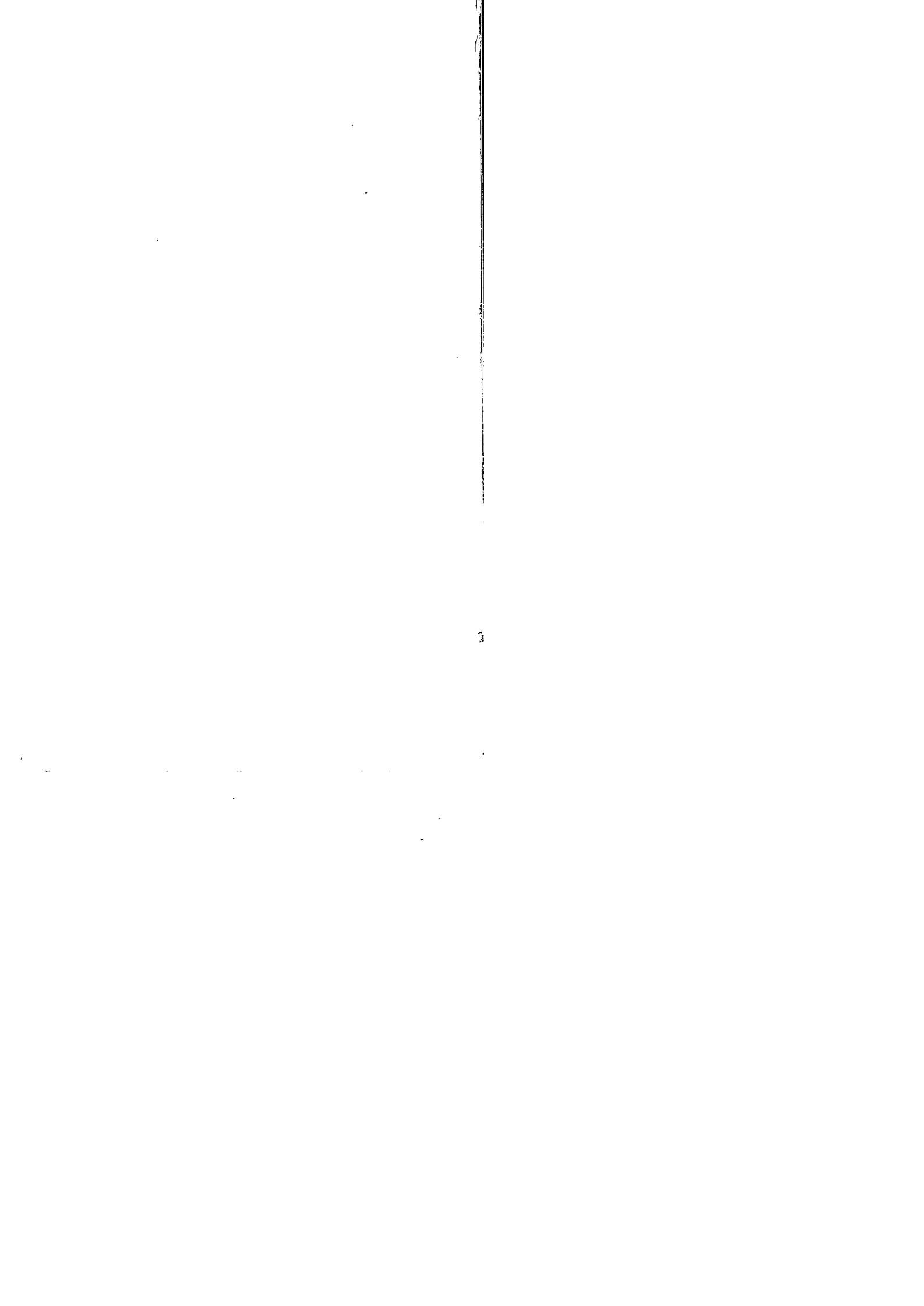
Hans Hegeland: Nationell EU-parlamentarism. Riksdagens arbete
med EU-frågorna. Anm. av Sverker Gustavsson

Thomas Larue: Agents in Brussels: Delegation and Democracy
in the European Union. Anm. av Jonas Tallberg.

Lenita Fretdenvall: Vägen till Varannan Damernas. Om kvinnorepresentation,
kvotering och kandidaturval i svensk politik 1970-2002. Anm. av Lena Wängnerud.

Jan Olsson & Joakim Åström (red.): Democratic eGovernance: Approaches and
Research Directions. Anm. av Karl Löffgren.

litteraturgranskningar

 ÅRGÅNG 109 2007 NR 3